

 AIDAI

1952
NR. 5

TURINYS

	Pusl.
A. Maceina — Kultūra ir religija	193
Alfonsas Nyka - Niliūnas — Vasara, La baigneuse, Vasaros simfonijos, Džiaugsmas, Kelionės daina (eil.)	198
M. Vaitkus — Viena diena su Maironiu (atsiminimai)	201
Maironis — Lietuvos grožybė (eil.)	210
Maironis — Lietuva brangi (rankraščio pavyzdys)	213
Maironis — Būk pasveikintas, Pavasari, trečioji giesmė vertė Faustas Kirša	214
Vysk. V. Brizgys — Portugalijos santvarkos bruožai	215
J. Vaišnora, M.I.C. — Arkivysk. J. Matulevičiaus Vilniaus Golgota	221

KŪRYBOS PASAULYJE

LITERATŪRA

Jonas Brazaitis — Stasius Būdavas: Varpai skamba	225
Jonas Brazaitis — Nelė Mazalaitė: Mėnuo vadinamas medaus	226
J. Brazaitis — A. Landsbergis — A. ir J. Mekai — L. Lėtas: Proza	228
A. Baltinis — Kun. Dr. J. Vaitkevičius, M.I.C.: Gyvoji dvasia	229
A. Džiugėnas — Lietuva nuotraukose (V. Augustino nuo- traukų Albumas)	229

RELIGINIS GYVENIMAS

Dr. V. Kazlūnas — Bažnyčia ir taika	231
P. Gaidamavičius — Žydės Simonės Well kelias į Kristų	232

MOKSLAS

Prof. Dr. J. Meškauskas — Vytauto Didžiojo Universiteto 30 metų sukaktis	234
---	-----

MENAS

Alfредas Kulpavičius — Leonardas da Vinci	237
Jurgis Normantas — Pirmoji lietuviško meno paroda Brazilijoje	238

VISUOMENINIS GYVENIMAS

Kun. Dr. K. Širvaitis — Lietuvių šeima Amerikoje	239
--	-----

ILIUSTRACIJOS

A. Valeška — Pavasarėjant	viršelių 1 psl.
Leonardo da Vinci — Kristus (Paskutinės vakarienės fresko detalė)	193
Leonardo da Vinci — Autoportretas	197
Maironio nuotrauka	203
P. Puzinas — Uostas	207
Maironio butas — V. Augustino nuotraukos	208-209
V. Stančikaitė - Abraitienė — Kanklininkas	210
H. Rox — šv. Joana d'Arc (skulptūra)	217
A. Kašubienė — Moteris (glazūra)	223
Nelės Mazalaitės nuotrauka	229
Vytauto Augustino nuotrauka	232
Lietuvos universiteto senato nuotrauka	237
K. Šklėrius-Šklėris — Peizažas	viršelių paskutinis psl.

MAY, 1952

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription \$5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada \$5.25, single copy 55c.; Foreign \$6.00.—Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1952 METAI

GEGUŽĖS MĖNUO

Nr. 5 (49)

KULTŪRA IR RELIGIJA

A. MACEINA

Šių dviejų svarbiausių žmogiškojo gyvenimo sričių klausimas yra sprendžiamas labai nevienodai. Koki yra tarp jų santykiai? Kokios reikšmės turi kultūra religijai ir religija kultūrai? Ką reiškia religingam žmogui užsiimti kultūriniu kūryba ir ką reiškia kultūringam žmogui atlikti religinius veiksmus?

Dvi priešgynybės čia pasisiūlo į šiuos klausimus atsakyti: *humanizmas*, kuris religiją įjungia į kultūrą, ir *misticizmas*, kuris kultūrą padaro nereikšmingą religijai. Sakysime, vienas mano bičiulis iš Australijos neseniai rašė, kad "religija yra vienas iš pagrindinių kultūrinių veiksmų, kaip menas, mokslas, politika". Iš kitos pusės taip pat vienas iš bičiulių tvirtina, kad "religijai iš esmės nereikalinga nei poezija nei kultūra. Religija eina pirma kultūros tiek laiko, tiek esmės sąrangos atžvilgiu. Religija be kultūros gali egzistuoti".

O vis dėlto nė vienas iš šių atsakymų kultūros ir religijos santykių neišsprendžia. Nė vienas nenurodo tinkamos šių pradų reikšmės vienas kitam, nes pabrėžia ne juos abu, bet *vieną* kurį kito nenaudai.

Kas yra religija? — *Religija yra žmogaus santykis su Dievu*. Tai yra senas ir teisingas apibrėžimas. Jame yra du pradai: žmogus ir Dievas. Abu jie religijai yra esminiai. Abu jie yra asmeniniai. Kam Dievas yra neasmeninis, tam ir jokio santykio su šitokiu 'dievu' būti negali, nes *asmuo santykiuoja tik su asmeniu*, bet ne su daiktu. Todėl kam Dievas yra daiktas (pasaulis, kažkokia visuotinė jėga, visuotinė tvarka...), tas religijos neturi. Religija yra tik *dviasmeninis* santykis. Tačiau kaip tik todėl ji nėra vieno tik žmogaus padaras. Joje turi dalį ir antrasis

šio santykio narys — *Dievas*. Tačiau būdamas aukštesnė Tikrovė už žmogų, Dievas padaro religiją nebesutelpiančią žmogaus buvime. *Religija yra žymiai daugiau, negu tik žmogiškoji būtis*. Religija yra ir dieviškoji būtis, ir dieviškasis žodis, ir dieviškasis veiksmas.

Kaip tad būtų galima šį *dieviškąjį* religijos pradą nutraukti žemyn ir įjungti į kultūrą? Juk kas gi yra kultūra? Tai *žmogiškoji kūryba*. Žmogus savo veikimu apipavidalina gamtą ir kuria tuo būdu kultūrą. Todėl kultūra yra vieno tik žmogaus padaras. Dievas *tiesioginiu būdu* čia neveikia. Tiesa, Jis palaiko žmogų buvime, Jis teikia jo dvasiai jėgos ir stiprybės, tačiau Pats *tiesiog* Jis kultūros nekuria. Mokslas ir menas, technika ir ūkis, teisė ir valstybė nėra Dievo, bet *žmogaus kūriniai*. Dievas yra religijos, ne kultūros Autorius. Kas tad yra platesnės apimtys? Aišku, *religija*. Religija apima kultūrą, nes ji apima *visą* žmogiškąją būtį. Žmogus, eidamas į santykį su Dievu, eina į jį visas. Religija yra visuma. Niekas iš žmogiškosios būties religijoje nėra išskiriama arba paliekama už religijos vartų. Viešpaties akivaizdoje žmogus stovi su visu savo gyvenimu ir su visais savo darbais. Todėl kultūra telpa religijoje, bet ne atvirkščiai. Kultūra negali apimti religijos, nes žmogus negali apimti Dievo. Todėl teorija apie religijos įglaudimą į kultūrą neišsilaiko nei kultūros, nei religijos filosofijos šviesoje. Nutraukti religiją į kultūrą ir ją pastatyti šalia mokslo, meno, technikos, politikos reiškia paversti Dievą *žmogaus padaru*, vadinasi, nebe Dievu, nes žmogaus sukurti 'dievai', kaip teisingai apie juos sako psalminkas, "turi burną, bet nekalba; turi akis, bet nemato; turi ausis, bet negirdi" (ps. 113), nors jie ir vadintųsi pačiais prakilniausiais var-

dais: pažanga, tobulėjimu, demokratija, laisve, humanizmu... Vadinti žmogaus santyki su šiais neasmeniniais daiktais 'religija' būtų daugiau, negu keista. Religija yra žmogaus santykis ne su savo rankų ir dvasios padarais (vadinasi, su kultūra), bet su *Transcendencija*, vadinasi su Tuo, kuris yra aukštesnis už mus pačių savo buvimu. O jeigu taip, tuomet apie joki religijos įjungimą į kultūrą negali būti kalbos, jeigu norime palaikyti religijos esmę ir Dievą vadinti Dievu, o ne stabu.

Religijos 'sukultūrinimo' mintis slypi ir kitame, dažnai girdimame teigime, esą, religija esanti nepaprastai naudinga 'gyvenimui'. Jau apšvietos laikais prasidėjo ginčas, ar religija patarnaujanti kokiui nors būdu gyvenimui ar ne. Liberalinio nusiteikimo žmonės teigė, kad ne. Jų pažiūra, religija palaikanti prietarus, trukdanti žmonijos tobulėjimą, nes nukreipianti žmogaus dėmesį nuo žemišųjų dalykų į kažkokių dangiškuosius. Iš šios nuotaikos kilo ir žinomas marksizmo posakis, kad religija esanti opiumas liaudžiai. Iš kitos pusės katalikai šokosi įrodinėti, kad religijos *nauda* gyvenimui esanti nepaprastai didelė. Dar neseniai man teko skaityti, kaip vieno teologų bendrabučio praesės rašė, jog religija praplečianti žmonijos akiratį ir pagilinti jos žinias, remianti žmogaus teises, stiprinanti atskirų žmonių bei tautų dorovę, padedanti jaunimo auklėjimui, stiprinanti bei švelninanti valstybių santykius, turinti gerą įtakos literatūrai, menui, architektūrai... Kitaip sakant, gyvenimas esąs kažkas aukštesnis už religiją, o religija tarnaujanti šiam 'gyvenimui' priemone. Šių religijos 'apologetų' įtikinti bedieviai samdosi tarnus katalikus, siunčia juos sekmadieniais mišių ir išpažinties, nes tuomet tarnai esą klusnūs, darbštūs, gerbią nuosavybę, atlieka rūpestingai savo pareigas, vadina, *apsimoka ekonomiškai*. Išvada labai logiška: religija yra naudinga gyvenimui, taigi palaikytina, kaip ir visos naudingos priemonės. Tačiau nesunku pastebėti, jog šių teiginių gelmėse glūdi mintis, kad religija telpa gyvenime, kad ji yra siauresnis už gyvenimą dalykas, kad ji yra ne pats gyvenimas, bet tikrai priemonė jam, tik jo dalis, tik vienas jo pradai. Tai yra humanistinis religijos supratimas, jeigu jau ne pragmatinis. Reikia tik nusistebėti, kad šio humanizmo ir net pragmatizmo nesykį užtinkame ir katalikų raštuose.

Iš kitos pusės stovi *misticizmas* su savo paniekos pilnu žvilgiu kultūrai. Kultūrinės krizės metu (vistiek ar ši krizė būtų bendruomeninė ar asmeninė) žmogus, nesykį nusivylęs kultūros pažadais, numoja į viską ranka ir renkasi vienos tikrai religijos kelią. Tuomet jis viską nori apsupty religijos skraiste, persunkti religiniu pradą, viską kildinti iš religijos, paneigdamas savarankiškumą kitoms sritims, paneigdamas jų prigimtąjį vertingumą ir jų reikšmę. Tuomet jam atrodo, kad religija esanti kultūros nereikalinga, kad ji galinti egzistuoti ir be jos; prie-

šingai, "kultūra be religijos būti negali: mirštant religijai, miršta ir kultūra". Šių minčių yra buvę visais amžiais, bet jų ypač pasirodė pastarajame šimtmetyje, kai žmogus pamatė, kad apšvietos kultūriniai pažadai neįvyko, kad kultūra įžengė į visuotinę krizę. Misticistiniai sąjūdžiai budizmo, teosofijos, antroposofijos pavidalu išplito visame pasaulyje; nekatalikiškoji krikščionybė suskilo į daugybę sektų, kurios beveik visos buvo pagautos šios misticistinės srovės. Kultūra šiai nuotakai pasirodė tik religijos slogutis, tik apsunkinantis priedas. Kaip Rousseau savo metu šaukė žmones nusigrįžti nuo kultūros ir eiti į *gamtą*, taip naujasis misticizmas kvietė nusigrįžti nuo tos pačios kultūros ir eiti į *religiją*.

Nesunku tačiau pastebėti, kad misticizmas serga ta pačia liga, kaip ir humanizmas, būtent, *religijos visumos iškrypimu*. Humanizmui religija suteka į žmogų ir jo santykius su kultūrinėmis vertybėmis. Misticizmui religija yra tik tai vieno Dievo veikimas, kuriame žmogus yra pasyvus objektas, bet ne veikėjas: laisvas, atsakingas, galįs nuo Dievo nusigrįžti ir jį paneigti. Misticistiškai suprata religija yra nebe žmogaus santykis su Dievu, bet gryna žmogaus kaip padaro (ne kaip laisvo asmens!) *priklausomybė* nuo Dievo; ne žmogaus atsiliepinimas į Viešpaties pakvietimą, bet būtinybė. Misticizmas pamiršta, kad Dievas žmogų į santykį su Juo kviečia, bet neverčia. Religija savo esmėje yra *laisvas* žmogaus apsisprendimas ir atsakymas. Kur šitokios laisvės nėra, ten nėra religijos nėra.

Jeigu tačiau žmogus yra religijai būtinas, tai tuo pačiu jai yra būtina ir kultūra, nes *nėra žmogaus be kultūros*. Kiekvienas žmogaus žingsnis pasaulyje, kiekvienas jo veiksmas yra kultūrinis, nes grynai gamtiškai žmogus nei veikti, nei egzistuoti negali. Kultūra yra susijusi su žmogaus esme ir tuo pačiu su religija. Misticistinis tad tvirtinimas, kad religija yra pirmesnė už kultūrą ir laiko atžvilgiu ir savo esme, yra neteisingas. *Laiko atžvilgiu čia nėra nieko pirmesnio*. Religija ir kultūra kyla kartu su žmogaus atsiradimu. Kaip nėra nekultūringo žmogaus, taip nėra nė nereligingo. Religija ir kultūra yra žmogiškosios būties apraiškos. Kai tik ši būtis pasirodo pasaulyje, sykiu su ja pasirodo ir kultūra su religija. Sakyti, kad primitivios tautos turi religiją, o neturi kultūros, yra nesupratimas. *Nėra tautos be kultūros*. Primitivios tautos turi kultūrą, tik ši kultūra nėra *aukštoji* kultūra, kaip ir jų religija nėra tobula. *Laiko* tad atžvilgiu negalima sakyti, kad religija pasaulyje pasirodė pirmiau, o paskui iš jos ar po jos atsirado kultūra.

Prieimties atžvilgiu tačiau reikia drąsiai teigti, kad *kultūra yra pirmesnė už religiją*, nes žmogus yra pirmesnis už savo santykį su Dievu. Pirmia reikia, kad žmogus būtų, o tik paskui (ne laiko, bet *prieimties* prasme!) jis gali sueiti į santykį su Transcendencija. Taip yra ir su kultūra. Religija neturi savų pasaulyje rei-

LEONARDO DA VINCI

KRISTUS (PASKUTINĒS VAKARIENĒS FRESKO DETALĒ)

kimosi būdų ir formų: šie būdai ir šios formos yra *kultūriniai*. Vadinasi, jie turi būti sukurti, kad galėtų būti religijos panaudojami. Kultūra padeda religijai medžiaginius pagrindus *veikti*, kaip prigimtis tokius pagrindus padeda kultūrai, kūnas dvasiai. Kad žmogus galėtų Viešpatį garbinti, reikia kad jis turėtų *kalbą*, o kalba juk yra kultūrinis padaras. Net pats Dievas savo Apreiškime naudojasi *žmogaus* žodžiais, sąvokomis, vaizdais, palyginimais, vadinasi, *kultūriniais* kuriniais. Kad žmogus galėtų Viešpačiui paaukoti savo darbo priemones, jis turi mokėti pasistatyti aukurą ir turėti ugnį, vadinasi, specifškai kultūrinius dalykus. Kad jis galėtų išvystyti kulto apeigas, turi būti jau šokio, vaidybos, muzikos, audimo, siuvimo bent pradmenys, be kurių liturgija yra neįmanoma. Kad žmogus galėtų formuluoti dogmas, jis turi būti pakankamai pažengęs filosofijoje, turėti aiškių ir vienprasmį sąvokų. Be graikiškosios 'logos' sąvokos šv. Jono evangelija yra neįmanoma. Visose tad srityse religija reikalauja kultūros. Visose srityse esama tam tikros 'laiko pilnybės', kuri yra būtina, kad tas ar kitas religijos elementas galėtų apsireikšti ir veikti. *Paneigti tad kultūros vaidmenį religijoje reiškia paneigti ir pačią religiją*. Religija nekyla iš kultūros, kaip to norėtų humanizmas, kaip dvasia nekyla iš kūno. Tačiau kultūra neša ir veiktina religiją, kaip kūnas neša ir veiktina sielą. Misticistinis tad kultūros ir religijos santykių išsprendimas krikščionies nepatenkina, nes jis paneigia arba bent paniekina žmogų ir jo darbus.

Koks tad yra santykis tarp kultūros ir religijos? — Toks pat, koks jis yra tarp žmogaus ir Dievo. *Kiekviena religija yra išganymo religija*. Žmogus jieskosi Dievo tam, kad šis jį išvaduotų iš jo netobulumo, iš jo kaltės, iš jo kančios, iš jo netikrumo. Išganymas yra esminis religijos pradas. Kur jo nėra, ten nėra religijos nėra. Tačiau reikia, kad žmogus būtų, kad jis šitokį išganymo ilgesį turėtų, kad jis Dievo jieskotų ir Jo trokštų. Kitaip sakant, Dievas parodo savo išganingą veikimą tik tuomet, kai žmogus virsta šio veikimo objektu. Žmogaus Dievas negali išganyti prieš jo valią. Tai yra senas šv. Augustino teigimas. Šiuo atžvilgiu žmogus sudaro Dievo veikimui objektą. Dievas reikalauja žmogaus įvykdyti išganymo darbui. "Reikia konstatuoti, sako pop. Pijus XII savo nuostabiai gilioje enciklikoje 'De Corpore Christi mystico', nors kažkaip keistai tai atrodytų, kad ir Kristus yra reikalingas savo šanarių pagalbos" (nr. 14). Todėl popiežius ir vadina Bažnyčią "Išganytojo pilnybe ir užbaigimu" ir teigia, kad "Kristus taip pat randa Bažnyčioje visada savo užbaigimą" (nr. 26).

Šitaip suprastas žmogaus ir Dievo santykis meta didelės šviesos santykiui tarp kultūros ir religijos. Visų pirma *kultūra padeda medžiagini pagrindą religijai*. Ji duoda jai veikimo objektų, formų, priemonių, be kurių ji negali žmogiškoje egzistencijoje pasirodyti, veikti ir išsilaiky-

ti. Ir juo kultūra yra aukštesnė, tuo geriau religija gali egzistuoti. Reikia pabrėžti, kad čia nėra priežastinio ryšio, tarsi kultūros pažanga pati savaime, kaip priežastis, neštų ir religijos pažangą. Ne! Bet čia yra sąlygų ryšys. Tai reiškia, kad aukštoje kultūroje religija randa geresnių sąlygų savo mokslui, savai bendruomenei ir savam kultui, negu primityvioje kultūroje. Kaip dvasia gali veikti geriau sudėtaime ir sveikame kūne, taip lygiai ir religija gali geriau reikštis aukštoje ir sveikoje kultūroje. Tačiau kaip ne kiekvienas boksinkininkas yra genijus, taip lygiai ir ne kiekviena aukštoji kultūra yra sykiu ir aukštos religijos matas. Religija visados yra ir pasiliks *laisvas* žmogaus apsisprendimas. Todėl gali būti žmogus ir labai kultūringas ir sykiu ateistas, nes kultūra laisvės ne tik nepanaikina, bet jos sąmonę išryškina ligi aukščiausio laipsnio. Religija, kaip sakytą, nekyla iš kultūros, todėl priežastingo ryšio čia nėra. Bet čia yra stiprus sąlygų ryšys. Kur nėra aukštos kultūros, ten nėra ir negali būti nė tobulo religinio reiškinio. Kur nėra išsivysčiusios filosofijos, ten nebus nė tikslaus dogmų formulavimo. Kur nėra stipraus bendruomenės jausmo, ten nebus nė stiprios religinės organizacijos. Kur nėra didelio meno (muzikos, tapybos, architektūros), ten ir kultas bus primityvus. Smunkant kultūrai, smunka ir religija, nes ji neranda atramos žmogaus gyvenime. Tai yra pirmasis religijos ir kultūros santykių dėsnis: *religija taip laikosi kultūros, kaip dvasia laikosi kūno*. Kaip spirocheta pallida suėstuose smagenyse dvasia reiškiasi idiotiškai, taip lygiai idiotiškai reiškiasi ir religija nusmukusioje ir iškrypusioje kultūroje. Vadinamojo kamieninio (Stammkultur) tarpsnio religija yra ryškus ir nepaneigiamas šio dėsnio patvirtinimas.

Antra, *religija atbaigia kultūrą*. Jeigu žmogus religijon ateina visas — su visa savo prigimtimi ir su visa savo kultūra — ir jeigu jis jiesko ir trokšta išganymo, tai savaime aišku, kad išganymas apima ne tik žmogų kaip asmeninę būtybę, bet ir visą jo gyvenimą su visa jo kūryba arba kultūra. Kultūra taip pat yra išganymo objektas, kaip ir pats žmogus. Tai ir yra anas dėsnis, kurį prof. St. Šalkauskis vadina *kultūros atbaigimu*. Kultūra yra religijos atbaigiama ne ta prasme, tarsi Dievas pratęstų žmogaus darbus mokslo, meno, technikos, ugdymo ar ūkio srityse. Ne, *religija atbaigia kultūrą išganymo prasme*. Kitaip sakant, religija išgelbsti kultūrą nuo nuodėmės ir nuo jos pasėkų. Daugeliui bus nuostabu, išgirdus, kad *dogma atperka mokslą*, nes ji išvaduoja nuo klaidos; *meilė atperka visuomenę*, nes ją išgelbsti nuo egoizmo; *išmalda atperka ūkį*, nes ji išgelbsti nuo daikto viešpatavimo, palenkdamą jį žmogui; *Bažnyčios misterija at-*

LEONARDO DA VINCI

1452 - 1519

A u t o p o r t r e t a s

perka moterystę, nes išvaduoja ją iš seksualizmo; Dievo Apvaizda atperka apsirūpinimą ateiviai, nes išvaduoja jį nuo įstrigimo šioje praeinančioje tikrovėje ir t.t. Kiekviena religijos tiesa yra vienos kurios kultūrinės srities išganytoja. Religija duoda kultūrai naują prasmę, kokios ji savyje neturi, ir tuo būdu pakelia ją į naują

būtį, kokios žmogiškasis genijaus jai suteikti negali. Šia prasme religija ir atbaigia kultūrą. Tai yra antrasis kultūros ir religijos santykių dėsnis.

Sie du dėsniai suderina ir tinkamon sintezėn suveda humanizmą ir misticizmą. Humanizmas yra teisingas tuo, kad jis svarbios reikšmės skiria kultūrai. Tačiau jis yra neteisingas, kai religiją įjungia į kultūrą, padarydamas ją kultūros dalimi. Misticizmas yra teisingas, kai jis iškelia religiją aukščiau už kultūrą; bet jis yra neteisingas, kai jis paneigia kultūros vaidmenį religijoje. Tuo tarpu iš tikro religija reikalauja kultūros kaip savo medžiaginio pagrindo bei objekto, ir kultūra reikalauja religijos kaip savo atbaigėjos ir išganytojos. Nusigręžti nuo kultūros reiškia įstrigti į bekūnį spiritualizmą, kuris religiją taip lygiai sunaikina, kaip ir bedvasis materializmas. Nusigręžti nuo religijos reiškia patekti į išdidų prometeizmą, kuris įstringa žmogiškajame pasitikėjime ir suklumpa galop savo negalėje, kaip Mickevičiaus Konradas savoje improvizacijoje.

Tuo tarpu krikščioniškasis kultūros ir religijos santykių supratimas neneigia nei vieno, nei kito prado, nes jis neneigia nei žmogaus, nei Dievo. Krikščionybė yra visuotinė religija ne tik žmonių, bet ir jų darbų atžvilgiu. Ji apima visa, ką tik žmogus sukuria, nes *visa yra reikalinga išganymo*, tačiau ne tuo būdu, kad viskas yra sumistikinama, bet tuo, kad *kiekvienam dalykui yra nurodoma jo prigimtoji vieta būtyje*, kurioje nuodėmė kaip tik yra padariusi netvarką. Todėl krikščioniui niekad netenka rinktis tarp kultūrinių ir religinių vertybių, nes *vertybių konflikto krikščionybėje nėra*. Krikščionis suima savyje *visa*, kas tik yra. Jam *visa yra leista*, išskyrus nuodėmę, nes nuodėmė yra nevertybė. Jeigu istorijoje pasitaiko žmonių ar laikų, kurie dėl religijos nusigrįžta nuo kultūros (nuo meno, nuo mokslo, nuo bendruomenės, nuo politikos), tai yra asmeninis jų apsisprendimas, galimas daktas, nekaltas subjektyviai, bet nepavyzdingas ir nepateisinamas *objektyviai*. Bažnyčia leidžia savo prieglobstyje klestėti mistinio ir net anachroninio nusiteikimo žmonėms, nes Viešpaties Karalystėje yra daug buveinių. Tačiau ji niekad šio nusiteikimo nepadaro principu ir neišsina prieš kultūrą. Atvirkščiai, kultūros skatinimas ir kėlimas eina ranka rankon su bažnytiniu veikimu, nes Bažnyčia gerai žino, kad *kultūringoje tautoje ir religija yra kultūringai suprantama bei vykdoma*.

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS

Iš nespausdinto ankstyvesniųjų eilėraščių rinkinio ORFEJAUS KAPAS arba
DAINOS APIE MANE IR DAIKTUS, KURIE BUVO MANO DRAUGAI.

VASARA

Vasaros džiaugsmo tyloj laimingi sapnuoja kaštanai;
Saulė ir vėjas ramus dar miega parimę languose,
švelnūs kaip žemės daina. Su vystančių lapų vainikais
Spindinčios žemės spalvos laimingas grįžta per kaimą
Faunas ir jo sudulkėjusios lūpos, suskirdę nuo vėjo,
Dega rugpjūčio liepsnose karštos, kaip vynuogių kekės.
Sunkūs lelijų žiedai lyg sapnas ramų jo veidą
Puošia. Jis neša ant rankų nimfos apsvaigusį kūną,
Lankstų kaip medžiai audroj ir pridengtą degančiom rožėm.
Šiurkščios rankos delnais jos kūną paliečia kaip varpos.
Girto Sileno vežimą, pilną garuojančio vyno,
Tempia per kaimą lėtai vainikuose skendintys jaučiai.
Karšto džiaugsmo taures iškėlę aukštai tamsiaodės
Neša prie lūpų drėgnų. Amūrai, sulėkę kaip bitės
žydinčių vyšnių žieduosna, supasi sodų ramybėj.
Namas, gatvė, takai ir paukštis nuo vėjo pražilęs
Skendi ugnį; laukuose — nė garso; kely — nė šešėlio.
Verkia tik slenkstis tylus. Tik kukčioja senstančios durys,
Laukdamos žingsnių ramių jauniausio sūnaus palaidūno.
(Ten aš gimiau ir tenai iš spindinčios žemės išaugau).
Snaudžiančiam medžiui kieme, kaip motinai, sėdi ant kelių
Senis, o liepų žiedai jam krinta glėbiais ant pečių.
Gatvėmis bėga vaikai ir šaukia, ir švilpia, ir klykia,
Kėl jų balsai erdvėse nugrimsta su miegančiais paukščiais.

Vasaros džiaugsmo tyloj įmigę sapnuoja fontanai;
Saulė ir vėjas ramus tik žiūri, kaip grįžta per klemą
Pilkas kaip žemė namo palinkęs sūnus palaidūnas;
Kojas jam laižo šuva; jam šypsosi durys iš džiaugsmo.
Sėdžiu prie lango, slaptai klausydamas vasaros balso:
Skamba ir vėl toluoj Sileno girtaujančio dainos;
Senio veidas ramus, kad išeis, kad nemirs, bet sugrįš čia;
Miško pavėsy tamšiam maudosi krykšciančios nimfos
Ir vėsiam vandeny panyra karštos jų krūtys.

1940

LA BAIGNEUSE

Kai didelės ir mažos žvaigždės spindi
Ir gundo klysti per naktis toli,
Mergaitė, kojas plaudama, sumindo
Mėnulį ežero dugne, smėly,

Ir miega, lyg koralas, iš vandens išplaukus
Karštam aksome vasaros nakties keistos.
Planetos krinta į melsvus jos plaukus,
Sietyns brolelis spindi ant kaktos.

1941

VASAROS SIMFONIJS

FRAGMENTAI

I

Žemyn nuo kalno ėjo gatvė,
O šalia jos stovėjo antakius suraukęs namas,
Kuriam labai giliai miegojo užburtasis vasaros šaltinis
Ir viršum jo, iškėlęs šešėlingą galvą,
Gal šimtmetį sapnavo beržas.

Pirmųjų spindulių nubudintas, kai dar visi miegodavo,
Aš vienui vienas su drugiais ir spinduliais išbėgdavau laukais
Klausytis, kaip ateina šventas vasaros sekmadienis,
Kaip keliai ir aidai, iš pradžių mieguista
Kažin keno be galo skaudžiai skriaudžiamos mergaitės samdinės daina;
Kaip meldžiasi po alksnio karties lieptu vandeny nubudusi žuvis,
Kaip šešėlingame šventorių skendinčią bažnyčią kelia išsimaudęs rasoje auksinis
[varpas
Ir šaukia vėl mane vardu svirtis, kaip motina, išėjusi pakluonėn.

II

Iš miško grįžta balta skrybėlė diena;
Rasa pažliugusių žaliu apsiaustu pridengtas jos šiltas kūnas.
Vėsių srovė, ant akmenio, iš džiaugsmo klykaudamas rausias kėkštas.
Iš tolo skamba paukščių pilna galva beržas plačiašakis,
Ir milijonai spindulių atbėga, kaip auksinė gyvulių banda, kaimais.
Ten sėdžiu vienas ant akmens, kurs buvo panašus į varlę,
Ir šviesiaplaukis rytas skamba kaip Corot.
Mano pasauli vasara. Auksinis rytas.
Mieguistas tėvas skaito pasaką apie dainuojantį ir
[šokantį mergaitės vieversėlį
Ir sienoj šypsos, spindulių prajukintas, šventasis Jonas.

III

Vidudienį ten būdavo taip nuostabiai nyku:
Ant stalo snaudavo palikę vienos varpažiedės;
Įnirtę musės pešdavosi ant tuščios stiklinės;
Negarsiai, snūduriuodamos, kažko dejuodavo langinės.
Tuomet įeidavo nedrąsiai milžiniškas bernas, basas, pilko veido
Ir geležiniais pirštais glostydamas besivaidijančias seseris stygas.

Kažkur, toli, varpams prabilus,
Atgydavo, tartum jauni, namai
Ir judindavo mėlynas, kaip vyturėlio akys, langines.
Bekraščio džiaugsmo apimtas aš tuščiame vidudieny suklykdavau,
Nes vienuma man tapdavo didžiuliais rūmais: Vienuma.
Jų salėse keistai skambėdavo daina, romantiška daina apie rūsčiam gamtovaizdyje,
[svetimoj šaly, apleistą pasakos šalnų mergaitės kapą,
Ir Coleridge'o Senasis Jūrininkas, atsidaręs girgždančias sunkaus in folio duris,
[vėl skrisdavo išmirusių audrų būry į tolimas šalis.

Ilgai taip šaukdavau, kol vėl iš praeities visi kadaise užmiršti daiktai sueidavo
Ir, rateliu aplink susėdę,
Kaip burtininko jie klausydavo manęs.
Taip viskas ten gyveno ir kalbėjo:
Ant užlų pamestas medžioklės ragas,
Pietų Ašigalio kelionėje nušautas albatrosas,
Margasis dvaro laikrodžio heroldas
Ir mėlyna kaip vyturėlio akys vasaros laukų tyla.

čia viskas miršta, tik tai ten dar niekas nemirė.
 Ten mano nesuvaldoma dvasia norėjo būti Prometėjum.
 Ten bėgo su būriu drugių vaikystė,
 Įmigus statiškame amžinosios vasaros sapne.
 Tenai buvau aš Laimingasis Princas.
 Tenai buvau aš Dievas.
 Ten buvo galima ir prisikelt.
 Šios žemės viešpačiai — Skaumas ir Liūdesys,
 Laisvė ir Duona —
 Buvo sunkios vaikystės draugai.
 Todėl aš grįšiu ten, nes jau ir vasara išeina.
 Ten laukia kaimas, gatvė, mėlynasis namas,
 Kadaise mirusio žmogaus užkimęs balsas, parėjęs vienas klaidžiot po namus ir sodus,
 Mieguistas tėvas skaito pasaką *apie dainuojantį ir*
 [šokantį mergaitės vyturėlį
 Ir sienoj šypsos, spindulių prajukintas, šventasis Jonas.

1940

DŽIAUGSMAS

Tamsaus sidabro liepos ošė man liūdnei.
 Žalsvi šešėliai klaidžiojo po sienas
 Pajuodusių ir sutrūnijusių namų. Kiemuose
 šlamėjo elegantiški fantomų žingsniai.
 Ant miegančių stogų klegėjo paslaptingos vėjarodžių minios
 Ir nuogus marmuro pečius korintiškos kolonos dengė
 Įmantrūs seno medžio lapų mežginiai.
 Švelnus, kaip portreto mergaitės bolero aksomas,
 Ir minkštas oras glostė mano švytinčias akis.
 Aš skubinau namo, tikėdamas pats į save pabėgti.
 Sustojau. Kambarį sėdėjo rudenio naktis
 Ir ant didžiulės knygos spindinti rausva ranka mėnulio.
 Po medžiais man atrodė, kad šiandien
 Radau neaiškų ir ilgai jieškotą džiaugsmą.
 Kambarįje, spindėdamas šilta naktim,
 Ramus, tarytumei sudaužęs skausmą,
 Tik pažvelgiau į tylų veidrodžio sidabrą —
 Ir atsivėrė prieš mane didžiulis slėnis,
 Kaip išraižytas sidabrinis indas,
 Pripildytas žalsvų flamandų tonų,
 Ilgai stovėjęs mano aklinoj širdy.
 Tamsiam paveiksle mėnuo tyliai slinko
 Pro tamsiaveidį ažuolą, nušvietęs
 Jaunystės nuotyki. Ir vėl ramiai
 Nupurtę dulkes ošė sunkios šakos.
 Giliai slėny miegojo tylūs miestai.
 Jų tuščios aikštės. Šuliniai. Kolonos. Freskos.
 Alėjų prieblandose degantis laimingų kūnų džiaugsmas
 Ir nuostabaus atsiminimo medų palikti ženklai,
 O prieš didžiulį išraižytą rėmą mėnesienos veidrodis
 Gulėjo rudenio naktis tartum Velázquezo Venera.

1941

KELIONĖS DAINA

Kai lapai kris — ir vėl aš išeiliausiu.
 Tik keletas dienų beliko susimąsčiusiam sėdėt.
 Kelionėje aš prie kiekvieno medžio prisiglausiu,
 Ir šauksiu paukščiui kiekvienam: sudie!

Aš būsiu viską atidavęs vėjui. Namo sienas
 Lietus su vėju plaus ir per naktis
 Po mano langu vieniša sėdės sidabro mėnesiena,
 Ir veidrody virpės sušalus pilnatis.

1941

Viena diena su Maironiu Palangoje

A t s i m i n i m a i

M. V A I T K U S

Toli nuo tėvynės... Kur ta mieloji Palanga, ir kas dabar tenai?

Kaip rudens vėjas lapus, Dievo lėmimas išbarstė - išsklaidė tuos brangius asmenis, kurie kadais ten vasaras vasarodavo. Kame jie dabar?

Ir kaip gyvą regiu saulėtam pajūry Maironį — stambų baltą vyrą, ilgu baltu apsiaustu, balta skrybėle, auksiniais akiniais švytruojantį, stipria kumpa lazdužė besiramsčiuojantį, antro tokio pat stambaus ir balto lydimą... O tas antrasis, neišskiriamas jo Palangos draugas, tai — monsijoras Kazimieras Jasėnas, Mintaujos klebonas.

Ir noris bent atsiminimuose vėl pergyventi bent vieną laimingą dieną su mieluojamu Maironiu, kaip kad anais laimingais laikais. Tik tą dieną noriu pergyventi kondensuotai — surinksiu puokštę iš gėlių, pražydusių ir nuvytusių ne vieną tą dieną.

1924 metai. Dar vieneri tik metai, kai gražinomės Klaipėdą. Truputis daugiau, kaip atgavome iš brolių latvių jaukiąją, ramiąją Palangą. Jau pernai joj ilsėjos mūsų vasarotojai. O šiemet, kaip rašo laimingieji vasarotojai, ji visai jau apsitvarkiusi.

Nebebuvau buvęs Palangoj nuo 1912 metų. Tad buvau jau labai pasiilgęs to gaivaus pajūrio, kur augau ir mokiausi, kurs buvo man pasidaręs antra tėvyne... Įdomu, kaip jis dabar beatrodė po tų visų perversmų? Parašiau Palangos klebonui Juozui Sniūkštai, prašydamas priimti mane į savo svečių skaičių: mat, žinojau nuo senų laikų, kad jis labai gerai maitina — net išlepę varšuviečiai, kurie mielai lankydavo Palangą, kaip "vienintelę lenkišką vasarvietę", prieš pirmąją pasaulinį karą, klebono pansijonu būdavo labai patenkinti. Gavau teigiamą atsakymą — ir rugpjūčio 1 d. išvykau į dausas. Ora puikus. Viltys rožinės.

Vienas iš patraukliausių Palangos burtų buvo tai, kad ten būdavo galima rasti, taip sakant, visą Lietuvą — daugybę suvažiavusių iš visur didesnių ar mažesnių, artimų ar svetimų žmonių, gerai nusiteikusių, turinčių daug laisvo laiko, linkusių nuoširdžiai pasizmonėti. Ką šiemet rasiu Palangoj? Su kuo gyvensiu klebonijoje? Gal bus ten ir Maironis?

*
* *

Atvykau į Palangą automobiliu pavakariop. Einu prisistatyti panai Onai, klebono seselei, kurią gerai pažinau dar gimnazistas būdamas (gera dušia, plačiai bei teigiamai populiarus asmuo). Ji nurodo man kambarį, kur man skirtas, ir ve-

das į valgomąjį keleivio pasotinti. Priemenėj, rodydama į aukštas rusvas duris priešais valgomąjį, man pusbalsiu sako: "O šitam kambary nutūpė pralotas Maironis!" — taip reikšmingai, paslaptinai. — A-a! — atsakiau aš, irgi pusbalsiu, ir pagarbiai žvilgtelėjau į tas tylias duris, už kurių gal nūn ilsis ar svajoja, ar kuria Maironis.

Man begeriant saldų pieną su skania duona ir besišnekant su vaišingąja šeimininke, staiga girgžtelėjo durys. Mudu žvilgtelėjo ten link — Maironis; tuščia ropine nešinas — matyti, vandens ateina.

— Gerbiamasis pralote, prašom pas mus pavakarės. Šitai ir naujo svečio supsilaukėme — kviečia Ona.

Aš pagarbiai atsistojau. Maironis priėjo, pasisveikino paprastai, santūriai, neversdamas savęs parodyti jaunesniajam ypatingo malonumo ar palankumo ((kaip kad daro ne vienas kitas aukštas dvasininkas), ir atsisėdęs ėmė ramiai užkandžiauti, pats per daug nesistengdamas palaikyti gyvo pašnekėsio, palikdamas tą triušą mudviem su Ona. Toks jau buvo Maironis: visiškai savo kompanijoje laisvas, šnekus, linksmas, o kiek svetimesnėj — truputį susivaržęs, ne taip jau lengvai prisitaikęs ir surandęs temų pašnėkesiui. Tam daikte jis buvo tipiškai lietuviškas.

Apie ką, manau, čia būtų patogiau su juo kalbėti? Žinoma, apie tai, kas iš bendrų pažįstamų yra Palangoj. Gal Jakštas? — Sis buvęs užvažiavęs, bet jam nepatikę Palangoj: per daug žmonių, per daug tuščių susitikimų ir nerimtų kalbų — tad apsigyvenęs Giruliuose palei Klaipėdą ir snopinėjęs po šilą, knyga nešinas, kaip koks atsiskyrėlis... Pasakoja Maironis — ir vis kažkaip ironiškai: Jakšto adresu jis mėgdavo paironizuoti. O ir Jakštas (ne vien "Principų tvirtume"), salva reverentia Maironiui — poetui, gebėdavo, atvirai įsikalbėjus, jakštiškai Maironį-žmogų pačiupinėti: labai jau judvieju gyvenimo stiliai skyrėsi nuo viens antro: Jakštas — asketas, atsiskyrėlis, kabinetinis mokslininkas, Maironis — pasaulio kunigas, mėgstas žmonių draugiją, gyvenąs plačią žmogiškų išgyvenimų skalę.

Klausiu, gal jau yra ir Vaižgantas. — Kurgi nebūsias! Kaip galėtų Palanga be jo apseiti!... Ir jau žybcioja Maironio akyse šelmiški, bet nepikti, žiburėliai, ir dainius žymiai palinksmėja. — Vaižgantas jau esąs ir netgi čia pat klebonijoje apsigyvenęs, tik nežinia, kuomet aš gausias jį pamatyti, nes jis taip pat ūmai išnyksta, kaip ir pasirodęs... — O kas daugiau iš mūsų žmonių?

— Ar pažįsti monsijorą Jasėną? Tas čia pat, klebonijoj. Yra dar Putinas, bet tas apsigyveno romantiškoj Jūrātėj. Kurią čia dieną visu būriu ėjome į Šventąją — ėjo ir jis... Nebuvau manęs, kad jis, tas kėkštas, toks stiprus; priėjome upelį; reikėjo bristi; kiti nusiavė ir brido; o kad man nereiktų autis kojų, Putinas paėmė mane į nugarą ir pergabeno į antrąjį krantą.

Mane net šiurpas nukratė, pamąščius, koks būt buvęs vaizdas, jeigu vidury upelio Putinas būtų suguręs po sunkiąja našta! Juk jis — berniokas, o ne milžinas Kristupas, ir Maironis — lokomotyvas, o ne kūdikis.

Iš tikrųjų — ir sveikas gi ir drūtas tas mūsų senasis dainius! Lokomotyvo palyginimas prašyte prašosi — nieko nepadeda nė pagarba. Ir ant to storo liemens, apskritų apskrito, kuris taip ištempęs sutoną, jog, rods, tuoj visos siūlės suirs, viršum akademinės pelerinėlės, didžiulė galva, kuri ant tos uolos atrodo nedidelė. Žilai, dar nebeltai (kaip kad Vaižganto) pražilusai, trumpais, praretėjusiais plaukais, bet neaplikusi, nors Maironiui tuomet ėjo jau 62 metai. Kiek geriau išžiūrėjęs, tuoj pastebėsi, kad ji, taip sakant, truputį dreba, kaip kad kartais labai senų žmonių (nors Maironis šiaip jau dar labai jaunai laikosi): lyg nepritariamai sukaliotų į šalis. Bet tas veidas, veidas! — minties, valios, jėgos simbolis, nors apybraižos apvalainos, ne kampuotos, kaip kad Jakšto; mat, veidas derlus, net seniškai apdribs šiek tiek. Plati mąstytojo kakta. Proporcionali, taurios išvaizdos nosis. Jautulinga normali burna su sultingomis lūpomis, kurių kampuose slypi išdaigiškas šypsulys, visada pasirengęs blizgtelti, jei dainius žmonėse; jei vienas — išdaiga pasislepia, ir Maironio lūpos įgauna kažkokią rūstoką nuotaiką. Smakras niekuo nepuoląs į akis, gal kiek savim patenkintas. O tam veide sielos vartai, akys? Nuostabu — jos suteikia senyvam Maironio veidui keisto panašumo, sakyčiau, į dramblio veidą (jei leista dramblio fizionomiją taip vadinti): tokios pat nedidelės, aptinusios, ar primerktos, blizgančios protingos tokiam pat stambiam smulkiai drambliškai raukšlėtam fone... Ir visas tas nekasdieniškas veidas, ta didi galva, tas galingas stotas lyg sakyte sako: tai — kurioj nors srity galiūnas, tai — prigimtas vadas.

*
* *

Papavakariavęs Maironis stojos eiti. Aš jį paklausiau, ar prieš vakarienę jis esąs laisvas ir ar būsiąs savo kambarv. "Taip", — atsakė, — "o ką?" — "Mat, aš norėčiau pas tamstą pirmą apsilankyti". Man tai būtų dabar patogiausia, nes jau pirmieji ledai, šiaip ar taip, pralaužti — ir dabar būtų nebe taip neiaukiu pas tą didį vyrą apsilankyti. O šitą pareigą atlikti vistiek pridera... Maironis mano apsilankymo perspektyva, pasirodo, nelabai tezužavėtas ir nelabai rvyžtai, truputį mikčiodamas. man sako: "N-na, ž-žinoma, prašom... nors čia vasarvietėj nėra griežta

pareiga eiti su vizitomis... "Tonkij namiok na tolstoje obstojatelstvo" — pagalvojau aš paties Maironio mėgiamuoju rusišku posakiu (lietuviškai maždaug — "plonas priminimas — storos aplinkybės"); bet atsitraukti nebebuvo galima — tad pakvietimą priėmiau, kaip gerą pinigą, ir abudu įėjova į Maironio šventvietę. Jis rezignuojamai sėdos į senutę avietspalvę sofą užu vienakojų apvalaino stalo, uždengto žalia apiblukusia pliušine staltiese, ir susivaržiusiai tyli, matyt, nebežinodamas, ką toliau veikti; o aš sėdaus kairėj į pagarbos vertą senutį fotelį ir karštingiškai galvoju, apie ką čia užvesti kalbą... O, laime! Ant stalo besilsį "Pavasario Balsai". Lyg pats likimas būtų pirštu rodyte nurodęs: "Kalbėk apie jo kūrybą!" Aš paklusniai, pats dar aiškiai nenumanydamas, kas iš to išeis, pradėjau: "Atleiskite: ar galiu pažiūrėti? bene "Pavasario Balsai"... Maironis vos regimai linktelėjo — vadinas, pritarė, tad imu kukliai įrištą knygutę. Beesąs anas neskoningas leidinys su daugybe dainiaus pažįstamų nuotraukų. "Be abejo, Palangoj jūs mums sukursite naujų lyrikos gražumynų?" sugestijonuojamai klausiu dainių. Jis atkuto. "Kas žino, gal... jei kas ateis į galvą", atsakė jis, kaip paprastai, neįžeikdamas vaizdingų žodžių. Aš atsargiai einu toliau: "Ar galiu paklausti: gal ką rašote šiuo laiku?" — "Taip, rašau dabar naują dramos veiklą "Vytautas pas kryžiuočius".

Nors man ta naujiena nebuvo miela, nes nemaniau, kad Maironis gali gerai pasireikšti kaip dramaturgas (vasario 15 mačiau premjerą "Kėstučio mirtį": padarė labai skystą įspūdį), bet mandagumas reikalauja pasidomėti rašomuoju kūriniu — tad klausiu: "Gal teiktumėtės šį tą papasakoti apie tą veiklą? Man tai būtų labai miela". Maironis ir šitokiu atveju nebuvo šnekus. Jis šelmiškai šyptelėjo ir sako: "Kažin ar verta. Pavadinimas šį tą pasako apie turinį, o smulkmenas bus daug įdomiau sužinoti pačioj premjeroj. Režisierius Dauguvietis neduoda nė atsipūsti: girdi, kaip tik pabaigsiu, tuoj ir statysias". Taip. Kurgi ne! Viena: tai — Maironio; o antra: tai — iš karžygiškos savos praeities, kuri nūnai, ką tik įsikūrus savomis didelėmis pastangomis naują nepriklausomą valstybę ir gyvenant dar pirmąjį, herojinį jos laikotarpį, taip vilioja kiekvieną — tad žada spektaklius su išparduotais visais bilietais ir tai ilgą eilę tokių spektaklių. Juk štai "Kėstučio mirtis" eina ir eina — ir vis žmonių pilna. Ir kurgi ne! Juk išvystame gyvų gyvą, ir čia pat, ranka pasiekiamai, tą nuostabų, mielą romantiką — karžygį Kėstutį, tokį turtum legendų didvyrį, o juk tikrų tikriausią istorinį asmenį ir tai paprastą lietuvių, savo tikrą brolių! Prisipažinsiu, kai premjeroj išvydau scenoj neužmirštamąjį Petrą Kubertavičių, kaip gyvą kokios Kėstučio atvirutės kopiją, ir tai dar raitą įjojantį ant tikro gyvo žirgo į sceną, — ir man gyviau suplasnojo širdis.

Žinoma, ir "Vytautas pas kryžiuočius" turės ne mažesnę pasisekimą... Bet kaip būtų gerai,

MAIRONIS

1962. X. 21 — 1932. VI. 28

kad Maironis verčiau imtų mums kurti dar tokių lyrinių posmų, kur taip krikštoliškai blizga ir skamba, kaip paprastutė rasotai gaivi vyturėlio daina... Ir aš atsargiai, rinkdamasis žodžius, sakau dainiui: „Taip, kur nenorės Dauguvietis kuo greičiausiai gauti naują tamtos dramos kūrinį, kai publikai taip patiko pirmasis... Bet aš taip geisčiau, kad tamsta mums čia sukurtumei dar ne vieną tokį maironišką brangumyną, kaip štai"... — ir ėmiau sklaidyti „Pavasario Balsus“, o suradęs kurį sau labiau patinkantį eilėraštį, — jį pusbalsiu skaityti, lyg sau pačiam, paprastai, nuoširdžiai, santūriai.

Taip perskaičiau „Ten kur Nemunas banguoja“ — ir vogčia dirstelėjau į kūrėją, ar kartais nesišypso pašiepiamai. Ne, žiūri gana maloniai — tad sklaidau toliau ir, radęs, skaitau, jau nebe taip būgštaudamas, „Užmigo žemė“, o baigęs vėl tiriamai dėbtečiu į Maironį, ar nežybčioja jam gudriose akyse pašaipos kipšiukai, kaip kad dažnai. Ne: žvilgsnis švelnus ir šiltas... Jieškau, prasidrąsinęs, daugiau. Štai „Išnyksiu,

kaip dūmai išblaškomi vėjo“. Skaitau... Baigęs valandėlę tyliau, veizdėdamas į dainiaus veidą. O jis švelnaus liūdesio pridengtas. Pertraukdamas pauzą, Maironis sako: „Gal dar paskaitytumei?“ Ach, tad mano bandymas nėra jam abuojas? Gerai! Ir imu skaityti „Miškas užia“, paskui „Liepuva, brangi mano tėvyne“, „Kur bėga Šešupė“. Sustoja, stebiu. Maironio akys žiūri taip spindulėtai ir lūpos šypso širdingai. Ir jis sako: „Nebūčiau manęs, kad mano eilės būtų tokios malonios klausyti! Paskaityki dar!“ Man to tik ir reikėjo. Radau „Išsisupus plačiai vakarų vilnimis“, kur man taip į širdį kalba, ir sakau tuos posmus, tartum savo paties. Dėbtečiu, baigęs — dainius žiūri kažkur į sau vien regimą toį, skaudžiai susimąstęs. Valandėlę patylėjęs, skaitau nuostabų „Eina garsas“. Čia pats susijaudinau ir baigęs užskleidžiau tą krikštolo dainyną.

Valandėlę abu tylėjova. Pagaliau jis taria: „Ačiū, labai ačiū. Malonią praleidau valandėlę“.

Tai buvo daug pasakyta, nes šiaip Maironis nemėgdavo, o gal ir nemokėdavo sakyti vyrams

komplimentų. Tam kartui atsisveikinau, nes netrukus bus vakarienė.

Buvau patenkintas: ta viena valanda suartino mane su Maironiu gal labiau, negu būtų galėję tai padaryti daugelis susitikimų.

* * *

Skambalas. Iš visų klebonijos butų bei butelių skuba svečiai į valgomąjį, kaip bitės į avilį, išalkę vakarienės: Palangos oras daro žmogų edrų.

Ilgas, baltai užtiestas, gėlėmis papuoštas stalas glaudžiai apsėstas. Kuklusis šeiminkas savo vietą gale stalo užleidęs Maironiui; dešinėj — Švėkšnos "viešpats", kan. Maciejauskas, o kairėj — Mintaujos Jasėnas; toliau žemyn pats šeiminkas, o vis-a-vis tuščia krasė (įdomu, kam skirta); toliau žemyn susodinti mažesnieji bei jaunesnieji žmonės, moterys bei vyrai, pasauliečiai bei kunigai; vis artyn prie įeinamųjų durų, destis, koks kurio laipsnis ar amžius; ir aš visai netol tų durų, tarp jaunųjų, nes, nors amžium jau nebe jaunuolis, bet gyvenime dar nieko nepasiekęs; na, nors jaunųjų tarpe ne taip garbinga, užtat tikrai malonu (nors aki kam ir kitaip atrodo).

Antroj pusėj stalo, beveik priešais mane, tik prideramai aukščiau, sėdi ponias Adomienė Varnienė, tokiu glostumu, truputį pavargusiu žvilgiu, tokiom geraširdiskom lūpom — tikra lietuvaitės darželio leukonija. Susipažinau su ja Kaune, Čiurlionio parodoj. Pasisveikinęs klausiu: o kur vyras? Švystelėjusi šypsniu, su krisleliu ironijos, jinai paaiškina, kad menininkas jieškas grožybių Lietuvos pakelėse — fotografuojąs kryžius būsimajam albumui. Šią akimirką mane labiau domina kitas dalykas — kas, būtent, turi sėdėti anoj tuščioj krasėj tautos didžiūnų tarpe. Ji, vis taip pat su paslėpta ironija (bet kur ten paslėpsi ylą maiše!), man paaiškina, kad ten sėdis Vaižgantas, jeigu neviešis pas beskaičius bičiulius.

Numalšinęs smalsumą, ėmiau malšinti alkį. O buvo kuo: klebonas turėjo didoką ūkį, o buvo geras ūkininkas (sesė — šeiminkė irgi), tad ant stalo galėjai rasti viską, ką Palangos flora bei fauna pagamina, tiesa, ne per daug išmoningai bei imantriai patiekta, bet užtat tikra bei sveika, o kas žemaičiui svarbiausia — daug ir riebiai. Ir — viso gerumo viršūnė — pasirodė ant stalo dyvinas kleboniškis rūgės pienas su karštomis pjaustytomis bulvėmis; o jos spirgučiais pabarsytos, taukais palaistytos! Tad apmilšo šnekos — ir vien girdėti įvairūs valgymo garsai, susilieję į vieną vakarienišę simfoniją. O! orkestras jaukus, ir kiekvienas instrumentas virtuoziškas!

Ką veikęs, ko neveikęs, aš vis dirst į dievų galą. Ir jie darbuojas visai atsidėję; betgi po truputį ir šnekas. Švėkšnos viešpats, kūnu gal galingesnis ir už patį Maironį, dirksniais pavargęs nuo didelės statybos bei veikimo, veide truputis sumišimo — susivaržymo, žinosi esąs daug silpnesnis sparnais už didįjį Maironį, tad jo aki-

vaizdoj jaučias nejaukiai, bet bando vertai pasireikšti — sako kažką rimta naiviai. Maironis nei šio, nei to, o arbiter elegantiarum Jasėnas tuoj ima ant danties, bet kažkaip neskaudžiai, broliška, estetiškai; estetiškai jis ir valgo, estetiškai ir šneką braukia, ir anekdotą pasakoja, ir mostaguoja, ir juokias. Maironis tai visa irgi daro saikingai ir padoriai, tiksliai, kaip gero tono taisyklės reikalauja, bet be to jasėniško aristokratizmo. Ypač akyiai stebiu, kaip dievai valgo. Žmonės sako: kaip kas valgo, taip tas darbą dirba. Aš truputį praplėščiau: kaip kas valgo, taip tas ir gyvena.

Kaip kitoniškai tuoj valgys kitas dievaitis — Vaižgantas, kuris ką tik pasirodė mūsų valgomojoje scenoje, kaip tikras deus ex machina. Įeidamas trinkelėjo duris, taip jog visi turėjo pastebėti, kad įeina olimpietis. Visi grįžtelėjo pažiūrėti, kas ten toks įžengia, kaip saulėgrąžai į saulę. O Vaižgantas tikrai kaip saulutė švystelėjo. Jau tokia jo prigimtis: kur tik jis pasirodo, tuoj ten šviesiau pasidaro, ne dėl to, kad vėslūs, ilgi plaukai baltai pražilę, ir ne dėl to, kad tas mielas jo stotas, — kur toks paristas, toks pastatytas, — ertai apvilktas ilgu baltu apsiaustu, kurį savo laiku vadindavome balachonu, bet dėl to, kad tas gaivus-šviesus Vaižganto optimizmas, verdas-kunkuliuojas ir besiliejęs per kraštus, lengva-linksma šneka, maloniu balsu, leidžiamu truputiuką pro nosį, taip sakant, panie, biskį bajoriškai-varšavietiška, — visus linksmai nuteikia, kaip švelniai svaiginas sektas.

"Kur baladojais, kad taip pasivėlinai?" — kiek iš aukšto, bet taip tėviškai maloniai klausia Maironis jį besėdintį. Korektiškas Jasėnas, tas grandseigneur'as, kuris pats viešai niekuomet nebūtų sau leidęs taip sans facon atsilipti į jauniesni draugą, bando ištrinti galima nemalonių įspūdį, savo giliu baritonu geradariškai juokdamasis ir sakydamas: "Mūsų garbusis Kūrėjas, žinoma, kur nors kam nors ką nors gera darė".

Tuo tarpu Vaižgantas, susilaukęs tėviško papeikimo ir mandagaus pabraukimo, truputį negandingai, bet reikšdamas savo dailiąja burnele saldų šypsnį vietoj rūgštaus vypsno, plačiai atsisėdęs, iššaukiamai apsižvalgė, tartum sakydamas: "Na, štai pasivėlinau — tai ir kas? Ar aš negaliu Palangoj daryti, ką tinkamas?" O iš tikrųjų, atsikrenkštęs, tarė: "Tikiuos, kad manęs nelabai tepasiilgote ir kimšote išsijuose. Na, bet aš jus dar pasivysiu ir pralenksiu! Stai, pradedame!"

Ir jis komiškai, it padykęs berniokas, tarytum godžiai, ėmė grobte grobstyti iš įvairių padėklų ir verstį į savąją lėkštę įvairius skanėstus, o prisikrovęs kupiną, karingai pareiškė: "Na, dabar niam-niam!" — ir kad ims drožti, dideliu kšnius kimšdamas, skubiai kramtydamas, pasigėrimai niurnėdamas, čėpsėdamas, liežuviu papliauškindamas, lūpas apsilaižydamas...

Mes visi garsiai juoktis. Maironis žiūri į jį avaliomis, plačiai išplėstomis akimis, dėdamasis nusigandęs, kad bičiulis neužspringtų, ir ko-

miškai apsimesdamas pasipiktinęs tėvynės šulo rajumu. O Mintaujos džentelmenas, atlaidžiai šypsodamas, žiūri į jį, kaip mylis tėvas į padykusį bernioką, lyg sakyte sakydamas: "Tai tik šį kartą jis toks. Šiaip esti visai mandagus". Mes tuo tikim, o daugis ir patys žinom, o visi — tam visuomenės lepūnėliui iš anksto viską atleidi, nes mylim. Ir kas jo, cacos, nemylėtų? Kas jam neatleistų? Savo laiku net rimtasis karštasis vyskupas Paliulionis jam šį tą atleisdavo, ko kitam nebūtų atleides, sakysim, vadinamosios litvomanijos (pats Paliulionis buvo stiprokai aplenkęs): jaunas kunigas Tumas, kur tik jį vyskupas paskirdavo, tuoj imdavo tirdyti iš svetur atneštąją lenkystę, o želdyti piktžolių smelkiamąją lietuviystę; tariamieji lenkai imdavo rėkti ir vyskupui skundus rašyti; šis Tumiui: važiuok pas mane pasiaiškinti; Tumas atvažiuoja; Paliulionis ima jam dėstyti jo "nuodėmes", pirma crescendo, paskui, pavargęs, diminuendo; o šis, šelmis, tiksliai nužemintai, dailiai sumišęs, maldingai klausos, kaip mielas kačiukas purkuodamas; o tas akys tokios nekaltos... Žiūri į jį vyskupas, žiūri: tas nusikaltėlis toks mielas, o aiškinas taip įtikinamai, o taip padoriai lenkiškai, dargi varšuvišku akcentu — na, kaipgi čia ilgai pyksi, ypač kad tas gerojo šelmio snukutis taip žaviai gailis, — tad atsidūsta senasis ganytojas ir šiltai sako: "Na, ką veiksime? klaupkis — palaiminsiu!" Ir, pakėlęs į dangų dideliais juodais akiniais akis, plačiai užsimojęs, visu savo mažu augumu ūmai tartum augte išaugęs, taria: "Benedicat te omnipotens Deus, Pater et Filius, et Spiritus Sanctus". Nusikaltėlis maldingai atsako: Amen. Tuo ir baigęs agniojo vyskupo teismas.

Ir mes šį vakarą ne tik nepasmerkėme savo Vaižganto už išdykavimą, tik juo linksmiau baigėme vakariene.

* * *

Pavakarieniavus, vasarotojui Palangoj lieka dar viena vasarinio ritualo dalis: eiti į pajūrį ant tilto, kur susirenka, taip sakant, visa Lietuva pasigėrėti savąja jūra ir jos didinga naktim ir į kilnią jos simfoniją įlieti dar žmogaus-lietuvio įnašą — lietuvišką dainą.

Aš sakau Maironiui: "Jaunimas baudžias eiti ant tilto padainuoti. Ar neprisidėtumei ir tamsta?" Jis juokais ima brangintis: "Na, kažin? Aš senas — nebepritiksiu prie jūsų". Mes, jaunesnieji, vienu balsu ėmėme jį įtikinėti, kad savo dvasia jis net ir už jaunuolius jaunesnis; jis būtinai turįs eiti su mumis; be jo mums ir malonumas — ne malonumas; visa Palanga ten jo laukiant. "Na, jei taip, tai, turbūt, reiks eiti", tartum vargais negalais nusileidžia Maironis (o mes jausėme jaučiame, kad jį traukte traukia tas vakaro pajūris, tas tiltas ir tos dainos).

Tad einame — seni-jauni, vyrai-moterys. Būrio vidury Maironis, šalia Jasėnas su Vaižgantu, ir aš čia pat iš paskos, kaip uodegėlė, ku-

ria ir norėdamas nenusikratysi. Taip lengva siejoj. Jokio rūpesčio. Žmonės čia tokie meilūs. Vien lauki kažko gero ir įdomaus.

Štai ir tiltas tiesias į jūrą. Kaip gaila, kad jis nūnai toks trumpas: per trisdešimt metų vėjai užpustė ir jūra užnešė jį smėliu, taip jog du trečdaliai jo atsirado sausumoje — susidarė iškyšulys. Ne taip buvo anuomet, kai aš jį mačiau pirmą kartą 1895 metais: smėlio iškyšulio nebūta, vien jūros plezidenta; tiltas buvo bent triskart ilgesnis ir visas žlaksojo vandeny; būdavo vos užmatyti nuo krašto jo galą; baugu būdavo juo einant — kaip toli įsismelki į jūros begalybę! kaip gilų turi būti po kojomis!

Tilte kamšatis. Vieni dar tik ateina, kiti jau grįžta. Taip ir tęsiasi nenutrūkstamos eilės, klebėdamos, juokdamosi. Gale tilto tirštesnis būrys. Girdėti, dainuoja. "Turbūt, Jonuškaitė. Ji jau grįžo, baigusi dainavimo mokslus Berlyne ir Romoje", pareiškia kažkas. "Einame ir mes", sako Maironis. Visi jį pažįsta, visi sveikina — jis vos besuskumba kilnoti savo apnešiotą panamą... Štai Smetona su žmona. Sveikinamės. Vaižgantas mus meta ir prisijungia prie jų būrio, kuriam kyšo, it du ažuoliai, Izidorius Tamošaitis ir Antanas Lubickas (slapyvardžiu Viktoras Pravdinas), kurie savo noru sudaro buvusiam prezidentui tartum kokią asmeninę sargybą. Mūsų būrys eina į patį galą, kur mus traukte traukia daina.

Tikrai, dainuojančiojo būrelio širdim besanti Vincė (kurį visi pažįstamieji taip iš simpatijos vadina, o mena Jonuškaitę). Pamatę Maironį, dainininkai nutilo, iki pasisveikino. Tuokart Maironis paprašė toliau dainuoti — ir Vincė savo tirštu, plačiu, šiltu balsu užtraukė, Maironiui pagerbti, "Lietuva, brangi mano tėvyne". Visi, kaip kuris galėdamas, nuoširdžiai pritarė. Maironis irgi traukia savo senuoju tenoriuku. Aš stebiu, klausaus — ir truputį už jį gėdžiuos (nors pats nė tiek nemoku dainuoti). Kad jis galėtų taip dainuoti, kaip Putinas! Gal jaunas ir galėjo... Ar šiaip, ar taip — vis tik taip miela, kad jis prisideda prie jaunimo, ir aš jį dar labiau myliu.

Taip bedainuodami po kita kitos Maironio dainas, nė pastebėte nepastebėjome, kaip ėmė lynoti. Tenka eiti namon. Ar jam patinka, ar ne, — laikaus šalia Maironio (antrojo šaly — Jasėnas).

"Mūsų poetų karaliau," — sakau Maironiui, — "Atleisk, kad taip garsingai vadinu, bet turiu taip vadinti, nes tikrai esi (jis čia kažką neaiškiai tarė, lyg neigdamas, lyg nutraukti bandydamas), gal pasakytumei mums, kaip jauties, kai girdi taip štai savo dainas dainuojant?"

Ir žvilgtelįs jam į veidą, kiek susirūpinęs, ar savo klausimu nesuteikiau jam nemalonomo... Bet ne: jis šypso gana palankiai ir pagaliau sako:

— "Na, tai jau, kaip čia pasakius... Žinoma, malonu: juk žmogus tam ir rašai dainas, kad kas nors jas dainuotų".

Pasakė jis tai tikrai maironiškai: nuoširdžiai bei paprastai. Kitas būtų pasiraitęs bei paveidmainiaęs: girdi, tai jį varžą, arba — jam tai esą visiškai abejinga. Maironis ne taip.

Matydamas, kad dainius duodasi šitaip kalbinamas, einu toliau ta pat kryptim:

—“Bet juk, turbūt, pradžioj ne iš karto susilaukei tamsta visuotinio pritarimo?”

—“Žinoma. Su jaunaisiais buvo lengviau; bet seniai arba visai nesisidomėjo, arba netgi žiūrėjo žvairomis”.

—“O kaip sutiko tamstos kūrybą didysis Baranauskas?”

—“Ogi tylomis. Kai įteikiau jam ilgoką savo dainą apie Lietuvą, priimti jis priėmė, bet taip ir paliko nieko nepasakęs, ką jis mano apie ją”.

* * *

Taip beveik draugiškai bešnekučiuodami, parėjom namon. Gulti eiti — dar per anksti; tad ką toliau veikti? Skaityti? Bet prie žvakės per tamsu, o elektros kambariuose nėra. Gerasis šeiminkas, turbūt, manė: Dieną — saulė, naktį — mėnuo; jeigu nėra — eik gulti!

—“Žinote ką?” sako Maironis prieangy jaunimui. “Einame į valgomąjį — pažaiskime koki žaidimą!”

Visi džiaugsmingai pritarėme ir sugarmėjome į valgomąjį. Mūsų laimė — ten kabo kerosino lempa.

—“Ką norėtumėt žaisti?” — klausia Maironis. Mes siūlome jam pačiam pasirinkti žaidimą.

—“Gerai”, — sako jis. “Tad gal pažaisime šitaip: vienas iš mūsų turės išeiti į kitą kambarį, kad nenugirstų, ką likusieji susitars, o šie susitars užduoti jam išpėti kokį nors dalyką — sakysim, dangų, jūrą, žmogų, gėlę, skaičių, vardą ar ką kita; tuokart jis grįš ir turės išpėti; tuo tikslu jis galės uždavinėti mums klausimus, kur tas dalykas yra: ar danguj, ar žemėj; ar Europoj, ar kitur; ar mieste, ar kaime; ar didžioj gatvėj, ar mažoj ir taip toliau, kol prieis visai arti prie reikiamojo dalyko, o tuokart bus jau visai lengva išpėti.

—“Na, kažin?” — abejoja vienas iš mūsų. —“Man atrodo, kad tai labai sunku. Tad pats mūsų gerbiamasis Maironis tegu mums parodo, kaip reikia spėti?”

Visi pritarėme ir ėmėme prašyti dainiu, kad sutiktų. Jis sutiko ir išėjo į savo kambarį. O mes tylomis susitarėme, kad dalykas, kurį Maironis turės išpėti, bus “Maironis”. ir pakvietėme jį pas mus. Argi išpėtų? Idomu!... O jis mįslingai šypso... Patylėjęs klausia:

—“Ar tas dalykas yra vien idėjų srity, ar tikrovėj?”

—“Tikrovėj” — atsakėme.

—“Ar mūsų planetoj, ar kur kitur?”

—“Mūsų planetoj”.

—“Ar ant žemės, ar kitur?”

—“Ant žemės”.

—“Ar Lietuvoj, ar svetur?”

—“Lietuvoj”.

—“Ar gyvenamoj vietoj, ar negyvenamoj?”

—“Gyvenamoj”.

—“Ar mieste, ar ne?”

—“Mieste”.

—“Ar dideliame, ar mažame?”

—“Mažame”.

—“Ar Palangoj, ar kitur?”

—“Palangoj”.

—“Ar kuriam bute, ar lauke?”

—“Bute”.

—“Ar klebonijoj, ar kitur?”

—“Klebonijoj”.

Kad tave kiškis! — manau. — Nagi, ir išpės! Tai puikus žaidimas! Net džiaugsmas ima!

O Maironis, lyg niekur nieko, toliau klausia:

—“Ar šitam kambary, ar kitur?”

—“Šitam”.

—“Ar žmogus, ar kitskas?”

—“Žmogus”.

—“Ar vyriškis, ar moteriškė?”

—“Vyriškis”.

—“Ar ilgaskvernis, ar trumpaskvernis?”

—“Ilgaskvernis”.

—“Ar vyresnis už 60 metų, ar jaunesnis?”

—“Vyresnis”.

—“Vadinas, Maironis”.

Mes visi entuziastiškai ploti. Juk tai tikrai nuostabu taip išpėti! Kas pirmiau būtų galėjęs manyti, kad tai galima? Iš tikrųjų, tai aukštos kultūros žaidimas.

—“Na, o dabar tegu kas kitas bando,” siūlo Maironis. Visi ėmė piršti mane. Man atrodė, kad supratau, kaip reikia spėti, ir sutikau. Pasirodė, kad perdaug savim pasitikėjau, — ir gavau gėdos: jie, šelmiai, sugalvojo įmantrų uždavinį — “grožį”; aš graibščiaus - graibščiaus, kaip aklas, ir neįspėjau.

Tuokart kažkas prasižiojo, kad aš geriau spėjus iš rankos. Tuojau kelios ponios bei panelės atkišo man savo rankas. Na, ką gi. Kad norite būti apgautos, apsigaudinkite! Ir ėmiau narsiai skaityti iš rankų. Tik drąsiai teik! Tik daug plepėk! Iš šimto teigimų penkiasdešimt, o gal daugiau, bus teisingų. To lengvatikiams visiškai pakanka. Žmogus taip yra ištroškęs nepaprasto, stebuklingo, pranašiško, jog yra pasiryžęs užmerkti akis priešais netikslumus, o ką tik galima kiek galima priimti palankiai, kaip tikrą “pronėšį”. Pagaliau, šimtas žino, gal mes kartais turime daugiau intuityvinės išpėjimo galios, negu nujaučia dabarties mokslas. O gal ir ta vargšė žmogaus ranka tikrai yra lyg koks lakštas, kuriame gamtos įrašyta, kokias galias, kokius palinkimus turi tas žmogus, — vadinas, šiek tiek nurodo, kokia gali būti, ar net bus, jo ateitis.

Tad skaitau iš rankų. Visi atsidėję klausos, surimtėję, susimąstę, kartais pažvelgdami į savo delną, kartais pasikuždėdami su kaimynu. Klausos ir Maironis. Labai norėčiau pažvelgti ir į jo delną, bet bijau prašyti — gėda! Toks išmintingas tai vyras.

UOSTAS

Kai svečiai išsinoravo ir išsivaikščiojo gulti, pasilikova mudu su Maironiu vienudu. Aš jau buvau besakas jam labanakt, kai jis, žiūrėdamas truputį į šalį, man sako: "Na, o man ar nepasikaitysi iš rankos?" — "O, mielai! Prašom! Prašau kaire!" Paėmiau ir žiūriu. Truputį ima baimė. Ką pasakysiu tam išminties sostui? Gali kas nepatikti. Didelis žmogus... Jeigu įsižeis?... Bet juk "burtininkui" daug kas atleidžiama. Tad pasiduodu apsėrančiam kipsiukui ir imu drąsiai teigti, žinoma, atsargiai rinkdamas žodžius, maždaug šitaip:

"Kaip keista: ranka atrodo ne Maironio, ne dvasios galiūno, bet žemės valdovo, kuriam skirta viešpatauti ramiai, tvirtai ir kietai — žiūrė-

kite, kokia ketvirtainiška, masyvi, stipri, pirštai kokie, palygint, neilgi ir stori, ir jų galai kokie platus — žemiško veikėjo, praktiko pirštai... Gyvenimo linija plati, gili, be komplikacijų, tekanči į normalią senatvę... Jausmų upė plati ir gili, bet susipynusi iš įvairių atskirų šakų į sudėtingą pynę — daug vidaus audrų ir kovų, daug džiaugsmo, bet ir sopulių. Proto linija labai ryški, drąsi, tiesi, giliai rausianti... Paskirties ženklas gana įmantrus, bet siekimo linija eina tiesiai ne į paskirtį, kaip ir daugumo žmonių, tik pro šalį, į kitą siekį, ir atsiduria į gerbūvio kelį, kurioj apstu gerybių"...

— "Tad kuri buvo mano tikroji paskirtis?"

— "Į tai ne taip lengva ūmai atsakyti. Jūsų

Maironio butas Kaune — darbo kambarys

V. Augustino nuotr.

paskirties ženklas yra kažinkoks sudėtingas rašmuo. Spėjant iš jūsų rankos visumos, jūsų pirmą kartą paskirtis buvo būti mokslininku, o tik antrą kartą — poetu. Poetas jūs tikras ir stiprus, Lietuvai labai reikšmingas; bet pasauliui? O kaip mokslininkas jūs būtumėt pasiekę pasaulinę garsybę”...

Maironis, kiek pasipiktinęs, gana griežtai tai paneigia. Man ir pačiam pasidarė nejauku: kodėl aš jam tai pasakiau? Gal įsižeidė?... Nebeatsimenu, ką dar jam būriau iš delno — ir mudu išsiskyrėva. Labanakt buvo nei šio, nei to.

II.

Ryto metą atsikėliau šviesiai nusiteikęs. Saulėtą rytmetį Palangoj kitaip ir būti negali. Prisiminiau vakarykštį Maironio incidentą. Ir šis dalykas šįryt atrodo ne toks tragiškas: delnų skaitytojui daug kas atleidžiama.

Einu į bažnyčią, tą grakštų liepojiečio Strandmano kūrinių. Man besiruošiant mišioms, ateina ir Maironis, rimtai susikaupęs, kaip paprastai jis laikos bažnyčioj, ir ima atsidėjęs melstis, o aš einu prie šalinio altoriaus mišių. Atlaikęs, sėduos į klauptus šalia didžiojo altoriaus, kur belaiukas mišias kaip tik Maironis. Kalbu savo brevijorių ir kartkartėmis vis žvilgtelį į belaikantįjį. O jis daro tai labai padoriai, rimtai, įsigilinęs.

Atlikęs savo maldines pareigas, grįžtu į kleboniją pusryčiauti. Kadangi ilgai miegojau, tai neką berandu valgomajam, o kai ateina Maironis, tai paliekava vienu du. Pasisveikinova gana paprastai, bet man truputį nejauku. Sunkoka valandėlė tylos. Nebeiškentęs, ryžtuos ją pertraukti:

—“Kaip miegojote, gerbiamasis prelate?”

—“Blogai ir maža temiegojau”.

—“Ar galiu paklausti, dėl ko?”

—“Atvirai prisipažinsiu: dėl vakarykščio tamstos būrimo iš rankos... Tamsta pasakei, kad man buvę skirta būti pirmiausia mokslininku, o tik antrojo eilės poetu. Vakar tas tamstos posakis atrodė man klaidingas; bet naktį užpuolė mane abejojimai: o gal tamsta iš tikrųjų neklysti; mokykloje mokytojai man piršo mokslinę karjerą — ypač matematikoje: neaptikdavau uždavinio, kurio nebūčiau galėjęs išspręsti. Gal tikrai man būtų reikėję pasidaryti matematiku, o poeziją laikyti vien pašaliniu užsiėmimu... Na, bet jau vėloka — reikia jau eiti maudytis, šiaip pavėluosim grįžti pietų. Ar tamsta eisi drauge?”

Mielai sutikau. Nuėjome pasiimti reikmenų.

*

*

*

Kai grįžau, Maironis su Jasėnu jau bestovinčių prieangyje, apsilikę lengvais ilgais baltais apsiaustais, su baltomis skrybėlėmis. Aš vienas juodas. Einame atsileidę ir tingiai šnekučiuojame. Atsiminęs, imu pasakoti, kaip čia prieš 25 metus dabartinis mūsų vyskupas Pranciškus Karevičius, anuomet dar paprastas Peterburgo kunigų seminarijos profesorius, įjaukavo klebono sode šieną, nusivilkęs sutoną, nepaisydamas einančių pro šalį puošnių varšuviškių ponų bei panielių. Aš džiaugiuos vyskupo originaliu paprastumu. Jasėnas lyg ir pritaria — nesuprasi žmoniškai, ar pagarbiai rimtai, ar plonai ironizuodamas. Maironis pritaria kažkaip tėviškai nuolaidžiai. Primenu, kad 1913 metais, mirus Žemaičių vyskupui Gasp. Cirtautui, niekas mūsų nesitikėjome, kad Karevičius būtų paskirtas vyskupu. Girdėjome, kad kandidatų buvęs ir Maironis, bet Romoje nepraėjęs, nes jį ten įskundęs kun. B. Žongolavičius, kun. seminarijos profesorius ir buvęs vysk. Paliulionio sekretorius. Ar tiesa tai visa? Maironis patvirtino (vėliau teko girdėti, kad Žongolavičius neprisipažįsta pakišęs Romoj koją Maironiui).

Taip bešnekučiuodami, atėjome į pajūrį. Netrukus jau gulėjome užuovėjoj tarp kopų baltam smėly, tvilkyte tvilkomi besijuokiančios saulės. Tai tįsime aukštynelki, gaivindami akis tyroj žydrinėj, tai glaudžiamės veidu prie karštų smilčių, tai tingiai vartaliojamės nuo šono ant šono. Pro tamsius akinius spoksau į saulę.

Saulės tvanas. Smėlio tyrai,

Jūros tolių vėsuma.

Jos gelmių gyvojoj lyroj

amžina vilnių gama

ilgesio erdvybės tvyro...

A, kaip gera išsitiesus

tirpti smėlio patale,

kai mėlynėj mintys šviesios

nardo kregždute žvalia,

nerimui širdy išblėsus...

Keri žavesį skaisčioji
saulė. Aidi juo dangus.
Ji man šypso, ji vilioja...
Ach, ir skristumei žmogus,
skristumei į žydrį rojų.

Aukso tvanas. Mėlio tyrai
ir smaragdo vėsuma.
Jos gelmių gyvojoj lyroj
amžina vilnių dūma
ilgesio erdvybės tvyro...

Kartais vienas ar kitas pasako kokią pastabą — kas nors jam tingiai atsako arba ir visai niekas neatsako. Vėl tylime. Nuostabiai jauku. Tįsotum taip ir tįsotum... Laikas bėga nepraprastai greitai.

Atėina Vaižgantas ir gulas mūsų tarpe. Sneka truputį pagyvėja. Smetona vėl parašęs smarkų straipsnį prie krikdemų režimą. Šie grasą jį patupdyti. Gabrys, kur neseniai parodoj sudaužė Smetonos biustą, pasirodęs Palangoj — Tamošaitis su Lubickiu, kaip du liūtai, vaikščioją įieškodami jo apkulti. Naujalis, P. Oleka, A. Vanagaitis ir Olšauskas rengiasi važiuoti į USA gairinti tautiečių dvasias. Vincė Jonuškaitė, baigusi dainavimo studijas Berlyne, atvažiavusi į Palangą ir ruošianti koncertą kurhauze. Martynas Yčas atsidėjęs spiritizmui ir rengias seansus; pakvietęs vieną kartą ir Maironį, bet tas netikėtai sugadinęs visą seansą: paklauses dvasią, kuo vardu viena jo sesuo, ir dvasia negalėjusi atsakyti...

Panašiai beplepant, prisiartinio laikas pietų grįžti. Tad šokome į vandenį nusiplaukyti ir, gražiai nusivalę, žingsniuojame namo lengvom kojom, šviesiom galvom, pabudusiu skilviu. Nėra didelio noro nė apie ką nors kalbėti. Bet, kai ėjome pro Birutės gatvę, neiškenčiau nepasinaudojęs proga paklausti Maironį, ką jis mano apie pirmuosius du mūsų prezidentus, Smetoną ir Stulginskį (nes juodu abu dabar šioj gatvėj gyvena, beveik vis-a-vis: Smetona — Romano viloj, Stulginskis — Baltijoj). Neskubėdamas, dainius atsakė tikrai salomoniškai, beveik kaip anas vokiečių mokytojas ("oba lučše" — abudu geriau); išėjo daugmaž šitaip: vienas protingas ir antras išmintingas, o šiaip jau — Smetona tikrai geras ir Stulginskis labai geras. Visai rimtai kalbant — reikia nulenkti galvą priešais Maironio bešališkumą: nors jam simpatingesnės buvo politinės - socialinės - ekonominės tautininkų idėjos, ir todėl jo širdis linko į Smetonos pusę, tačiau jis tikrai aukštai vertino ir Stulginskį, nors krikščionių demokratų atitinkamosios idėjos jam toli gražu ne visos tepatiko.

* * *

Pasiekę namus, nusiskubinome kiekvienas į savo kambarį šiek tiek apsigėrbti bei padoriau apsivilkti, kad būtų galima pasirodyti mūsų miš-

Maironio butas Kaune — svečių kambarys

V. Augustino nuotr.

rių kompanijoj. Klebonijoj nebuvo pakenčiama, taip kaip buvus pajūry, mauroti prie stalo.

Pagaliau svarusis skambalas garsiai, net dėl to, atrodo, ir pats persigandęs, paskelbė nekant-raujantiems didžiąją valandą — ir peralkusioji draugija, nė nebandydama vaidinti poniško santūrumo, ryžtingai sugarmėjo į valgomąjį, susėdo į savo vietas ir ėmė alkanai sotintis neįmantriais, bet sveikais, skaniais ir gausingais pietumis, patiektais pagal pagrindinį žemaitišką dėsny — "daug ir riebiai". Daugumas pasiduoda alkanajai aistrai visai ramia sąžine, nes arba turi gydytojų įsakymą priauginti tiek ir tiek kilogramų, arba, būdami jauni, dar nebūgštuoja, kad priaugs. Toks yra paprastųjų mirtingųjų stalo galas. O dievaičių? Ir jie kerta atsidėję, pamiršę ar bent norėdami pamiršti, ką yra įsakę gydytojai: būtina numuškit svorio! Kaip čia nekimši, kad taip noris? O ir dar: argi dovanai moki už dieną po keliolika auksinių litų? Jie verkte verktų, jeigu nepasinaudotumei. O kokios išdavos bus, kai klebonėlis nusives į klėtį svertis ir paskelbs, sakysim, Maironį sveriant 112 kilų ir džiaugsmingai pasveikins, ir šypsos per visą burną, lyg sakytų sakydamas: na, argi negerai jus maitinu? Ir Maironis truputį melancholiškai pamos ranka ir pagaliau rezignuojamai šyptels.

Svariai privalgę, vasarotojai eina į savo kambarėlius — kas prikristi, kas pasirūkyti bei pasiplepėti, kas laiškų rašyti ar kokios lengvesnės knygos pasiskaityti. Kad Maironis būtų po piet miegojęs, neteko girdėti; kad būtų knygų skaitęs, neteko aptikti; užtat brevijorių sąžiningai atkalbėdavo. O paskui — reiks eiti į šilą ar

į pajūrį pasivaikščioti ir bent kiek pastūmėti į priekį naujosios dramos.

*
*
*

Neskubomis atlikęs savo popietines pareigas, einu atsileidęs aplankyti senosios Birutės, pakeliui vis sustodamas pasiplepėti su pažįstamais. Kai įžengiau į šilą, netoliese priešaky išvydau gulint ant žemės kažką stambų baltą. Einu artyn — žmogysta. Ar Maironis, ar Jasėnas? Taip, Maironis: guli kniūpsčia, kojom griovy, alkūnėm pasirėmęs į krantą ir kažką rašo į knygutę ar šiaip jau lakštelį. Jis manęs nemato, nes artinuos iš užpakalio... Ne, nešnekinsiu, netrukdysiu: gal kuria... Ir, aplenkęs, nuėjau toliau — į Tyškevičių parką. Akys gėris, širdis džiaugias — ir gražus gi tas žmogaus dvasios kūrinys! Kokie didingi, o grakštūs kelių vingiai! Kokios puikios perspektyvos!... Pagaliau atsiveria akiai žavūs rūmų vaizdas, vienkartinis išdidus ir meilingas, paprastas ir aristokratiškas; ištiesęs kviečiamai — globiamai savo sparnus, kaip jo prieky Kristaus statula rankas, rodos, kviečia žiūrėtoją eit apsilankyti. Yra tekę prieš pirmąją pasaulinį karą lankyti rūmų vidų — vertas viršaus. Galėtų būti kurio karaliaus vasarinė rezidencija. O pagalvoti tikrai, kad 1895 metais, kai atvažiuavau čion mokytis, tebebuvo čia tuščias balynas tankiam šilei, ir vien šimtai darbininkų triūsė, sausindami vietą, pildami kalvą ir mūrydami pamatus... Na, bet ir brangiai atsėjo tas žaislelis! Man yra tekę girdėti, kad grafas sukišęs į šitą šedevrą visą dideli žmonos kraitį. Klebonas sakė, kad visa atsėję 2 ar 3 milijonus gerų carinių rublių. Kažkur teko girdėti, kad vien už parko projektą grafas sumokėjęs prancūzui menininkui 30 tūkstančių aukso rublių ar frankų.

Rūmai ir parkas nūn stipriai apleisti. Jau nieji Tyškevičiai nebėra tokie turtingi, kad įstengtų išlaikyti tą brangenybę, ir esą lėmę gana pigiai ją parduoti Lietuvos vyriausybei. Būtų tinkama vasaros rezidencija mūsų prezidentams.

Nuėjau prie Liurdo grotos. Vėl puikus kūrinys, Liurdo kopija, netgi uolos gabalai atgabenti iš tenai. Man teko matyti, kai tą grotą statė, ir čia melstis ar susimąčius veizdėti prieš pirmąjį pasaulinį karą, kai nuostabi maldinga nuotaika dar gaubė tą vietą. O nūnai, demokratijos amžių, čia linksmai klega žiopliai, sėdi ar stovi pasikopusios ant uolų mergos, o bernai į jas spokso ir fotografuoja...

Liūdna pasidarė... Regiu — negražinamai paskendus praeity senoji Palanga, toji paprastoji, tylioji, šviežioji, su neišmąstytomis šilais, su švariai sruvenančia Rąže, su kukliais pajūrio papročiais, tokia primityvi, o tačiau aristokratiška (nes daugis Lietuvos ir Lenkijos, netgi Rusijos didžiūnų mėgdavo čia silsėtis), tokia žemaitiška, o tačiau tarptautinė.

V. Stanekaitė - Abraitienė

Kanklininkas

Lietuvos Grozybė

LIETUVA brangi mano tėvyne,
Šalis didvyrių, kur grabe guli:
Grazi, kaip dangaus esi mėlynė,
Tave kaip tikrą myliu motulė.

Gražios pakalnės tavo Dubysos!
Ten vanduo skaisčius, kalnai žaliuoja,
O po tuos kalnus sesutės mūsų
Malonias, gaudžias dainas dainuoja.

Kaip naktis tamsi juodas Nevėžis,
Perjuosia laukus ir žalias pievas,
Tyliai ein gilią vagą išrėžęs —
Jo gilią dūmas težino Dievas.

Tarp aukštų kalnų eina į rytus
Nemunas, upių mūsų didvyris,
Lietuvių darbus neužrašytus
Atmen — ir Kaunas ką yr patyręs...

Zarasų kraštas, ežerų vieta,
Kur tamsios girios krantus apstoja,
Kiek tenai giesmių aukštyn išlieta,
Kas įkvėpimo ten neįieškojo!?

Ir jūs, Anykščiai, garsūs šiandieną,
Auginot dainių, kurs mums dainavo,
Kursai prikėlė brolių ne vieną
Iš ilgo miego giesmėmis savo.

Grazūs, Lietuva, ir dvarai tavo,
Balti tarp sodnų žalių statyti —
Iš tolo žmogų meilumais savo
Užėiti, tartum, prašo prašyte.

Kad saulė leidžias jau vakaruose
Ant gonkų jauni, seni išeina...

Linksma, Lietuva, kaimuose tavo,
Vasaros saulė žemyn kad svyra,
Kada nuo darbo grįžt prakaitavę
Su dalgiais, grėbliais — mergaitės, vyrai!

Kiek tada balsų į dangų kyla,
Kaip miškai skamba, kada dainuoja.
Grazu, ir dainos kada nutyla...
Ir parein banda, koja už kojos.

Eina eiliomis, galvas iškėlę,
Rainuoti jaučiai, karvės juodmargės,
Paskui bėg avys ir piemenėlis,
Eidams raliuoja, norints nuvargęs.

Grazios ir naktys, debesys juodos
Kada ant dangaus pamažu skirias,
Iš po jų mėnuo išlįsdams rodos,
Ir apšvieč laukus ir tamsias girias...

Bažnyčios tavo netur tuštybės,
Nes sako puikios ten Dievo bylos —
Ne mažiau meilės ten kaip grožybės —
Ir klausos žmonės, o ne stovylos.

O kad prieš sumą visi, kaip vienas,
Iš širdies šaukia "Pulkim ant kelių",
Bedievis verkti turi kiekvienas,
Tikėt išmoksta nuo mūs vaikelių.

Grazi tu esi, mano tėvyne,
Šalie, kapuose kur gul didvyriai...
Todėl tave taip tėvai gynė,
Todėl poetai tave išgyrė.

Myliu aš tave, mano brangiausia,
Myliu už viską labiau ant svieto,
Myliu... ir todėl tu tai tankiausiai
Giesmėse mano atrandi vietą.

Iš "Lietuviškos Dainos"
Plymouth, Pa. 1893

Ką gi? būtina istorinė - socialinė - ekonomi-
nė raida...

Betgi tie sausi terminai širdies neguodžia...
Tad grįžtu į dabartį tuo pat keliu, kuriuo atė-
jęs...

Ir vėl randu Maironį tame pat griovy bera-
šantį. Kilstelėjęs skrybėlę, buvau jau beinas pro
šalį; bet jis sulaikė: grįšiva drauge. Tad priėjau.

Kaip gražu, — sakau, — kad jūs net Pa-
langoj pasiduodate mūsų įkvėpiamas. Gal tai
"Vytautas pas kryžiuočius" gema?

— Kaip čia pasakius? Gimti tai jis jau se-
nokai gimęs, o dabar tai tik pamažėli auga, bet
ir tai vien varu varomas, nes Dauguvietis griež-
tai reikalauja. Šiaipjau tai neskubėčiau, nes juk
į Palangą važiuojam ne kurti, tik gyventi; o ir
iš viso — kūryba reikalinga atsidėjimo, gi kaip
suderinti atsidėjimą su paskuba, aš tiesiog neži-
nau... Tik jūs, jaunieji, bandote juos suderin-
ti. Bet ar tikrai pasiseka? Žinai, tamsta, aš no-
rėčiau duoti tamstai vieną patarimą. Jūs, jaunie-
ji, skubate rašyti, o parašę skubate spausdinti. Ti-
kėki manim, savo gyvenime esu nemaža skaitęs,
girdėjęs, pats patyręs ir permąstęs: kai parašy-
si ką nors, nesiųsk tuoj pat į redakciją, o padėk
į stalčiuką ir laikyk ten ilgokai, iki išdils kū-
rybiniai išpuodžiai, ir galėsi paėmęs skaityti sa-
vo kūrinių, beveik kaip svetimą, vadinas, gana ob-
jektyviai; tuo būdu lengviau pastebėsi jo silp-
nybes ir geriau įvertinsi gerąsias puses — ir ga-
lėsi sėkmingiau jį išbulinti...

*
*
*

Begrižtant, Maironis sako:

— Na, kažin, o jeigu užėituvu į Vailokaičių
vilą? Ar pasižįsti su kunigu Juozu? Jis be galo
vaišingas. Kasdien šiuo metu susirenka pas jį,
kas tik su juo pasižįsta, o mėgsta kavą su geru
likeriu, skanius vaisius ir rinktinį vyną. Ten ga-
lima maloniai praleisti vieną kitą valandą.

— Gerai, užėikiva. Su kun. Vailokaičiu se-
niai ir gana gerai pasižįstu. —

Štai ir ta pagarbintoji Vailokaičių vila, Ana-
pilis, kadais buvusi kurių ten Tyškevičių, viena
iš įmantriausiųjų Palangos vilų, medinis boro-
kinis pastatas su bokštais - bokšteliais, didžiū-
liam pušų alkely. Aukšti langai atdari, ir pro
juos, kaip iš avilio, girdėti balsų mišinys.

Įėjova. Didžiulė patalpa pilna vasarotojų,
vyrų bei moterų, stovinčių bei sėdinčių, su stik-
lais rankose, iškaitusiais veidais, šalia staliukų,
kur apkrauti savų bei svetimų vaisių, įvairių for-
mų bei spalvų butelių bei ropinių. Ir visa tai
skendi melsvose dūmų bangose ir gyvam klege-
sy... Viena kita grupė sustojusi prie staliukų,
kur įnirtusios poros lošia šachmatus arba šaškes.

Kai tik linksmoji kompanija pastebėjo ma-
syvų Maironio stotą, tuoj kakofoniškai suklipo
visais gamos tonais: "Maironis! Maironis! Valio!
valio!" ir puolė sveikintis. Kaip jam ir rankos
nenutraukė! O jis tik plačiai šypso, primerkęs

!) Čia skaitytojams pateikiame, kaip atrodė garsioji Mairo-
nio daina savo pirmąją versiją. — R e d.

gudriai akutes, ir tėviškai spaudo atkištas sau suprakaitavusias plaštakas: čia kvadratiškas plačiai bešypsas Leonas Bistras; čia moteriaveidis, nustebusiai žiūrįs, naiviai šypsas dr. K. Jokantas; čia liemeningas, ironiškas, trumparegiškai pro auksinius akinius bemirkčiojas Antanas Šmulkštys; čia stambus, mėnulio veidu, riebiai bevypsas, ką tik baigęs ne visai liesą anekdotą ir tuoj pradėjęs kitą Vytautas Bičiūnas; čia kampelį, po palmę, šalia stalelio, kur tyliai laukia gale bananai, apelsinai, vynuogės, kukliai slypi Putinas, truputį kenčiančiu šypsniu europiečio veide — ir nemaža kitų fizionomijų bei sijonėlių... Pagaliau, triukšmo priviliotas, pro kurias ten duris smulkiais žingsniais katiškai įžengia juodai trumpai apsivilkęs šeimininkas Juozas Vailokaitis, gudriai prisimerkęs, plonai šypsodamas visu savo derliu išmintingu diplomato veidu, maloniai ištisęs rankas į Maironį ir, pameš elegantiškai už rankos, iškilmingai veda dainių. Prie kavos su likieriais sėdi gražiosios ponios, kaip saulutės, jog net akys raibsta, ir žmogus gerai nebeatskiri, ar tai Jonienė Vailokaitienė, ar Augustinienė Janulaitienė, ar Antanienė Endziulaitienė, ar Petrienė Kubertavičienė. Aš paspaudęs sau tiesiamąsias rankas, priėjau prie staliuko, kur nebeatmenu kas belošią partiją šachmatų, iš kur galėsiu viena akim sekti savo Maironį. O ten šalia bestovįs amžinas jaunbernis, geradūšis, blizgaakis, kukliai besišypsas Petras Radzevičius ir vyras iš stuomens bei iš liemens Ambrazaitis, Blindos fizionomija, abu krikščionių demokratų kareivos. Girdžiu — užsimezgė ir išsiskleidė lietuviškas salioninis pašnekesys, kuriame pro spirito garus retkarčiais blakstelį esprit'o kvapsnis — beveik išimtinai iš Juozo Vailokaičio lūpų.

Pagaliau tenykštė puokštė išsiskirstė, ir Maironis atėjo prie mūsų staliuko pasižiūrėti, kaip lošiama. Lošėjai buvo benorį užleisti jam prie lentos vietą, bet jis pasisakė nelošiąs ir prašė toliau lošti, o jis pasižiūrėjęs ir pasimokysias.

Kiek laiko pasekęs lošimą, dainius ima nebesitverti kailyje ir, mandagiai atsiprašydamas, pradeda davinėti lošėjams patarimų, kurie nusi-manantiesiems atrodo tikrai vykę. Tad vėl imame jį prašyti, kad sėstųs prie lentos ir su kuriuo nors paloštų, nes buvome pradėję manyti, kad jis pasisakė nelošiąs šachmatų vien iš senos lošėjų manieros taip apsimesti. Bet Maironis ėmė taip nuoširdžiai aiškintis tikrai nemokąs lošti, o patarimus davinėjęs tik dėl to, kad, isižiūrėjęs į lošimą, ėmęs suprasti, kaip reiktų lošti. Tad ėmėme jam sakyti komplementų, kad jis turįs įžymų talentą šitam lošime.

Vienas iš mūsų pademonstravo šachmatų lentoj vieną trumputį ir paprastutį lošimėlį, kaip su keturiais pėstininkais galima uždaryti vieną priešų pėstininką. Truputį pasekus kitus lošiant, galima ir nemokant greit išmokyti; reikia tik turėti pastabumo bei kombinacijos dovanos. Paklausėme Maironį, ar jis moka tą lošimą lošti.

Jis pasisakė visiškai nemokąs, bet, valandėlę pasižiūrėjęs, pareiškė — dabar pabandysias — atsisėdo ir iš karto sulošė visai tinkamai. Mes — stebėtis ir sveikinti.

* *

Taip besižmonėjant, atėjo metas grįžti vakarienės. Ką tik palikęs vaišes, kaip neminėsi geru žodžiu mielojo vaišintojo. Tad, grįždami trise ar keturiese, ėmėme kalbėti apie tą nuostabųjį kun. Juozą Vailokaitį, kuris iš nieko sugebėjo sukurti didelę ir galingą finansinę įstaigą. Nešykštėme pagiriamų žodžių to vyro aiškiam protui, nuostabiam sumanumui, dideliame lankstumui, šaltai ir praktiškai galvosenai, nepalaužiamai energijai, stipriai valiai, diplomatiškai švelniam mandagumui. Reiškiame nuomonę, kad tas vyras, kuris mažoj Lietuvoj sugebėjo pasidaryti multimilijonierium, Amerikos sąlygose būtų virtęs milijardierium. Maironis daug nekalba, bet su mūsų išvadžiojimais sutinka ir pripažįsta Vailokaičiui didelius bei įvairius gabumus ir pasisako, kad kun. Juozas jam esąs dideliai mielas. O mes žinojome, kad tas finansininkas gerbia bei myli Maironį, kaip geras sūnus garbingą tėvą. Netgi ne vien platoniskai: yra tekę matyti Maironio salione, kerčioj, ant seno fortepijono, keistą radijo aparatą, kur antena — vytuvai su apvyniota vielos gija; prieš kelerius metus buvo tai paskutinis (tiksliau gal — pirmasis) technikos žodis ir atsėjo labai brangiai. Vailokaičio dovana. Idomu: Maironis svečiams tą perėplą dėl rodymo parodydavo, bet jo veikimo nedemonstruodavo; gal ir pats juo nesinaudodavo, o gal netgi nebuvo pratęs paleist jį į darbą. Ir iš viso, Maironis negaudydavo anųjį išradimų.

Čia neištūriu nepasakęs vienos smulkmenos: nors tuodu vyrai viens antrą gerbė ir brangino, betgi man nėra tekę vaišėse pas Maironį matyti Vailokaičio, o ir pats Maironis, kuris mėgo svečiuotis, pas Vailokaitį nebent labai retai teviešėdavo.

* *

Štai ir vėl kvapiai garuojanti vakarienė, kurios metu senukai ėmė matuoti savo amželius. "Stai jau ir pasenome", sako su melancholišku humoru Maironis, "o nē pastebėte nepastebėjau". — "Atleiski, tamsta," sako ar ne Jasėnas, "tams-ta tebeesi vis toks pat amžinai žaliuojąs vienišas ažuolas plynuose mūsų poezijos dirvonuose". — "Ažuolas ne ažuolas", šypteli Maironis, "bet jau, dėkui Dievui, nebe vienišas: auga jau ir įpėdiniai". Ir jis čia paminėjo trejetą, pirmoj vietoj Putiną, antroj Girą. Truputį keista, kad nepaminėjo Binkio nei Kiršos, nei Sruogos, kurie anuomet jau buvo užtenkamai pasireiškę. Gal Maironis jų kūrybos neką ir tebuvo skaitęs: vėliau dažnai su juo susitikdamas ligi pat jo mirties, beveik nesu girdėjęs jo kalbant apie mūsų arba ki-

Lietuva Brangi.

Graži tu mano, brangi tėvyne,
 Šalis, kur miega kapuos didvyriai;
 Graži tu savo dangaus mėlynė,
 Brangi, nes dangul vargu poitvrai.
 Kaip puikūs slėniai graunos Dubyos!
 Miskais lyg outa kalnai žalinoja;
 O po tuos kalnus sesutės visos
 Grandžiai malonias dainas singuoja.
 Ten vėsimąstės tamsūs Nevižis
 Kaip juosta juosia žaliasias pievas;
 Branguoja vagą giliai išrėžę;
 Jo gilia duma tėvino Dievas.

tų kraštų poeziją bei poetus; vieną kitą kartą tik yra jis pareiškęs, kad labai vertinąs iš rusų Puškiną bei Lermontovą (ypačiai Lermontovą), iš lenkų — Mickevičių bei Slovackį, iš vokiečių — Goethe, vadinas, savo jaunųjų dienų simpatijas. Gal ir Maironis priklausė prie tų kūrėjų, kurie savosios srities kūrinių skaityti visai nemėgsta arba maža temėgsta, o patys tačiau kuria, nenoromis kuria, būtinai kuria, nes pati prigimtis neatsispiriamai verčia. Vieną kartą klausiau Putiną, ar jis mėgsta skaityti eilėraščius. Nelabai temėgštąs ir jis.

* * *

Po vakarienės nuėjome į tylųjį Birutės kalną. Lyg kokios slaptos nuovokos vedami, susirinko būrys jaunimo, nes — kur Maironis, ten jaunystė; ir vėl suskambo ir plito dainos viršum įsiklausiusios jūros. Pilni gyvybinio džiaugsmo, grįžome per prigludusį šilą, kur taip šiltai kvėpuoja. Atsisveikinę prie vartų su palydovais, dar valandėlę atsisėdome su Maironiu bei Jasėnu prieangy šalia dainiaus kambario. Naktis, kaip motina, siautė mus jaukia begaline tyla, kaip meilė. Žvaigždės veidžė į mus, kaip tolimos sesės... Ir pradėjau tyliai: "Užmigo žemė. Tik dangaus nemiega akys sidabrinės". Baigiau. Tylime... Jasėnas sako:

— "Ačiū, be galo ačiū jums, didysis, branguis Maironi, kad atskleidėte mums taip sugestviai slėpinę gamtos ir žmogaus širdies grožį, ir nūnai kartų kartos galės intensyviau jį išgyventi ir paragauti aukštesnės laimės. Tikrai mūsų tauta bus amžinai jums už tai dėkinga!"

— "Na, kažin?" — sarkastiškai sako Maironis, balse tyliai vibruojant sopuliui. — "Juk štai antroji karta manim jau nebepatenkinta".

Ir ką į tai atsakyti? Juk tikrai po didžiosios Rusų revoliucijos papūtė ir mūsų literatūrinė kritikoje kiti vėjai. Gira paskelbė atėjus metą pervertinti visas vertybes. Prisidėjo Sruoga. Ir pradėta. Dažnai — reikiama; kartais — netaktiškai; visada — sopulingai. Ką veiksi? Kitaip šioj žemėj neesti... Bet Maironis tai skaudžiai jautė, nors ir nesiskundė.

— "Branguis dainiau", — sako pagaliau Jasėnas, — "tai — vien atskiri balsai. Tikėkit manim: tautos visuma giliai brangina jus, tik ji tyli..."

— "Bet dar prabilis!" — pridūriau aš... Atsisveikinome, išsiskyrėme.

Tat jau praėjo viena diena su Maironiu Palangoj. Kiek dar jų lieka?...

O taip gera šalia to didžio, galingo ir gero Tėvo...

BŪK PASVEIKINTAS, PAVASARI / MAIRONIS

Iš lenkiškai parašytos Maironio poemos Z nad Biruty, skirtos lenkiškai kalbantiems Lietuvos bajorams. Lietuviškas vertimas spausdinamas pirmą kartą. Visą poemą išvertė FAUSTAS KIRŠA.

TREČIOJI GIESMĖ

Šiaurės vėjai gedulo giesmėmis kyla.
Jau žaisdamos bangos kaip skaldomos švysta.
Jau šla. Vėjuota. Gamta nusivylus
Stipresnio glėbin kaip lavonas patysta.
Taip tuščiai! Štai du ažuolai surambėje,
Kaip griaučiai, ir dantys jų griežia su vėjais.

Kas gyvas — jau mirė! Jau baigta, sakytum!
Tačiau kada kovas saulutės veidelį
Kely iš pietų atidengs pažvalgyti, —
Prieš sapną mergaitė šypsotis kaip gali, —
Tuščiai iš šiaurės tie laukiniai prikibę,
Pavasaris laimi! Viltiną gyvybę!

Būk sveikas, pavasari! Žvilgsniais mėlynių
Ir gamtą paglemžusių tūkstančiais galių,
Su choralais lakštingalų panemuninių,
Su saule degtais lietuvių veideliais!
O, sveikas, pavasari! Palaima būna,
Kai mirusius prikel, glaudams prie kūno.

Štai kitas pavasaris: amžius kentėjęs
Ant bočių kapų savo vėliavą kella
Ir šaukia atgimti! O himnas aidėja
Ir tūkstančiais atgarsių sielas įgalins!
Iš dulkių vėl sūnūs pabunda miegoję,
O žygių jų garsą pasaulis kartoja.

Ar taip jau seniai mums mirtis be paguodos,
Kaip klystančiam žiburiui, žūt pranašavo?
Juk taip neseniai abejojimų nuodais
Mes pervėrėm širdį net motinai savo.
Juk taip neseniai — atminimų likučiai
Net gėdinos vardo dar teisėtai būčiai.

Dabar Lietuvoj kitaip šilas nulinga,
Ir marios kitaip Palangoj nuskaļauja!
Jau prašymą naują maldom sopulingom,
O Viešpatie, širdys Tavęsp atnašauja!
Palaimink, o Viešpatie, jauną Tėvynę
Ir žygiuos sunkiuos duok tvirtybės krūtinėl!

Palaimink mums giesmę naujais atgimimais,
Ir pirmojo būrio jaunatvišką ranką;
Ir tamsą nakties, po kurios pridengimais
Per saugų pasienį mums knygos patenka!
Palaimink dar!... Viešpatie, Tu juk atspėjai,
Kuri tik per dainą į tikslą atėjo.

Kam meilė viena: tai ne meilė žadėtai;
Tai atsidavimas ir ilgesio žvilgsnis;
Kurs myli tėvynę skausmais sužavėtas
Ir jieško kovų savo žaizdai suvilgyt;
Kas jaunas aukoja ir širdį, ir kovą,
Ir šviečia aušra savo tautai vadovu!...

*
* * *

Į Baltijos jūrą, kur pušys Birutės
Palinksta žemaičiams vainikais maloniai,
Nuplauti vargų, tarp bangų pasijutę,
Priplaukę žmonių vasariniam sezonui.
Gaju Palangoj, kaip prieš daugelį metų,
Kai rinkdavos gausiai turtingi magnatai.

Tada tik žaismai — be minties nuotodumui;
Vidudienio darbas nedegino veido!...
Bet šiandien — jėga kovos darbo didumui,
Gyvent ir mokintis jau niekas nebaido.
Todėl valanda čionai slenka jaukesnė,
Todėl Palanga atminimais meilesnė.

Inžinierius tūlas, ar koks nors daug galįs
Nevos advokatas čia vasara džiaugsis!
Ir sveikins, aplankęs ramumo kampelį,
Ir skęs kaip sapnas atminimais saldžiausiais.
Pažįstamas miškas gaivindamas kvepia,
Mokyklos laikai atgimimą čia slepia...

Čia mokės kadais!... Ir kaip šiandien dar mena
Tą knygą, kuri jam akis atidarė.
Suprato, kad čia Lietuva jo gyvena
Ir Kryžiaus kelionę kentėdama darė.
Ir būrio draugai uždainavo ne vieną
Lietuvišką dainą, atgautą per sieną.

Sutikę auklėtoją sveikino godžiai.
Žemaitiškai ji kaip motulė kalbėjo.
Ir gimtąją kalbą, jau daug kam nuobodžią,
Tada jau mylėt ir gaivint patikėjo.
Dabar ta kalba, kaip jaunatvės aušrinė,
Kai bunda iš miego, jos nuopelnais tvino!

Sveika, Palanga! Jos šventojo ramybės,
Jos tuos pušynuos tartum vėl atjaunėji;
Savieji paskatina darbo stiprybę,
Ir nerimo dulkės bangom nuaidėja.
Po to vėl į darbą atgauni krūtinę —
Atverti naujausių Tėvynei šaltinių!

Sveika, Palanga! Atminimų malones
Gimdai, kad nurimtum... Laikai jau aiškėja!
Aš daug iškentėjau, dažnai abejonės
Širdy pervertoj nusiminę viešėjo.
Tik tau aš dėkoju, kad kenčiantis veidas
Neišdavė skausmo, kova neapleido!...

PORTUGALIJOS SANTVARKOS BRUOŽAI

VYSK. V. BRIZGYS

Si trumpa informacija apie Portugalijos santvarką skiriama tiems "Aidų" skaitytojams, kurie, domėdamiesi visos Europos gyvenimo evoliucija, domisi tais naujais politinio ir socialinio gyvenimo bandymais, kurie nuo 1926, o tiksliau pasakius, nuo 1933 metų vyksta Portugalijoje. Šias mintis ir pateikiu, pagerbdamas kai kieno man pareikštą pageidavimą.

Portugalija prieš 1926 metus

Norint suprasti, iš kur Portugalijoje atsirado šiandieninė santvarka, savo struktūra žymiai skirtinga nuo kitų mūsų laiko kraštų santvarkos, pravartu trumpai prisiminti artimiausią to krašto praeitį.

Iki 1910 metų Portugalijoje buvo monarchija. Nesigilinant į priežastis, pakaks paminėti, kad tais metais vidaus revoliucija, nors ir svetimų įtakų veikiama, monarchiją pakeitė respublika. Nors ano laiko pasaulis apie tai daug nekalbėjo, bet revoliucija buvo labai kruvina. Ne tik pasaulinės diduomenės, ypatingai katalikų inteligentų, bet ir katalikų dvasininkų ir seserų vienuolių, kas svetur nepabėgo, beveik visi buvo išžudyti. Naujai sukurtai respublikai vadovavo kairieji, o gal bus tiksliau pasakius — masonai. Respublikos konstitucija ir įstatymai buvo nepalankūs Katalikų Bažnyčiai, kuri revoliucijos rezultate Portugalijoje buvo beveik visai sunaikinta. Labai toli nueita ir visos visuomenės nukrikščionijime. Tą nukrikščionijimo darbą labai lengvino anksčiau tame krašte buvę gana tolimi ir šalti santykiai tarp dvasininkijos ir liaudies ir viešai pašlijusi dvasininkijos dorovė. Ekonomiškai — krašte viešpatavo didelis skurdas.

Tačiau ir nauja respublikinė santvarka kraštui ir tautai nedavė nieko gero. Vienas po kito kartojo si pučai, įvairios kitos politinės avantūros, valstybinių ir visuomeninių kasų išeikvojimai, kitokia korupcija. Anarchija ir korupcija kraštą atvedė į visišką finansinį, ekonominį, moralinį bankrotą. Krito ne tik tautos kultūra, bet krašto ir tautos vardas viso pasaulio akyse.

1926 metais gegužės 26 d. Portugalijoje įvyko dar vienas — jau nepirmas pučas. Jo šūkis buvo ne monarchija, ne respublika, o žygis pašalinti išgalėjusią anarchiją ir gelbėti kraštą iš skurdo. Jį pravedė kariuomenė. Buvo paskelbta laikina kariuomenės diktatūra. Jau pat pradžioje valdžios sudėtin buvo pakviesta visa eilė ir civilinių asmenų. Tuoju buvo atšaukta 1911 metų konstitucija, kurios tikrumoje jau ir anksčiau niekas nepaisė. Kelis metus kraštą valdė kariškių ir civilių kolektyvas, vaduodamasis ne rašyta konstitucija, o tik savo išmintimi ir noru grą-

žinti kraštui tvarką ir išvesti jį iš ekonominio bankroto.

Tik 1933 metais kovo 19 d. kraštui buvo duota nauja konstitucija. Tačiau ir šios tikslas buvo ne įvesti krašte pastovias gyvenimo formas, o tautą ir valstybę vairuoti į subrendimą ir į naują geresnę santvarką. Todėl ana 1933 metų konstitucija ne tik numatė, bet net įsakė po tam tikro laiko ją peržiūrėti. Pagal 1933 metų konstituciją, Portugalijos konstitucija turi būti peržiūrėta ir persvarstyta kas 10 metų. Ta pareiga tenka vyriausybei ir parlamentui. Konstituciją peržiūrėti ir pakeisti galima ir anksčiau, jeigu to pareikalauja du trečdaliai parlamento ar valstybės prezidentas. Ir vienu ir antru atveju prezidentas gali kiekvieną konkretų konstitucijos pakeitimo siūlymą atiduoti spresti arba visos tautos plebiscitui arba parlamentui. Jeigu konstitucijos pakeitimo projektas bus atiduotas parlamento sprendimui, tai senas parlamentas turi būti paleistas ir išrinktas naujas, kurio pirmasis uždavinys bus apsvarstyti siūlomą konstitucijos pakeitimo projektą, jį priimti ar atmesti. Konstitucijos peržiūrėjimas įsakytas todėl, kad kartais ji netaptų per daug abstrakti, nesiderinanti su realiuoju gyvenimu.

Tačiau nors ir tokią realistinę konstituciją turint, valdžios įstatymai ir jos veikimas neturi būti pozityvistiniai. Ir konstitucija ir valdžios įstatymai bei įsakymai turi remtis nesikeičiančiais moralės, dvasiniais ir intelektualiniais indvido ir visuomenės dėsniais.

Siuo tad būdu Portugalija atsistojo į tą tvarkymosi kelią, kuriuo ji eina dabar.

Organizacinė Portugalijos valstybės struktūra bendrais bruožais atrodo štai kaip.

Visos valstybės priešakyje yra valstybės prezidentas.

Vykdančioji valdžia priklauso vyriausybei, parlamentui ir teismui.

Šalia vykdančios valdžios yra korporacijų rūmai, kaip techninis vyriausybės patarėjas svarstyti administratyviniams, ekonominiams, moraliniams ir kultūriniais reikalams.

Atskirų sričių apibūdinimas.

Valstybė. Tauta valstybėje vedama kristalizuotis ne pasaulėžiūrinių partijų, o profesijų pagrindu. Korporacijos savyje apjungia visus tos pačios profesinės srities piliečius — darbdavius ir darbininkus, intelektualinius darbų planuotojus ir techninius jų vykdytojus. Taip žemės ūkio korporacija turinti apjungti ir žemės savininkus, samdomus joje darbininkus, ir agronomus, ir

kitokios rūšies technikus, turinčius sava profesija ryšio su žemės ūkiu.

Naujoji Portugalijos valstybė atsisako individualistinės ideologijos. Tai buvo laikoma esminiu dalyku respublikoje prieš 1926 metus. Dabar tautą ima kaip vienetą, turintį visiems piliečiams bendrų reikalų, kurių visi turi paisyti, dėl jų kartais atsižadėdami net individualinių interesų. Atmetama taip pat valstybės ir jos valdžios absoliuti visagalybė ir jos piliečius. Nors ir ne konstitucijos kuriuo nors paragrafu, tai valstybės gyvenimui vadovaujančių asmenų viešais pareiškimais atmetamas socializmas, kuris esąs tik pereinančioji forma į komunizmą. Gi komunizmas kaip tokis Portugalijoje yra įsakmiai atmetas, nors valstybės administratyvinėmis priemonėmis faktiškai ir nepersekiojamas. Pastaruoju metu Portugalijos vyriausybė jaučiasi tiek jau esanti populiari ir proletariato tarpe, kad faktiškai duota laisvė ir komunistų spaudai ir organizuotam jo veikimui. Valdžia yra parėmusi komunizmo ignoravimo taktiką manydama, kad jos darbai liaudies labui yra geriausias atsakas komunistų demagogijai.

Politikos turinį ir kelią nulemia individo ir tautos natūralios ir pozityviosios teisės ir konkretūs reikalai. Tos individo ir tautos teisės ir reikalai ir visa valstybės politika, siekdama juos realizuoti, pagal Portugalijos vadovaujančių politikų paskelbtą politinę doktriną, yra ir visada turi palikti subordinuoti nesikeičiantiems moralės dėsniams ir moralinėms vertybėms. Taigi, anot dabartinių Portugalijos politikos vadų, politika yra ne menas, o mokslas, palenkta moralės dėsniams, studijuojas žmogaus veiksmus ir visą žmogaus gyvenimą. Nesikeičią moralės dėsniams ir pagal juos išleisti pozityvūs įstatymai apsprendžia valdžios autoriteto ir piliečių laisvės santykį: valdžios autoritetui neleidžia išsigimti į totalitarinį režimą, o piliečių laisvei į anarchiją. Konstitucija įsakmiai to niekur nepabrėžia, bet kalbėdami apie moralę ir jos dėsnius Portugalijos šiandieniniai vadovauja politikai tais žodžiais aiškiai supranta natūraliąją ir krikščioniškąją moralę.

Pagal Portugalijos konstituciją, politinė ir socialinė santvarka savo pradžią turi ne individe, o šeimoje. Šeima yra pagrindinis ir svarbiausias tautos branduolys. Šeima turinti būti pagrindinė bazė visokiam žmogaus formavimuisi: moraliniam, kultūriniam, politiniam ir kitokiam. Šeimos — tie pagrindiniai visuomenės branduoliai — sudaro savo apylinkės bendruomenę, kuri portugalų ir dabartinėje civilinėje terminologijoje vadinama parapija. Šios sudaro apskritis, apskritys — apygardas, apygardos — provincijas, o provincijos — visą valstybę.

Valstybės prezidentas. Valstybės priešakyje ne vien vardu, bet ir savo galia yra valstybės prezidentas. Jis renkamas atskirai visos tautos laisvu ir slaptu balsavimu septyneriems metams ir gali būti perrenkamas neribotą skaičių kartų.

Kandidatą į prezidentus gali statyti visi piliečiai — ar tai pavieniai ar kokios nors grupės — už savo kandidatą surinkę įstatymais reikalaujamą balsų-parašų skaičių. Į prezidentus pastatyto kandidato civilinį, intelektualinį ir moralinį tinkamumą toms pareigoms sprendžia Vyriausias Teismas. Piliečių pastatytas ir teismo rastas tinkamu, kandidatas gali būti piliečių renkamas. Tautos išrinktas prezidentas nieku nepriklauso nuo parlamento nei kurios kitos valstybinės institucijos. Jis turi teisės savo dekretu parlamentą paleisti ar laikinai suspenduoti jo veikimą. Prezidentas parenka ir paskiria ministerių pirmininką, kuris taip pat nereikalingas parlamento pritarimo, o atsako tiesioginiai prezidentui. Prezidento paskirtas ministeris pirmininkas, susitaręs su prezidentu, kviečia atskirus ministrus ir valstybės pasekretorius tvarkyti atskiroms sritims. Jie parenkami, paisant ne jų grupinės priklausomybės, o tinkamumo pareigoms.

Ministeriai. Nors visi ministeriai kartu ir yra vadinami ministerių taryba, tačiau jie nesudaro valstybinio vieneto. Jie visi kartu nepristatomi ne tik parlamentui, bet nė valstybės prezidentui. Parlamento pasitikėjimas ar nepasitikėjimas ministerių tarybai ar atskiram ministeriui neturi tų pasėkų, kurias turi, pav., Prancūzijoje. Parlamento reiškiamas nepasitikėjimas gali tarnauti pačiam ministeriui ar ministeriui pirmininkui kaip pataranti, bet neįpareigojanti direktyva persvarstyti kokį nors darbą.

Nors visi ministeriai kartu daugeliu atveju ir posėdžiauja, tai tik tiek, kiek atskiros gyvenimo sritys, vadovaujamos ir atstovaujamos atskirų ministerių, paliečia viena kitą, kiek to reikalauja atskirų sričių suderinimas. Kiekvienas ministeris, nepriklausomai nuo ministerių tarybos, kuria savo srities planus, juos vykdo ir už savo veiklą atsako ne parlamentui ar ministerių tarybai, o tiesiog ministeriui pirmininkui ir per jį valstybės prezidentui.

Todėl ir vieno ar nors ir kelių ministerių pasitraukimas ar paleidimas iš pareigų neiškelia visos ministerių tarybos ar ministerio pirmininko pasitraukimo klausimo.

Parlamentas (arba Tautos Susirinkimas). Kai kurie autoriai, kalbėdami apie Portugalijos santvarką, sako, kad Portugalijoje nesą pasaulėžiūrinių politinių partijų. Patys dabartiniai tos valstybės vadai yra daug kartų prieš tokias partijas pasisakę. Tačiau nebūtų tikslu manyti, kad Portugalijoje politinių pasaulėžiūrinių partijų tikrai nesą. Dabartinė valdančioji grupė, 1930 m. pasivadavusi Tautine Sąjunga (Union National), yra ne kas kita, kaip partija su savo konkrečia politine-visuomenine programa, su savo pasaulėžiūra. Kadangi programoje tiksliais žodžiais savo pasaulėžiūros ji neaptaria, tai jos pasaulėžiūrinis pobūdis daug priklauso nuo jai vadovaujančių asmenų pasaulėžiūros. Apie šiandieninį tos Tautinės Sąjungos pasaulėžiūrinį pobūdį galima atvirai sakyti, kad iš visų mums pažįsta-

SV. JOANA d'ARC

H. ROX

Skulptorius yra vokiečių, gimęs 1899. Meno studijas baigė Berline ir Paryžiuje. Į Jungtines Amerikos Valstybes atvyko 1938 m. ir dabar dėsto Holyoke kolegijoje. Savo darbų parodas yra suruošęs Berline, Paryžiuje, Londone, New Yorke, San Francisco ir kitur.

mų ir įprastų politinių partijų ji yra artimiausia krikščionių demokratų partijai. Siekdami savo kraštui naujos politinės socialinės santvarkos, jos vadai daugiausia vadovaujasi popiežių Leono XIII (Rerum novarum) ir Pijaus XI (Quadragesimo anno) pareikštais dėsniais. Kadangi chaotiškas ir pragaištingas 1910-1926 metų Portugalijos gyvenimas vyko paraleliai su politinių partijų varžybomis respublikoje, tai nėra ko stebėtis, kad prieš 1926 metus pasireiškusių partijų ir jų varžybos daugeliui įkyrėjo. Naujos Tautinės Sąjungos atsiradimas nėra jokia apgaulė, o geros valios pastangos sujungti visas pozityvias krašto jėgas naujon partijon bendram darbui. Tačiau šalia šios naujos partijos konstitucija ne-

draudžia, o gyvenime yra ir kitų. Jos neturi šandien tiek pritarėjų, kad rinkimuose daug laimėtų, tačiau jos reiškiasi ne vien savo organizacine veikla, ne vien savo spauda, o dalyvauja ir savi-valdybių rinkimuose. Jos 1949 metų parlamento ir 1951 metų valstybės prezidento rinkimuose pasireiškė savais kandidatais.

Pagal savo balsuotojų skaičių kiekviena apygarda renka į parlamentą atitinkamą atstovų skaičių. Parlamentas renkamas, balsuojant ne už kandidatų sąrašą, o už tiksliai pavardijamus asmenis. Kandidatai gali būti statomi ir nepriklausą jokiai politinei grupei, ir atskirų politinių grupių. Tautinė Sąjunga iki šiol iš kitų išsiskiria tuo, kad ji ne vienu atveju yra pasisakiusi

už kandidatus ne vien iš savo sąjungos narių, bet ir už nepriklausomus, jeigu jie yra tinkami būti parlamento nariais. Tokiam jos palaikomam kandidatui sąjunga nestato sąlygos būti lojaliam sąjungos politikai. Tuo keliu norima pasiekti, kad parlamento narys savo sprendimuose nebūtų varžomas vienos ar kitos partijos programa ir disciplina, o kiekviename klausime turėtų laisvę vaduotis savo išmanymu ir sąžine. Todėl Portugalijos parlamente nėra visada vienodos nei pozicijos nei opozicijos. Parlamente sprendžiant įvairius klausimus, valdžios pozicija ir opozicija yra tiek tvirtos, kiek kuriuo atveju pavyksta įtikinti parlamento narius.

Parlamento galios yra gana ribotos. Kaip buvo minėta, nei ministeris pirmininkas, nei visi ministrai kartu nei po vieną atskirai nėra reikalingi parlamento pritarimo ir pasitikėjimo. Tiesa, parlamentas gali apie kiekvieną iš jų atvirai reikšti savo nuomonę, tačiau pasitikėjimo klausimas parlamente nesprenžiamas.

Parlamentui priklauso diskutuoti ir spręsti valstybės biudžetą, diskutuoti ir spręsti įvairius valdžios užsimitus darbus krašto viduje. Parlamentas diskutuoja ne tik atskirus valdžios užsimitimus, bet kiekvienų metų pradžioje pateikiamą valstybės bendro gyvenimo projektą. Parlamentui priklauso ratifikuoti tarptautines sutartis, leisti ar neleisti prezidentui skelbti karą, skelbti karo paliaubas ar sudaryti taikos sutartis. Kas dešimtį metų, o jeigu prezidentas savo dekretu paskelbs, tai ir anksčiau, parlamentui priklauso reviduoti valstybės konstituciją. Tik, kaip buvo minėta, konstitucijos revidavimui parlamentas turi būti specialiai išrinktas. Todėl ar savaime laikui atėjus, ar prezidentui nusprendus peržiūrėti ar keisti konstituciją, parlamentas paleidžiamas ir renkamas naujas, kurio pagrindinis uždavinys turės būti konstitucijos per-svarstymas.

Parlamentas tačiau neleidžia įstatymų. Įstatymų projektus pirmiausia išdiskutuoja Korporacijų Rūmai, paskiau parlamentas, o leidžia valstybės prezidentas. Parlamentas tik gali ką nors naujo priimti ar nepriimti jau veikiančių įstatymų ribose.

Korporacijų Rūmai. Portugalijoje greta parlamento yra mūsų laikams nauja institucija — Korporacijų Rūmai. Vardas sakyti, kad tai atskirų korporacijų atstovybė. Dabar jau bemaž taip ir yra ir siekiama, kad taip būtų. Tačiau Korporacijų Rūmų atsiradimas yra ankstesnis už faktinį korporacijų atsiradimą. Jų steigimo iniciatyva išėjo iš valdžios. Nors jų dabar yra jau per 20, tačiau daugiausiai jos yra dar tik vystymosi ar brendimo stadijoje. Ir Korporacijų Rūmai, kuriuose vėliau bus atstovaujamos korporacijos jų pačių deleguotų asmenų, pradžioje atsirado valdžios iniciatyva. Pati valdžia pakvietė iš įvairių profesijų po tam tikrą skaičių teoretinių ir praktinių savos profesijos reikalų žinovų.

Korporacijų Rūmai galutinai nieko nesprenžia. Jie yra tik techninis patarėjas valdžiai įvairiuose krašto praktiškojo gyvenimo reikaluose. Juose yra tiek sekcijų, kiek juose atstovaujama įvairių profesijų ar specialybių. Kiekvienas naujas valdžios darbų projektas, užsimojimas, jeigu jis liečia krašto vidaus praktiškuosius reikalus, pirmoje eilėje atiduodamas svarstyti Korporacijų Rūmams. Atskirų sekcijų pirmininkai bendrame posėdyje apsvarsto, kuriai sekcijai savo turiniu projektas priklauso, ir jį ten atiduoda. Gali atsitikti, kad projektą diskutuos mišri kelių sekcijų komisija ar kelios sekcijos kartu. Sekcijai ar komisijai projektą referuoja paprastai teisininkas valdžios vardu, o sekcija ar komisija projektą įvertina, pataiso ar papildo teoretiškai ir praktiškai, kaip atitinkamos srities specialistai. Korporacijų Rūmai gali ir savo iniciatyva pateikti valdžiai savo pasiūlymų naujiems įstatymams ar darbams projektų.

Korporacijų Rūmuose išdiskutuotas projektas atiduodamas parlamentui. Jeigu tokio projekto priėmimas atskiro įstatymo nereikalauja, tai projektą priimti ar nepriimti priklauso parlamentui. Jeigu gi projektas reikalingas naujo įstatymo, tai parlamentas įstatymų neleidžia. Tokiu atveju ministeris pirmininkas atiduoda Korporacijų Rūmų ir parlamento išdiskutuotą projektą prezidentui, kuris arba pats savo vardu ar jo pavedama ministerių taryba išleidžia atitinkamą įstatymą. Suprantama, kad Korporacijų Rūmų ir parlamento pareikštos nuomonės turės lemiančios reikšmės, ar įstatymas bus išleistas ir koks jis bus.

Ar naujai išleistas įstatymas derinasi su konstitucija ir jau veikiančiais įstatymais, pasisakyti priklauso Vyriausiam Valstybės Teismui. Jeigu teismas išsprendžia, kad naujas įstatymas ar dekretas nesiderina su konstitucija ir jau veikiančiais įstatymais, o tas įstatymas ar dekretas yra išleistas ministerių tarybos, tai jis tuo pačiu netenka saistančios galios. Tačiau jeigu kuris naujas įstatymas ar dekretas yra paskelbtas prezidento vardu, tai teismui deklaravus jo nesiderinimą su konstitucija ar veikiančiais įstatymais, tolimesnį jo likimą spręs parlamentas.

Kiti pilietiniai branduoliai. Visos krašto įmonės, ar jos būtų pavienių asmenų ar bendruomenių privati nuosavybė, ar jos būtų valstybinės, yra jungiamos į vieną sąjungą "Gremios". Kokis nors gremio gali atsirasti privačia gamintojų iniciatyva — ir taip yra pageidaujama — ar juos gali organizuoti savo iniciatyva atitinkama ministerija.

To paties gremio mažesni padaliniai vadinami sindikatais. Bet kurios gamybos srities atskiras sindikatas gali kurtis visur, kur susitaria jį kurti tos pačios produkcijos srities nors 100 dalyvių-darbininkų ar darbdavių. Tačiau niekam nėra privaloma būtinai priklausyti kuriam nors gremio ar sindikatai. Esant pakankamam narių skaičiui, gali būti vienoje apylinkėje ir ke-

li tos pačios srities sindikatai. Tačiau juridinio asmens teises turi tik vienas. Sindikatų paskirtis yra studijuoti ir rūpinti savo narių ir apskritai savo profesijos žmonių moralinius, socialinius, ekonominius reikalus. Kurioje apylinkėje yra per maža narių sukurti savo atskiram sindikatui, ten gali būti kuriama kurio nors sindikato sekcija.

Laisvų intelektualinių profesijų sindikatai gali būti vadinami ordinais. Pageidaujama, kad gremios sau ir savo sindikatams patys pasigaminėtų statusus. Kur gremio kuria ne privati iniciatyva, o kuri nors ministerija, ten ji pagamina ir statusus, kuriuos tačiau sukurtas gremio vėliau gali pakeisti. Gremios ir sindikatai gali kurti savus kooperatyvus, įvairias socialines ir karitatyvines institucijas, mokyklas ir t.t. Jeigu kuriamos mokyklos ar kitokios institucijos įeina į valstybės darbų plano tinklą, tai ir privati institucija turi teisės į tą pačią finansinę ir kitokią valdžios paramą, kokia yra skiriama tolygioms valdiškoms institucijoms. Piliečiai neturi pareigos būti gremio ar sindikato nariais, tačiau tokie gremios nutarimai, kurie liečia ne kurios vienos apylinkės, o viso krašto atitinkamos profesijos ar atskiros gamintojų srities reikalus, yra valdžios patvirtinti, saisto ne tik narius, o visus tos srities ar tos profesijos asmenis.

Kuriuo nors atžvilgiu vieni kitiems artimieji gremios gali sudaryti uniiją.

Be valdžios leidimo, nei gremios, nei sindikatai negali turėti ryšių su kokia nors internacionalia sąjunga, su kokia nors užsienine organizacija, ar jų susirinkimuose atstovauti Portugalijos gremios ar sindikatams. Jiems draudžiama priimti lėšas ir kitokią paramą iš kokios nors užsieninės organizacijos ar savais pinigais remti kokią nors užsieninę organizaciją. Tokiu draudimu siekiama apsaugoti Portugalijos darbininkus ir kitus visuomenės sluoksnius nuo kenksmingų svetimų įtakų, dažniausiai paisančių ne kurio nors krašto bendro labo, ne kurio nors visuomenės sluogsnio labo, o turinčių savo politinius tikslus, kuriuos neretai vykdo su žala kuriam nors kraštui. Nepaslaptis, kad tuo įstatymu Portugalijoje pirmoje eilėje buvo siekta apsaugoti darbininkus ir visą visuomenę nuo įtakos įvairių tarptautinių sąjungų, patekusių į komunistų rankas.

Gremios ir sindikatai neturi jokių jiems įstatymais pripažintų politinių teisių.

Korporacijos. Kiekvienai platesnei ir svarbesnei tautos gyvenimo reikalų sričiai, kurių įvairumas apsprendžiamas daugiau profesiniais kriterijais, kuriama visam kraštui viena korporacija. Ji apima visus vienos srities piliečius, nepaisant, ar kas kokiai nors organizacijai formaliai priklausytų ar jokiai nepriklausytų. Jeigu ji skirta kurios nors produkcijos srities piliečiams, tai tuo pačiu ji apima ir visus tos srities gremios, sindikatus ir jų visus padalinius. Tačiau gali būti korporacijų ir tokioms sritims, kurios neturi nei

gremio nei sindikatų, pav., teisininkų, medikų ir kt.

Korporacijos kompetencija yra ne vien tik profesinė, kultūrinė ir ekonominė, kaip gremios ar sindikatų, o kartu ir politinė. Korporacija turi daug reikšmės savivaldybių, parlamento rinkimuose pagal tai, kiek piliečiuose jos yra jau populiarios. Korporacijos sudaro Korporacijų Rūmus, kurie, kaip jau buvo minėta, turi didelės reikšmės, paruošiant įstatymus ir įvairius potvarkius, konstitucijos pakeitimus, o ypačingai tvarkant atskirų profesijų ir gyvenimo sričių praktiškuosius reikalus.

Pageidaujama, kad ir korporacijų kūrimo iniciatyva išeitų iš privačių piliečių, tačiau tikrovėje tos iniciatyvos pradžia išėjo iš valdžios. Pirmosios korporacijos buvo sukurtos valdžios.

Valdžios iniciatyva sukurtas ir Korporacijų Studijų Centras, kurio tikslas yra studijuoti korporacijų gyvenimo reikalus ir naujas mintis pateikti tiek valdžiai, tiek atskirų korporacijų vadovybėms, tiek visai visuomenei.

—o—

Nejungiant to su valstybės ir valdžios sistemos turiniu, reikia priminti, kad paskutinių laikų Portugalijoje yra įvykusi didelė gyvenimo atmaina.

Krašto ekonominiame, socialiniame ir politiniame gyvenime gal lemiančios reikšmės turėjo valiutos stabilizavimas. Revoliucija 1926 metais rado *escudos* (Portugalijos pinigų vienetą) visai nukritusį tarptautinėje biržoje ir milijardines, kasmet dar vis augančias valstybės vidaus skolas. Iki 1931 metų beveik visos vidaus skolos buvo likviduotos, valstybės biudžetas kas metai baigdavosi vis palankesniu balansu. Galutinai 1931 m. buvo pravešta valiutos reforma, *escudos* pagrindžiant Anglijos svaru. Tačiau bręstant antrajam pasauliniam karui, Portugalijos finansinė ir ūkinė padėtis buvo jau tiek tvirta, kad valdžia ryžosi drąsiam žingsniui — atsisakė visokios svetimos valiutos pagrindo savam *escudo*. Nepaisant karo ir pokario ekonominio svyravimo pasaulyje, Portugalijos valiuta liko nepajudinta. Ir dabar Portugalijoje nei viešojoje, nei privačiojoje biržoje nėra jokios tendencijos svetimą kurio nors krašto valiutą vertinti daugiau už savąją. Portugalijoje nėra jokių valiutos varžymų ir jokių juodų valiutos biržų.

Antras vertas dėmesio reiškinys po 1926 metų revoliucijos — tai Portugalijos visuotinis ūkinis pakilimas. Žinant, koks buvo Portugalijoje skurdas prieš 1926 metų revoliuciją, tikrai būtų verta patyrinėti įvykusią atmainą: piliečio kasdieninio gyvenimo ekonominio lygio pasikeitimą, susisiekimo patobulinimą, statybą, naujų socialinės globos ir kultūrinių įstaigų skaičių ir t.t.

Vertas dėmesio naujo tipo miestelių užsimojimas. Jų naujų pastatyta jau apie šimtas. Kiekvienas jų pakankamai didelis, kad pakaktų išlai-

kyti būtinoms kultūringo gyvenimo institucijoms: mokyklai, bažnyčiai, teatrui ir kt. Jie yra būdingi tuo, kad juose kiekvienas atskiras namas turi visus modernios technikos patogumus ir savo nepriklausomą aplinką: sodelį, daržą. Paprastai viename name gyvena tik viena šeima. Tie miesteliai aprūpinami pakankamomis susisieikimo priemonėmis su didesniais centrais. Jų tikslas — duoti žmogui visas kultūringo gyvenimo galimybes ir kartu išlaikyti individualinę atskiros šeimos dvasią bei aplinką.

Naujoji Portugalija savo tautai davė ir naują savos mokyklos supratimą. Nors buvo jau minėta, kad pagal Portugalijos konstituciją žmogaus visokio formavimosi pagrindiniu veiksmu laikoma šeima, tačiau ir mokyklos paskirtis yra jaunimą ne vien mokyti, o kartu ir auklėti tiek fiziniu, tiek dvasiniu atžvilgiu. Pradžios mokykla visiems privaloma. Kai kurie vadovėliai: skaitymų knyga, istorijos, moralės ir pilietybės mokslo vadovėliai privalomi tie patys visoms — tiek valstybinėms, tiek privačioms mokykloms.

Apibūdinant Portugalijos valstybės ir valdžios struktūrą bei piliečių civilinio organizavimosi kelius iš vienos pusės ir kalbant apie krašte pasiektus rezultatus po 1926 metų, nėra būtina šiuodu dalyku savo tarpe sieti taip, tarsi juodu būtų tik vienas antro pasėka. Turbūt, bus teisingiau pasakius, kad pasiekti rezultatai yra ne tiek krašto politinės ir socialinės struktūros pasėka, kiek atskirų valstybės gyvenimui vadovaujančių asmenų idealizmo ir sugebėjimo rezultatas.

Daug kas dabartinį Portugalijos režimą ir pasiektus rezultatus identifikuoja su jau ilgamečiu ir dabartiniu ministru pirmininku Oliveiru Salazaru, pavadindami jį kartais net krašto diktatorium. Tačiau visa tai netikslu. Ol. Salazaras po 1926 metų revoliucijos niekad nebuvo valstybės prezidentu ir nelabai seniai buvo prezidento paskirtas ministru pirmininku. Jo politinė karjera prasidėjo ne pirmą kartą pareigomis naujos santvarkos valdžioje. Visų dėmesį jis į save atkreipė, tapęs finansų ministru. Jo sumanumui ir charakteriui priskiriamas finansų ir ūkinio gyvenimo stabilizavimas. Po revoliucijos tik gerai eilei metų praėjus, jis buvo prezidento pakviestas ministerio pirmininko pareigoms. Tai įvyko ne kokios nors diktatūrinės presijos įtakoje, o tik todėl, kad jis buvo rastas toms pareigoms tinkamas. Tapęs ministru pirmininku, jis turėjo konstituciją garantuotas laisves pasirinkti ministerius. Jeigu kada pasirinkimas nebuvo vykęs, konstitucija suteikia ministru pirmininkui galių vieną asmenį pakeisti kitu. Apie Salazarą, kaip apie asmenį, tiek galima pasakyti, kad tai yra kukli, kiek asketiška asmenybė. Garbės

jis neįieško ir net nemėgsta. Yra pamaldus katalikas. Dėl jo populiarumo tautoje dviejų nuomonių nėra: visi jį laiko idealistu savo tautos labui. Man kaip tik teko būti Lisabonoj tomis dienomis, kai vyko 1951 metų pasiruošimas valstybės prezidento rinkimams. Labai daug nerimo kilo, atsiradus į prezidentus trims kandidatams. Tuo atveju visų bendra nuomonė buvo, kad klausimas savaime išsprendžiamas, jeigu Salazaras sutiktų kandidatuoti: nebuvo jokio abejojimo, kad jis būtų išrinktas. Atrodo, kad Tautinės Sąjungos pastatytą kandidato išrinkimą nulėmė Salazarovo viešas paraginimas balsuoti už jį.

Taigi pasiekti Portugalijos gyvenimo rezultatai yra ne vieno asmens nuopelnas, jie nebūtinai yra sietini su santvarkos charakteriu. Kaip visokioje santvarkoje, taip ir Portugalijoje nulemia asmenų idealizmas, protinis ir praktinis sugebėjimas. Viena tik yra aišku, kad ir idealistai bei sugebantieji gerų rezultatų nepasiekė, jeigu savo veiklą pagrįstą klaidingais ideologiniais dėsniais.

Šiandieniniai portugalų tautos sluogsniai ir Lietuva. Neturėjau progos patirti, kiek Portugalijos liaudis žino apie pačią Lietuvą ir jos dabartinę tragediją. Jeigu ji ir nedaug apie mus žino, tai mes turime atsiminti, kad tiek mūsų laisvo gyvenimo metais, tiek ir dabar mūsų tautos atsakingos institucijos šios šalies ir kai kurių kitų kraštų visuomenę labai mažai informavo apie mūsų gyvenimą. Net ir diplomatiniai santykiai iki šio pasaulinio karo buvo tik popieriuje, o kontakto beveik nebuvo. Ir dabar, išskyrus VLIKą ir Lietuvos atstovą Paryžiuje Dr. A. S. Bačkį, iš mūsų diplomatų pasaulyje nė vienas nėra bandęs sueiti į diplomatinį kontaktą su to krašto vyriausybe. Kad Portugalijos spaudoje neretai pasirodydavo kokis straipsnis apie Lietuvą, tai beveik išimtinai Portugalijoje besidarbuojančių kunigų salesiečių Aug. Sabo ir J. Trainavičiaus dėka. Čia verta paminėti, kad savo gyvenimo ir darbo sąlygose šiuodu jaunu mūsų tautiečių ypatingai Lisabonos aukštųjų sluosnių tarpe mūsų tautos vardą, jos kančias yra labai išgarsinę, sukurdami ten mums tikrai palankią nuotaiką. Jiedviem yra atvira beveik visa didžioji Portugalijos spauda. Kiek patyriau, dabar apie Lietuvą vengia rašyti socialistinė ir komunistinė spauda. Kitų trijų grupių: valdančios Tautinės Sąjungos, monarchistų ir katalikų spauda, ką gaudama, apie Lietuvą noriai patalpina. Tautinės Sąjungos spauda karo metais buvo lygiai objektyvi parašyti apie Lietuvą ir prieš rusus ir prieš vokiečius. Kiek mano išpūdziai yra teisingi, atrodo, kad šių trijų grupių ir vadovaujančiuose sluogsnuose nusiteikimas mums yra palankus.

ARKIVYSK. J. MATULEVIČIAUS VILNIAUS GOLGOTA

J. VAISNORA, M. I. C.

(Tęsinys)

Išbėgo Lietuvos Taryba su ministeriais, išbėgo legijonieriai. Tačiau Vilniuje pasiliko du kertiniai šulai: Basanavičius tautos sargyboje ir Matulevičius Bažnyčios sargyboje. Jų užduotis dar nebuvo baigta. Lietuvos žemelės sostinė, nepaisant okupacijų, lieka ta pati, tik ta sargyba turės būti dar stipresnė, dar budresnė. Vadai iš fronto nesitraukia.

Reziumuodamas pirmų keturių savaičių pirmuosius žingsnius Vilniuje, tokiais sunkiais laikais pradėjęs ganytojauti Lietuvos sostinėje, Matulevičius rašo:

“Prieš Kalėdas atvažiavo Tėvas J. Vaitkevičius iš Vloclavko per Varšuvą. Kelionę turėjo labai sunkią ir vargingą. Labai nudžiugau jo susilaukęs, ramiau pasidarė, turint prie savęs savą žmogų. — Vilniuje man buvo labai sunku. Tikrai kelias čia erškėčiais nuklotas. Lenkų visuomenė manęs bijojosi, nepasitikėjo, žiūrėjo, ką aš darysiu; net sveikinant per ingresą viena poniutė palinkėjo man, kad aš lenkams nebūčiau patėvis, o tik tėvas. Lietuviai taip pat bijojosi, kad aš nepašlyčiau į lenkų pusę. Nežinia buvo, kaip vieniems ir antriems išsitaikius. Tautų baisiausia čia neapykanta. Lenkai čia tiesiog nepripažįsta nei lietuvių, nei gudų, patys mano imtis ir ima į savo rankas valdžią. Lietuviai vėl sako, kad čia nekiek esą tikrų lenkų, liaudis tai gudai, taigi nesą ko paisyt lenkų dvarininkų ir šovinistų. Gudai vadai vėl norėtų, kad gudams kas nors būtų, o tuo tarpu ta gudų liaudis nesusipratusi, tamsi, apleista; kai į juos nori gudiškai kalbėti ar jiems gudiškai pamokslus sakyti, neapkenčia, net pasipriešina. Žydai vėl, matyt, daugiau traukia į rusų šalį ir prie rusų norėtų prisidėti. Be to, dar įvairios politinės partijos. Tikrai miestas tarsi virte verda, neapykanta kunkuliuoja. Daug man padėjo mano draugas kan. Kukta: davė man ir namui reikalingų įrengimų ir ūkio daiktų, ir kas reik supirko, kas reik patarė. Parodė tikrai brolišką širdį. Iš Marijampolės išleisdamas, kuo galėdami mane aprūpino. Atvažiuojęs Tėvas Rėklaitis ir Tėvas D. padėjo įsikurti. Taip pat Vargdienių Seselių Vyresnioji sutaisė ir sutvarkė, ką galėjo. Vietinė lenkų visuomenė regimai nieku nenorėjo prisidėti...” liūdnai baigia vyskupas savo žodžius.

4. Pirmoji bolševikų okupacija

Bolševikams prie Vilniaus besiantinant, vyskupas rinko žinias iš žmonių, pabėgusių iš bolševikų užimtų vietų. Kai kurie pasakojo baisių

dalykų. Kiti gi tvirtino, kad bolševikai ramiai elgiasi, skriaudos niekam nedarą, baudžią tik vagis ir plėšikus, už iš žmonių paimtus daiktus brangiai moką. Prie kunigų tik tų tekimbą, kurie turėjo ryšių su lenkų legijonistais.

Kai iš Vilniaus bėgo lenkai, išpainiojusieji į politiką, kai kas patarė ir vysk. Matulevičiui išvažiuoti, ar bent butą pakeisti. Tačiau vyskupas pasiryžo likti vietoje. “Pasiryžau niekur iš čia neiti. Tai bus, ką Dievas duos. Jei tokia Jo valia, mane areštuos ar net ir žudys, tegul visame kame Dievas būna palaimintas. Mirtis visur gali užklupti, o į dangų iš visur tas pats kelias. Nesijaučiu, kad kam būčiau ką bloga padaręs ar nusikaltęs, taigi ir ramus esu”.

Matulevičius mokėjo stebėti naujų įvykių fone žmonių nuotaikas. Jis rašo: “1919 m. sausio 6 d. iš ryto anksti kėlęs, jau išvydau būreliais einant raudonąją kariuomenę. Gatvė buvo tuščia. Kai kur buvo matyti maldingos moterėlės einant į bažnytėlę su maldaknygėmis, ar grįžtant. Kai kur, išlindę pro vartus, moters ir vyrai bailiai dairėsi į šalį, stebėdamiesi atmaina. Kas kart vis daugiau žmonių gatvėse rados. Bet tai jau ne vakarykšti žmonės ir gatvės išvažizda nebe vakarykščia. Vakar švaistėsi gatvėmis legijonistai, daugybė vaikščiojo jaunuomenės, ypač mergiočių, daug ponų ir ponių; žydai kažin kur buvo tarsi išsislapstę; retas koks kur nedrąsiai praeidavo. Lenkai kone visi baltais ereliais apsisagstę, jautėsi, kad jų viešpatavimas. Rogutėmis važinėjo šen ir ten daugiausia legijonistai. — Šiandien kas kita: vargo ir darbo žmonės pasipylė po gatves, daugiausia žydėliai; mergaitės ir bernaičiai šen ir ten sveikina raudonarmiečius, šnekas su jais, matyt, ir pažįstamų sutinka. Tarp kareivių matyt nemaža ir žydelių. Ponai tarsi išmirė. Rogutėmis važinėja raudonarmiečiai ir proletarai — tarsi ne tas miestas”.

Sausio 8 d. bolševikai iškilmingai laidojo žuvusius draugus: lenkų nužudytus ir nusižudžiusius. Laidojo ties katedra, kur seniau buvo Katarinos paminklas, pirmiau lavonus apvežę Vilniaus gatvėmis. Netrūko ir kalbų: lietuviškai, lenkiškai ir rusiškai. Lenkiškai kalbėjęs labai puolęs kunigus, juos kaltinęs už legijonistų suorganizavimą. Tuo laiku bolševikų laikraščiai, aprašydami tuos atsitikimus, minėjo, kad dabar nelaikas esąs keršyti, nors širdyje keršto jausmai kilę; nesą laiko tokiems darbams: geriausia bus, jei raudonoji armija eisianti savo darbo daryti darbo žmonių laisvinti. Vyskupas pastebė: “Tikrai gerai ir išmintingai parašyta”. Vys-

kupui neblogo įspūdžio padarė ir pirmasis bolševikų atsisaukimas į gyventojus: "Visai žmoniškas". Bolševikai pirmomis dienomis suiminėjo tik užsilikusius legionistus ir jų šalininkus.

Lietuvių nuotaka Vilniuje, savaime suprantama, buvo prislėgta. Kai kurie peikė Tarybą ir valdžią, kad davėsi iki šiol vokiečiams už nosies vedžioti; tie nuolat žadėjo, vilkino, o nieko neleido daryti. Kai kam nepatiko ir krikščionių demokratų partijos paskelbimas, kad valstybės ir dvarų žemės turi būti tuojau išdalintos kumečiams, bežemiams ir mažžemiams, paliekant atlyginimą nustatyti Steigiamajam Seimui. Kai kas peikė, kam Taryba ir vyriausybė bėgusios į Kauną, o gal dar net ir toliau. Bendrai imant, lietuviai orientavosi naujoje padėtyje. Buvo išrinkta keletas žmonių tartis su bolševikais. Nustatyta: 1) Jei bolševikai iš tikrųjų pripažintų Lietuvos nepriklausomybę, tai jiems nesipriešinti: tebando vykdyti savo reformas. 2) Stoti tarnautojais į bolševikų įstaigas, kad svetimas galvalas nepaimtų visa ko Lietuvoje į savo rankas. 3) Kad ir su bolševikais, organizuoti kariuomenę, kuri bus reikalinga Lietuvos nepriklausomybei ginti.

Tačiau lietuvių viltys su bolševikais kaip nors sugyventi greitai žlugo, nes jau 1919. I. 10 bolševikai suėmė M. Biržišką, Janulaitį, žydą Vygodskį ir ministerius, pasilikusius Vilniuje, kiek vėliau Stašinskį ir kitus. Žadėjo paleisti, jei duos pareiškimą, kad išsižada Tarybos ir jos darbų. Iš tiesų, minėtuosius tarybininkus po kelių dienų paleido, tik Stašinskis tebeliko kalėti.

Išorinis gyvenimas lyg ir grįžo į normalias vėžes. Bolševikų padarytuose miesto valdybos rinkimuose paaiškėjo jų rinkimų metodai: išrinkti vieni komunistai. Miesto tarybos pirmininku tapo draugas Eidukevičius. Naujiems šeiminkams pradėjus miestą valdyti, ėmė viskas nepaprastai brangti: duonos svaras pašoko nuo 60 kap. iki 5 rub., sviesto svaras nuo 7 rub. iki 30 rub. Žmonės dėl brangumo ėmė nerimauti, juoba, kad dirbtuvės užsidarė, daugelis neteko darbo, o iš kaimo žmonės nieko nevežė, bijodami, kad bolševikai neatimtų produktų ir pačių nenuvarytų į frontą. Nepasitenkinimas bolševikais buvo jaučiamas ir sodžiuose. Ten žmonės tikėjosi iš bolševikų gauti žemės, bet atėję šie iš karto neleido liesti dvarų žemių. Kad nuramintų žmones, bolševikai paskubomis išleido žemės tvarkymo dekretą, kuriuo dvarų ir bažnyčių žemės bei turtai paskelbta liaudies nuosavybe. Ta proga vyskupas taip rašo: "Tas dekretas labai man parūpė. Ką galėdamas skaičiau: ir Bažnyčios įstatymus, ir įvairius jų aiškinimus, ir dėstymus, kurie Bažnyčios turtus ir nuosavybę liečia, kad nė kiek nenutolus nuo Bažnyčios minties ir dvasios. Tariausi su kapitulono nariais, kas padarius, tariausi ir su tais, kurie jau Rusuose buvo komunistų revoliuciją pergyvenę".

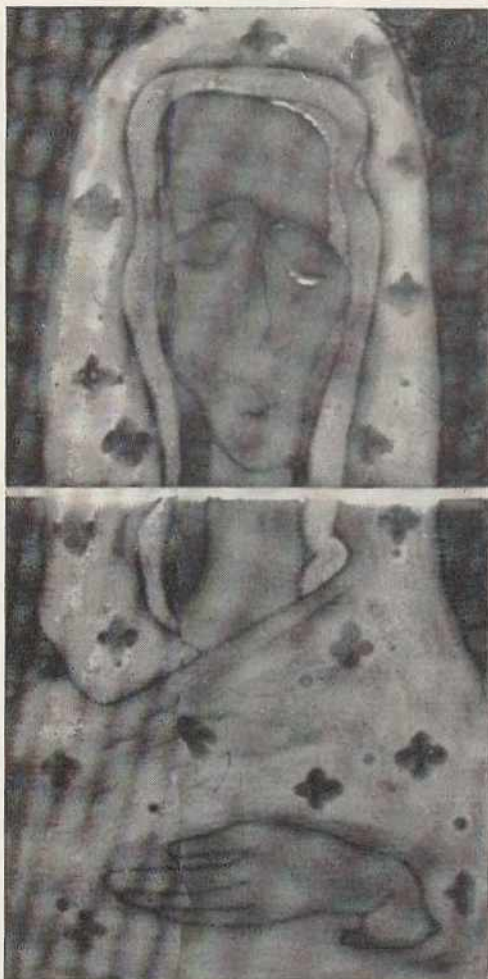
Bet neužteko vien studijų, reikėjo įieškoti galimybės ginti Bažnyčios teises ir juridinius

ginklais. Tam tikslui vysk. Matulevičius pasikvietė garsų Vilniaus advokatą Wroblewskį ir pavedė jam sustatyti parapijiečių sąjungos įstatus, kad jais remdamiesi parapijiečiai, paėmę bažnyčių turtus, galėtų juos ginti. Kai įstatai buvo pagaminti, vyskupas sukvietė žymesnius Vilniaus kunigus pasitarti. Pasirodė, kad tie įstatai visą bažnyčios turtų globos priežiūrą ir valdymą paveda parapijiečių taryboms; kunigas neminimas, nes su juo sudarytas tarybas bolševikai nepripažins. Vyskupas, išklauses įstatų referavimo, pareiškė: "Visa tai yra visiškai priešinga Bažnyčios įstatymams, todėl savo galia tokių įstatų ir tokios draugijos tvirtinti negaliu ir nė vienam kunigui tokių įstatų neteiksiu. Tad nusprendžiau, kad tas dalykas dar kol kas reikia atidėti ir palaukti, ką mums gyvenimas parodys". Tačiau kunigams, kur galėdamas, privačiai patarė: jei jau bolševikai kibti prie bažnytinio turto, sudaryti parapijiečių komitetus turtams ginti, bet anaipol neimti jų savo valdžion. Dvaruose tuojau buvo steigtos kumečių ir darbininkų tarybos, bet bažnytinio turto bolševikai per trumpą savo viešpatavimą Vilniaus krašte nesusėję paliesti.

Daug daugiau vyskupui rūpesčio sudarė tikybos dėstymo išmetimas iš mokyklų. Vos tik užėmė Vilnių, bolševikai ėmė skelbti išleisiam mokyklų dekretą, kuriuo pašalinsią iš mokyklų tikybinius ženklus, pačią religiją ir kunigus. Kai kur tatai jau ir ėmė daryti. Žmonės dėl to labai sujudo ir reikalavo, kad mokykla liktų tokia, kokia buvusi, su religijos dėstymu; jei religiją išmesia ir kunigus išvarys, tai jie savo vaikų neleis į mokyklas. Žmonės jau žinojo savo vyskupo nusistatymus ir todėl drąsiai galėjo taip kalbėti. Kai vienoj vietoj (bene Švenčionyse) komisaras pakeitė gimnazijos direktorių kataliką ir ėmė savaip tvarkyti gimnaziją, vyresnieji mokiniai išbėgiojo, o mažesnieji suvaryti verkšleno ir nesimokė. Komisaras turėjo grąžinti seną tvarką.

Vyskupas vėl metė kunigams šūkį — steigti prie mokyklų tėvų komitetus: tegina patys savo reikalus. "Tuo tarpu ką tik sugriebdamas skaičiau, kad nenusidėčiau nieko Bažnyčios įstatymams, nurodymams ir dvasiai, tyriau, kaip Bažnyčia elgiasi tose šalyse, kur mokykla grynai jau pasaulinė, kur tikyba jau pašalinta iš mokyklų".

Dėl mokyklų sujudo ir Vilniaus katalikų visuomenė: tiek lietuviai, tiek lenkai. Vieni ir kiti bėgo pas vyskupą tartis, kas daryti. Paaiškėjo, kad lenkai suskilę į dvi dali: aiškūs katalikai nusistatę griežtai reikalauti katalikiškos mokyklos: gi atšalėliai ir nekatalikai ketino tartis ir taikytis prie bolševikų potvarkių. Tokiai padėčiai esant, lenkų atstovai prašė vyskupo, kad jis juos sutaikintų, nes kitaip lenkiškos mokyklos bus suardytos. Kai bolševikams reikalaujant bus religija išmesta iš mokyklų, tai kunigai ir katalikai boikotuos mokyklas, paskelbs jas bedieviš-

A. KABUŠIENĖ MOTERIS (glazūra)

komis, bet tada pačios lenkų mokyklos žlugs. Bolševikai neduos joms pašalpos, algų, atims pastatus. Gi bolševikai, savo įsteigtas mokyklas gerai atlygindami, patrauks dalį mokytojų į savo pusę. Vaikai, nenorėdami likti be mokslo, vistiek eis į bolševikų mokyklas. Iš antros pusės, jei bus prisitaikyta prie bolševikų tvarkos, lenkų mokyklų vaikai bus mokomi savų mokytojų, o religiją būsią galima dėstyti už mokyklos sienų.

Vyskupas atsidūrė prieš dilemą: kaip vyskupas, negalėjo sutikti su mokyklų subolševikizmu, su religijos išmetimu iš mokyklų. Iš antros pusės, laikantis savo nusistatymo, lenkų mokyklos užsidarys ir vyskupas bus kaltinamas savo taktika prisidėjęs prie lenkų mokyklų sulikvidavimo. "Iš kalbos su lenkų atstovais man paaiškėjo: jei būčiau pasakęs, kad mes, kunigai ir katalikai, griežtai boikotuosime mokyklas, iš kurių bus pašalintas tikėjimas, tai būtų lenkai ėmę

mus kunigus ir Bažnyčią kaltinti, kad baisiai pakenkėme lenkų visuomenei, kad suardėme lenkų mokyklas, būtų ėmę mums daryti tuos priekaištus, o visokio plauko lenkai socialistai tai būtų suvartoję kovai su Bažnyčia". Vienos lenkų gimnazijos direktoriui vysk. Matulevičius išdėstė savo credo mokyklų reikalu: "1) katalikai tėvai turi teisės ir pareigos reikalauti, kad jų vaikai būtų katalikiškai mokomi ir auklėjami; 2) tėvai privalo griežtai stoti prieš tai, jei bolševikai pasikėsins mesti religiją iš mokyklų; 3) katalikai mokytojai bent turėtų pareikšti, kad atsižvelgiant į visuomenę, į vaikus ir jų tėvus, pagaliau paties auklėjimo atžvilgiu, privalo likti religija; 4) į tamstų derybas su bolševikais aš negaliu kištis. Darykite ką galėdami, kad religija liktųsi. Bet jei bolševikai ją varu išvays, ne ką darysi. Tada mes žiūrėsime, kokia bus toji jų supasaulintoji mokykla. Jei pasirodys, kad joje pakertama, griaujama tikėjimas, tai suprantamas daiktas, kad tėvai negalės leisti savo vaikų į tokias mokyklas; 5) nusileidimas bolševikams tik tada būtų pateisinamas, jei būtų galima tikėtis, kad jie iki vasaros iš čia išeis, nedavus joms pakriksti; 6) nemanykite, kad bolševikai duodami pašalpas paliks jūsų gimnazijas tokias, kaip dabar — katalikiškai vedamas. Jei duos pinigų, tai žiūrės, kad mokyklos būtų vedamos, kaip jiems tinka. Mano nuomone, tamstą pakeis kitu, savo žmogum, o gimnaziją ims savaip tvarkyti; 7) jei pasirodys reikalo, manau išleisti raštą į kunigus ir katalikus tėvus ir priminti jiems, kokios privalo būti mokyklos katalikų šalyse, ir į kokias mokyklas gali savo vaikus ramia sąžine leisti".

Tiems mokytojams, kurie aiškiai statė vyskupui klausimą: ar boikotuoti mokyklas, iš kurių bus išmesta religija, vyskupas patarė susilaikyti nuo boikotavimo ir laukti: "Jei suboikotumėte mokyklas, lenkų visuomenė, ypač socialistai, galėtų padaryti priekaištų, kad mes kunigai esame jiems mokyklas išardę. Bet jei tos mokyklos ims tikėjamą griauti, tai, žinoma, reikės tėvus drausti, kad į jas neleistų savo vaikų".

Kadangi švietimo komisaras buvo lietuvis Vael. Biržiška, vysk. Matulevičius pasiuntė kun. Tumą kalbėtis su juo mokyklų reikalais. Per brolių Myk. Biržišką kun. Tumas patyrė, kad šviet. komisarui patarta nesiskubinti su mokyklų dekretu, nes tas dekretas sukels prieš bolševikus katalikų visuomenę. Vael. Biržiška tokio dekreto, kol pats buvo komisarų, ir neišleido. Jis buvo išleistas prie jo įpėdinio Leščinskio.

Baigdamas šį opų mokyklų klausimą aprašyti, vysk. Matulevičius sako: "Visą laiką karštai meldžiausi, kad Dievas mus gelbėtų nuo visokių pavojų. Tiek mūsų Bažnyčia kentėjo prie caro, dabar ir vėl naujos kančios, ir tai vardan sąžinės laisvės. Dieve, koks keistas šis pasaulis! Tie patys žmonės, kurie tiek šaukė, rėkė prieš mirties bausmę, dabar patys šaudo ir žudo suimtus savo priešininkus. Tie patys, kurie neseniai kovojo prieš cenzūrą, prieš spaudos laisvės var-

žymą, dabar neleidžia kitokių pažiūrų laikraščių, o jei ir išdrįsta koks pasirodyti, pasirūpina tuoj jam užčiaupti burną. Tie žmonės, kurie taip karštai reikalavo susirinkimų ir susibūrimų laisvės ir žodžio laisvės, dabar kitokių nuomonių žmogui neduoda nė lūpų praverti, o kitokių negu jų draugijų nepakenčia. Tie kurie taip uoliai piršo balsavimo nuostatus iš pradžių su 4, o paskui jau su 5 ar 6 pažyminiais, dabar atmetę visus tuos pažyminius, dažnai brauningais grasindami stengiasi savo statomus kandidatus praveisti. Jie seniau reikalavo visiems lygių teisių, o dabar jas pripažįsta tik savo šalininkams. Iš tiesų, baisus daiktas tas politikavimas. Kaipgi dažnai čia taikoma laukinio nedorėlio doros dėsnis: jei tu man karvę pavogsi, tai bus bloga, o jei aš tau pavogsiu, tai bus gera. Tiek buvo mūsų mieloji Bažnyčia kaltinama dėl netolerancijos, tiek jai priekaištų dėl to padaryta. O pasirodo, kad nėra žmogaus tolerantiškesnio už kataliką, kuris moka kitų klaidas suprasti ir sukludusio pasigailėti”.

5. Tėvo Muckermano byla.

Bene 1840 m. Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčia, priklausiusi jėzuitams, buvo atimta ir pavesta pravoslavams. Vokiečiai, užėmę Vilnių, laikė toje bažnyčioje pamaldas kurį laiką kareiviams protestantams, o paskui pavedė ją kareivių katalikų pamaldoms. Kapelionavo Tėvas Fridrikas Muckermanas, jėzuitas. Vilniečiai, atsiminę senovę, irgi gausiai lankė tą bažnyčią. Muckermanas, pramokęs lenkiškai, aptarnaudavo ir civilinius bažnyčios lankytojus. Kadangi rusų dvasininkai labai rūpinosi tą bažnyčią vėl užimti, vysk. Matulevičiui labai rūpėjo, kad vokiečiams išėjus, Šv. Kazimiero bažnyčia, pasilikta katalikų rankose. Jis įprašė Tėvą Muckermaną pasilikti Vilniuje, duodamas vilties ateityje tą bažnyčią vėl pavesti jėzuitams.

Bolševikams okupavus Vilnių, uolus jėzuitas sumanė panaudoti prie bažnyčios esamus namus darbininkų reikalams. Kai Muckermanas pasiteiravo vyskupo nuomonės, gavo atsakymą: “Kiek aš numanau, jei tamsta dirbsi grynai katalikišką darbą, tai darbas eis; čia jau gana visiems to tautiškumo”. Buvo nustatyta, kad darbo tikslas bus grynai tikiybinis, kultūrinis ir medžiaginis. Muckermanas pradėjo sakyti sekmadieniais darbininkams konferencijas. Kadangi į jas darbininkai lankėsi labai gausiai, tai Muckermanas subūrė juos į Krikščionių Darbininkų Sąjungą. Trumpu laiku įstojo apie 9,000 narių, įvairių tautybių darbininkų. Atsiradus daugybei darbo, vyskupas Muckermanui į pagalbą davė gudą kunigą P., gerą kalbėtoją ir socialinių klausimų žinovą.

Lenkų darbininkų draugijų vadovas kun. O. čia įžiūrėjo jo darbo ardymą, konkurenciją ir ėmė skųstis vyskupui. Matulevičius abu pasikvietęs darė Saliamono teismą ir byla išsprendė taip, kad abu buvo patenkinti: kun. O. nedraus

savo draugijų darbininkams lankytis į Tėvo Muckermano konferencijas, o Muck. paragins darbininkus dėtis į kun. O. vadovaujamas profesines sąjungas.

Muckermanas sumanė leisti darbininkams laikraštį ir steigti kooperatyvą. Tai bolševikams jau buvo per daug. Laikraštį, vos pirmam numeriui pasirodžius, konfiskavo, o pačiam Muckermanui vasario 9 d. naktį įteikė raštą per 24 valandas apleisti Vilnių. Ryto metą Muckermanas, atbėgęs pas vyskupą, pareiškė norįs kurį laiką pasilikti Vilniuje slapta, kol sutvarkys savo reikalus, o paskui paslapčia išnyks. Vyskupas Krikščionių Darbininkų Sąjungai vadovauti paskyrė kun. P., o bažnyčią globoti pavedė tos sąjungos valdybai.

Pasklidus gandui, kad bolševikai Tėvą Muckermaną tremia iš Vilniaus, darbininkai ėmė rinktis į Šv. Kazimiero bažnyčią (buvo sekmadienis). Atėjo ir patsai Muckermanas. Jis pasakė darbininkams bažnyčioje atsisveikinimo žodį, bet kai norėjo išeiti iš bažnyčios, žmonės jo jėga neišleido; šaukė neduosią jo ištremti. Susirinko gausi minia ne tik bažnyčioje, bet ir aplink bažnyčią. Norėdami minią išsklaidyti, žydai milicininkai paleido keletą šūvių į bažnyčios langus. Minia įnirto: nuginklavo milicininkus ir perdavė juos raudonarmiečiams. Žmonės buvo įnirtę prieš žydus, nes jau prieš tai buvo pastebėtos žydaitės lipdančios atsišaukimus prie bažnyčios durų, nukreiptus prieš Tėvą Muckermaną. Bolševikų valdžia, bijodama žydų pogromo, pašalino iš gretimų gatvių žydus milicininkus ir jų vietoj pastatė raudonarmiečius. Bažnyčia buvo apstatyta patikimais kareiviais lenkais. Jie žmonėms iš bažnyčios išeiti leido, bet nieko neįleido vidun. Žmonės tuoj pasiuntė delegatus į bolševikų valdžią, prašydami palikti Tėvą Muckermaną Vilniuje. Geležinkeliečiai ir elektros stoties darbininkai pagrasino streiku, jei Muckermanas bus išvežtas. Visi miesto darbininkai sujudo. Pas vyskupą irgi atsilankė darbininkų atstovai, prašydami pagalbos Muckermano reikale. Vyskupas ėmė energingai veikti: pasiuntė pas V. Kapsuką ponį Vileišienę, kuri jį kitados iš kalėjimo ir mirties buvo išgelbėjusi, bet toji nieko nelaimėjo. Porą kunigų vyskupas pasiuntė pas žydų rabiną, kad tas saviesiems įsakytų neertzinti ir neprovokuoti katalikų. Patsai vyskupas per kun. Tumą įteikė V. Kapsukui raštą pažymėdamas, kad Tėvas Muckermanas liko Vilniuje vyskupo prašomas, kad jis jokių šnipinėjimų neužsiėmęs, o darbininkus organizavęs irgi vyskupo prašomas ir su jo žinia bei įgaliojimu. Buvo prašoma T. Muckermano ištremimą atmainyti, tuomet žmonės nurims. V. Kapsukas kun. Tumui žodžiu atsakė, kad Tėvo Muckermano negalima Vilniuje palikti, kad laikysią apgultą bažnyčią tol, kol žmonės su Muckermanu nepasiduosia. kad nei jam, nei žmonėms nieko blogo neatsitiks.

(Bus daugiau)

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

Stasius Būdavas. **VARPAI SKAMBA**. Apsaka. Los Angeles, 1952. Išleido Lietuvių Dienos. Viršelį piešė dail. P. Puzinas. 180 psl. 2 dol. 50 c.

Stasius Būdavas yra rašęs eilių, novelių, apsakaičių, pjesių ir romanų. Jo veikalų sąrašas yra netrumpas. Savo literatūrinėje karjeroje Būdavui teko pereiti įvairių stilių mokyklą. Pagaliau apsisėjo prie realistinio buities romano. Trys jų — „Mokytojas Banaitis“, „Loreta“, „Sala“ — susilaukė palankaus skaitytojų pritarimo ir nemažo populiarumo. Juose autorius, nekeldamas ir neįsiekodamas gilių ir painių problemų, emė siužetams ir asmenims mėsiaugą iš gerai pažįstamos srities, pagavo charakteringus lietuviškojo miestelio ir miestelio bei naujojo „inteligento“ bruožus, kėlė negeroves ir kartu rodė skaidraus idealizmo ir pasiaukojimo pavyzdžius.

Naujasis Būdavo roman „Varpai skamba“ yra tremties metų vaisius: tai pirma dalis didesnio veikalo iš knygnešių gyvenimo, kuris, toks turtingas temomis ir idėjomis, pilkais didvyriais ir garsiais herojais, iki šiol maža kieno teliestas.

Vyriausias apsakos veikėjas yra našlaitis berniukas Rapolas Gelžinis. Knygoje jo istorija prasideda nuo to momento, kai vežama laidoti motiną. Po to berniukas giminių atiduodamas auginti Papilės varpininkui Plaktiniui. Čia jis, augdamas ir apie bažnyčią bei kleboniją besisukinėdamas, sueina į kontaktą su vikaru Vengraičiu, kuris, padedamas susipratusio dvarininkaičio Serapino, platina apylinkėje lietuviškas knygas. Apsaka baigiama kunigo Vengraičio pabėgimu per Prūsų sieną į Ameriką. Jam padėjęs pereiti sieną Rapolukas, dabar jau 15 metų vyras, čia pat ir lieka pas pasienio gyven-

toją Rimkų, rengdamasis naujam, knygų gabenimo per sieną darbui.

Apsakoje trumpais epizodais vaizduojamas berniuko poros metų gyvenimas pas varpininką ir su dvaro kumečiais. Šalia Rapoluko, apsakose sutinkame ir kitų asmenų, kaip seną, lenkiškos dvasios kleboną, klebonijos panelę, našlaitę Agutę, Plaktinį su žmona, ir „statistų“, kaip scenoje minią, vaikigalius, kerdžių, moterėles.

Idomu pasekti, kaip per tuos pora metų iš nieko neišmanančio kaimo vaikelio, varpininkų skaudžiamas ir skriaudžiamas, o jaunojo kunigėlio iš tolo „globojamas“ išauga guvus, teisingas, sąžiningas, savarankiškas berniukas. Išmokęs rašto, su knyga jis ne atsitiktinai susigyvena: jo motina knygas gabendama, žandarų persekiojama susirgusi ir mirė. Tačiau autorius iš berniuko nedaro dirbtinio, nerealaus didvyrio: bendraudamas su žmonėmis, kurie jam geri ir nuoširdūs, jis natūraliai įsitraukia ir pamilsta jų darbus. Kaip fiziškai, taip ir Rapoluko „tautinę sąmonę“ autorius brandina natūraliai, apgalvotai, nuosekliai. Dvasinės stiprybės ir istorijos pamokų jis randa ir ant bažnyčios lubų, kur slepiamos lietuviškos knygos, ir kapinėse, kur palaidotas „Szymonas Davkontas pirmas iš tarp mokitu viru raskitojas senoves veikalu Lietuvos...“

Nedažnas mūsų beletristas, imdamas savo veikalui vietovę, mėgdavo ją vadinti tikruoju vardu. Jeigu paprastai iš vaizdų, iš aplinkos ir kitų geografinių pažymių galima atpažinti tikrąjį miestelį, kaimą ar upę, tai vardai jiems duodami išgalvoti. Tikrųjų vardų nepabijoję tremtyje atsidūrę rašytojai. Tikroji vietovė, Papilės miestelis ir apylinkės vyksta ir apsakos „Varpai skamba“

veiksmas. Tai suteikia veikalui tikrumo įspūdį; dar svarbiau, kad mes čia regime dalį tikrosios Lietuvos, kurios miestai ir vietos mums daug brangesnės be išgalvotų „slapyvardžių“.

Apsaka „Varpai skamba“ mus nukelia į senuosius spaudos draudimo laikus, kurie Lietuvoje buvo tamsūs ir skurdūs. Anuo metu mūsų rašytoji beletristika pilna skurdo, vargo ir tamsybės vaizdų. Joje kaimas ir žmonės be mažiausio kultūros spindulėlio. Stasius Būdavas, pasirinkęs šį laikotarpį, turėjo tikslą ne vien tikrovę pavaizduoti, bet ir parodyti tuos pragiedrilius, kurie gimė šviesuolių ir pačios liaudies dvasioje. Tautos gyvybės ir idealizmo spindulys trykšta visų pirma iš tų sielų, kurios pažįsta geresnio ir šviesesnio gyvenimo ilgesį, kurių asmeninio gyvenimo būvio kova sutampa su aukštesniųjų idealų kova.

Jaunimui „Varpai skamba“ turės keleriopos vertės: istorinės, auklėjančios ir literatūrinės-mėninės. Apsaka formaliniu atžvilgiu parašyta su dideliu kruopštumu; jos kalba gyva, sklandi, traukte traukianti skaityti; stilius su literatūriškai sakingomis puošmenomis; dialogai gyvi, lakoniški, charakteringi ir laiko dvasiai ir vaizduojamų asmenų luomui ar amžiui. Kiekvienas apsakos skyrius dailiai pradedamas ir rūpestingai baigiamas. Viskas apgalvota, nuseikėta, nušifuota. Autoriaus pamėgimas vartoti stilizuotus gamtos vaizdus, personifikaciją, šioje apsakos žymiai suprantas ir kondensuotas. Gausus vaizdinių veiksmo džiū vartojimas:

— Iš kur tu žinai, kad plaučių uždegimas?

— Žinau, kunigėli. Pas mus, Garmėnų sodoj, buvo vieną kartą labai didelis plaučių uždegimas. Nuėjo senas žmogus į pirtį, gerai išsišutino, o po to užsuko į daržinę gyvuliams kraiko pasidaryti. Neskubėjo, krapštėsi ten kažko. Tai kad paėmė vėjas, susuko žandus, pagavo tuoj plaučių

uždegimas ir nunešė kaip vabalą per kelias dienas." (56 psl.)

Tokių vietų pilna; ypač neišsenkamas apstas sinoniminių veiksmazodžių: sliuogia kaip voveris, vaikas tauškėjo, kunigas žirgčioja, takas krypo, akimis apibėgo, laktose skardeno ankstybieji gaidžiai, sega kumėčiams į uodegas, net blusos dulka, nukleksojo kelius žingsnius ir stabtelėjo, ir t. t.

Autoriaus pamėgimas šaržuoti yra sušvelnėjęs ir įgavęs tik stilizuoto vaizdingumo spalvas. Pasakojimai ir dialogus dažnai margina lakus sąmojus.

Visą apysaką sudaro lyg atskiri, kiekvienas savyje išbaigti 25 vaizdai. Nebūtų galima pasakyti, jog tai lyg atskirų novelių romanas; vaizdai neturi novelės konstrukcijos, ko jie visai ir nepretenduoja; jie panašūs į tradicinį mūsų klasikų, beletristų lietuviškąjį "vaizdelį". Dėl to kiekvienas jų gali būti paimtas atskirai. Kaip visų gražiausių ir meniškiausių reiktų paminėti antrąjį, kuriame Rapolukas pirmą kartą skambina varpais. Jis plaužia meile ir gyvybe, o pabaiga sukaupia visa, kas išreiškia gražiausius Būdavo beletristikos laimėjimus. Reikia perskaityti tą visą skyrį, tada jo lyriškai žavinga pabaiga skamba dar didesniu grožiu: "Ir gaudė ten dabar tie du varpai, ramiai ir sutartingai, kalbėjo tarpusavy, kaip tėvas su sūnum — vienas storai ir išmintingai o antrasis — plonai, tartum koks čiauskalas, garbino jie abu šventąsias galybes ir savo negyvos širdimis beldė į gyvąjį Dievą, besiklausantį jų melynose danguose." (20).

Jonas Brazaitis

Nelė Mazalaitė. MĖNUO VADINAMAS MEDAUS. Išleido Gabija. Viršelis B. V. Gedvilienės; 220 psl. Kaina 2.50.

Nelė Mazalaitė be abejonės yra ne tik produktingiausia, bet ir stipriausia šio meto mūsų gyvųjų moterų kūrėjų tarpe. Iki 1939 metų, kada pasirodė pirmasis Mazalaitės apsakų rinkinys "Pajūrio moterys", autorė daugiau negu 10 metų buvo reikškusis periodikoje ir, dar neišleidusi nė vienos knygos, susidarė originalios rašytojos vardą. Šiandieną Mazalaitė yra 8 beletristikos knygų autorė, bet kita tiek jos raštų, ypač iš pirmųjų kūrybos metų, yra likę laikraščių ir žurnalų puslapiuose. Prie to tekstų pridėti nemaži pluoštai eilėraščių kūrinių, kuriuose ji nuo pat rašymo pradžios mėgsta išsakyti trumpesnes savo lyrines nuotakas, gal ne tiek dėmesio kreipdama į eiliavimo formą, kiek į lyrinį

jausmą, kuris gaunasi gyvas ir šiltas. Be periodinėse atkarpose likusių ilgesnių apysakų, kaip "Tolimame miške", "Žuvėdra", rašytoja ilgą laiką puoselėjo trumpesnės apsakos bei novelės žanrą, paskutiniaisiais metais sukūrusi originalių lietuviškos legendos tipą, išaugusį iš savito rašytojos stiliaus, turintį stipriausią Mazalaitės, kaip rašytojos, formos charakterį, o turiniu atsiremęs į gyvenamojo laiko žmogų, tiksliau sakant, lietuvių žmogų, kovojantį dėl pagrindinių žmogaus teisių: laisvės, tikėjimo, tėvynės.

Prieš naujosios Mazalaitės knygos aptarimą nebus pro šalį metus bent trumpą žvilgsnį į rašytojos kūrybą apskritai ir pažymėjus nors tai, kas jos beletristiniuose kūriniuose yra charakteringiausia.

Savo kūrybos pradžioje Nelė Mazalaitė pasireiškė kaip romantinės krypties rašytoja. Jos personažai "bėgo" iš realaus gyvenimo, įsikurdami tos pilnos paslapčių ir galingų bendraudami su gamta, lyg ir tapdami tos pilnos paslapčių ir galingų jėgų stichijos dalimi. Nesitenkindama vien Lietuvos gamta, autorė kryo į neįvardintų kraštų, naktų, vandenų egzotiką, kuriai atitiko ir poetiniais vaizdais, ilgais periodais apkrautas pasakojimas. Pasakojimo stilius ir maniera dažnai priminė čia artimųjų Rytų epą, čia Skandinavijos didžiųjų moterų kūrybos dvasią, čia šventraščio poetikos turtus. Nepaprastai turtingas stilius valdė ne tik patį pasakojimą, bet puosė ir personažų kalbas, dialogus ir išsireikškimus, lyg iš šimties knygų ištrauktus, ir dėl to Mazalaitės raštų žmėnės ne tik savo siela, jausmais, pergyvenimais, bet ir savo kalba atrodė lyg ne šio menko pasaulio ir ne šios skurdžios dienos gyventojai.

Pasakymą, jog Mazalaitės žmonės "bėgo" iš realaus gyvenimo, nereikia suprasti tiesiogine prasme: daugelis Mazalaitės žmonių jau "gimsta" iš jo pabėgė, jie niekad negali suapti ar susiderinti su realia kasdienybe, jie gyvena kažkokio didesnio, vidinio būtinumo valdomi ir vairuojami; meilė (ne būtinai erotinė) dažnai yra tas didysis stimulus, kuris yra apsupęs Mazalaitės personažų sielas ir širdis, kaip mus visus supa oras, kaip žuvis supa vanduo. Jie nepaiso logikos, jie pasiduoda nuotakų srovei, gi dažnai jų veiksmus nulemia neįsiaiškinami kaprizai. Gamta jiems turi didžiulės reikšmės. Vidaus konfliktai, jausmų kančios, širdies disonansai, pasaulio pasaulis jiems yra viskas. Nyksta riba tarp realybės ir pasakos. Tatai rodo ir knygų var-

dai, kaip "Miestas, kurio nėra" arba "Karaliaus ugnys".

Jeigu pirmosios mūsų beletristės moterys buvo realistės, realistiškesnės už vyrus, tai Nelė Mazalaitė, Nepriklausomos Lietuvos augtinė, įnešė beletristikon didžiausią lyrikos dalį, didesnę už bet kurį kitą beletristą; ne be to, jog toji lyrika ir daugelis moterų personažų nebūtų apmesta moteriškų svajonių fantazija ir atausta moteriškos širdies šiluma ir jautrumu.

Naujas posūkis mūsų tautos likimiam kely įnešė daug naujo ir į Mazalaitės kūrybą. Atsirado tokių aktualijų, kaip bėgimas iš tėvynės, partizanai ir jų kovos, karas ir kariai, stovyklinis gyvenimas, kelias per Atlantą... Ypač susikaupė autorė ties patriotiniu motyvu. Prie jo Mazalaitė priėjo ne šabloniškai, kitų pramintu keliu, o visiškai, galima sakyti, nauju aspektu. Būtent: realiąją tikrovę ji perkėlė į legendų pasaulį. Giliau žiūrint, ir čia Mazalaitė pasielgė visai pagal savo natūralų kūrybos būdą: pirma realybė maišėsi su romantine pasaka, dabar — realybė pridengta legendos šydu. Iš to gavo visa eilė šių dienų gyvenimo legendų ir legendinių pasakojimų, sudariusių net dvi knygas: "Legendos apie ilgesį" ir "Gintariniai vartai". Su šio tipo kūriniiais Mazalaitė į mūsų literatūros istoriją įeina, kaip Krėvė su Dainavos padavimais, Vaičiulaitis su stilizuotomis pasakomis, Andriūšis su lyrinėmis apysakomis.

Tokia bendrais bruožais mažoji Mazalaitės romantinė apysaka, perėjusi per legendinį pasakojimą ir susikondensavusi originalioje, vienintelėje mūsų literatūroje legendoje.

"Mėnuo vadinamas medaus" yra autorės mėginimas išieiti į platesnius beletristikos vandenį. Apsaka užima 200 psl. ir savo dydžiu yra normalaus romano apimties. Iš pirmo žvilgsnio skaitytoją savotiškai nuveda ne tai pikantiškas, nei tai surrealistinis apsakos pavadinimas. Tačiau perskaitęs knygą vardą patiesini, nes pamatai, jog čia vaizduojamas mėnuo tikrai tėra "vadinamas medaus", o iš tiesų pilnas tulžies, skausmo ir blaškymosi. Dviejų žmonių, jaunavedžių, iš pat pirmos vedų dienos pasidariusių svetimais, vaizduojamasis laikotarpis dargi neapima net pilno mėnesio: veiksmas prasideda liepos 14-tą ir baigiasi rugpjūčio 3-čią. Vyksta Nepriklausomybės metais Lietuvoje, žemaitijoje. Prasideda Kaune, nusikelia į apskrities miestą (pas jaunosios tėvus; beje, tėvas — apskrities viršininkas), paskui eina į kaimą (jaunojo tėviš-

kėj) ir į mišką (pas jaunosios brolio girininką).

Siužetas neplatus, fabula nesudėtinga, jokios "apčiuopiamos" intrigos, niekas nestumia veiksmo pirmyn, nes autorė ne pasakoja, kaip esti epe, o vaizduoja impresionistiniu būdu, dėdama dažą ant dažo, spalvą prie spalvos, pergyvenimą prie pergyvenimo, įspūdį ant įspūdžio. Visas veiksmas eina pagal iš anksto numatytą "planą": aplankyti jaunųjų tėvus. Bijodama išduoti širdies tragediją, Julija pasiduoda tradiciniam papročiui ir įvykių tėkmėje prasidėjusią tragediją tik dar labiau gilina, iš dalies vengdama viešo skandalo, iš dalies nenorėdama užduoti tėvams širdies, iš dalies neturėdama ryžtingumo viską "baigti" ir nenugalėdama užgautos ambicijos: aš geriau numirsiu, negu išsiduosiu, kad kenčiu". (89 psl.). Todėl laukimas, kad vyras pirmas parodytų gerą norą ir pirmas prakalbėtų apie tai, kas juodu skiria (146 p.), ilgainiui ima augti net į kerštą — tylos ir užsispyrimo kerštą: "Niekad aš neatleisiu tau" (95).

Tuoju po šliūbo sužinojusi telefonu kažkokią jos vyrą liečiančią paslaptį, kuri atveria bedugnę tarp abiejų vedusiųjų, Julija, nuctaka, visko, kaip tą vakarą, taip ir vėliau, pridaro ir prigalvoja, tik nė šiaudo nesistengia per tą bedugnę permesti, kad kaip nors juodu suartėtų.

Visas šios apysakos veiksmas suvertas ant psichologinio siūlo, tat norom nenorom ją tenka laikyti psichologine apysaka ir kaip tokią vertinti. Plačiausiai joje atskleista Julijos, apskrities viršininko dukrelės, 26 metų moters, baigusios architektūrą, siela. Savo visu asmeniu, elgsena ir mąstymu, kalba ir galvoseną ji daugiau panaši į pirmųjų kursų humanitarę, geriausiu atveju — į meno mokyklos mokinę. Prie jos lepmo, negyvenimiškumo prisideda dar ir tai, kad Julija, neturėdama jokių aukštesnių idealų, darosi vien kažkokia nervų sistema, su pasauliu — be ideologinės atsparos, su kūnu — nesiekiančiu žemės ir neturinčiu realybės pajautimo. Šliūbas jai — tik valandėlė, praleista bažnyčioje; Dievo klausimas jai beveik neegzistuoja, religijoj ji neįieško nei paguodos, nei suraminimo. Dar didesnis X-as tuo požiūriu jos "išsvajotasis", po 4 pažinties mėnesių tapęs vyru, — Bronius Judrėnas, 31 metų chemikas, nauja universiteto pažiba. Jieškant gilesnės tragedijos priežasties, viena aišku, jog abudu personažai yra ne vien susidėjusių aplinkybių ar charakterių aukos; jų nelaimės prie-

Nelė Mazalaitė

žastys yra gilesnės ir už tai, kad Broniaus praeityje yra įsimaišiusi abejotinos reputacijos moteris. Tų jaunų žmonių tragedija slypi ideologinėj "Toričelio tuštumoj", religiniam indiferentizme. Tik toks likimas ir tokia tragedija gali ištikti moterį, kuri galvoja, kad vien nusikračius kasdieniniais rūpesčiais ir perleidus juos užaugusiems vaikams, ateina metas pagalvoti apie "pastovius dalykus už debesų", kuri galvoja, jog bažnyčioje vieta davatkoms, maldauti sveikatos ir raudoti už mirusius, bet ne įieškoti širdies ramybės ar gyvenimo prasmės.

Moteriškoji pusė, be abejo, visą tragedijos kaltę suvers vienam Julijos vyrui, kuris ne tik neatvėrė savo praeities būsimai žmonai prieš vedybas, bet ir paskui nutylėjo buvusios mylimosios šantažuojančius veiksmus, pats nusikalsdamas naujai, šį sykį jau aiškiai meluodamas. Bus, žinoma, šiame kaltinime daug tiesos, bet, kaip gale apysakos matome, ir jo pasisakymas neduoda "rakto" tragedijos išsprendimui. Ji, kaip minėta, turi gilesnės šaknis.

Šalia abiejų jaunavedžių susiduriame su keletu kitų asmenų, kurie įeina į apysakos foną arba prisideda prie vedybinio gyvenimo realybės ir būtinybės paryškinimo, kuris tačiau Julijos apsisprendimams įtakos nepadarė. Tai jos tėvai, jos brolis girininkas, jos draugė, ištėkėjusi už mokytojo girtuoklio, Broniaus našlė motina.

Autorės silpnybė yra girininkai. Buvo jų visokių ankstesnėje kūryboje, bet šis, Julijos brolis Jurgis, metęs karininko uniformą, atvaizduotas taip romantiškai, kad sunku įsivaizduoti realybėje ir su tokiu spalvų ryškumu ir įsitikinamumu. Ir sunku jį pamiršti ir nepamilti. Jo gyvenimas, it Pano, jo elgesys nežabotas, jo liežuvis pasiutęs, jo meilė Julijai tiesiog egzaltuota. O tas begalinis naujų vardų išgalvojimas seseriai pagal nuotaikas ir laiką — smagus ir mielas. Jurgis ir jo nerūpestingas gyvenimas — priešingybė Julijos draugei Emilei, kadaise turėjusiai meno palinkimų, o pagaliau su likimu susitaikiusiai ir virtusiai išgerti mėgstamo vyro žmona ir vaiko motina. Panaši į ją Broniaus motina, kurios širdis ir prie gyvo vyro (Broniaus tėvo) buvo našlė. Tačiau tos herojiškos moters sodyboje atsigauna ir Julija ir skaitytojas. Darbymečio ir lietuviškos vasaros vienišio scenos yra gražiausios visoje knygoje. Iš tų keturių skyrių padvelkia ne tik gamtos palaima, bet ir natūrali mūsų kaimo žmonių siela, darbo prasmė ir sveikas oras; o skyrius Rаса yra tiesiog gaivinantis. Su giliu psichologiniu pažinimu autorė prieina prie kaimiečio širdies, kaip tai regime, kai motina priima Julijos dovanas ar už laikrodį dėkoja Broniaus broliui.

Iš to nedidelio skaičiaus vaizduojamų asmenų, iš to siauro, pasakytume, vienos širdies asmeninių rūpes-

čių, rato sukurti šio dydžio apysaką — uždavinys nelengvas. Viršinės akcijos trūkumas apysakos veiksmą laiko vietoje, o dažnai jaučiamas net išstėjimas. Pradžioje užmegsta intryga veiksmo eigoje "stiprinama" čia telegrama, čia laiškeliu, čia pačios Julijos naujomis užuominomis, kas ją stumia nuo vyro. Gale atomazga per daug schematiška, mašinaiška, gruboka, palyginus su visuma. Tokis atomazgos pasakojimas visai nesiderina su visa ankstesne knygos nuotaika ir net stiliumi, nes čia jau pavartota lyg ir "policinių" romanų technika.

Pasakojimas, tikriausiai, vaizdavimas, išpintas poetiniais vaizdais ir stilistinėmis puošmenomis. Gamtos vaizdai ir palyginimai yra tikri poezijos trupiniai, kuriais išbarstytas visas pasakojimas, o kartais net ir veikėjų kalbos. Tas poetinis dialogų stilius neretai kalbas daro kiek "pakeltas" aukščiau, ir dėl to vietomis žmonės kalba ne gyvenimiškai, o "literatūriškai". Gražūs ir įdomūs yra tokie posakiai, kaip tėvo: "Tu susirgtum, jeigu negautum pagrauzti akmenų ir kalkių nors akimis" arba motinos: "Tavo liežuviui reiktų įskiepyti truputį medaus", bet jie jau kvepia stilizavimu ir nebeskiria tėvo žodžių nuo sūnaus, o sūnaus nuo motinos. Tačiau kita vertus, tai nelaikytina dideliu nusikaltimu tikrovei, juo labiau, kad apysaka nėra nei realistinė, nei buitinė.

Pasakojime, dialoguose ir gamtos vaizduose puikių palyginių būty galima pririnkti visa galybė. Pvz.: Ir naktis nusimaustė žvaigždes, kaip moteris nuo rankų žiedus. (24). Dar guli išbloktai ant žemės pėdai, tarsi sumigę kareiviai, ir stovi gubos, kaip neblaivios, kaip žaisdamos ratelį. (150). Jie dainavo, ir Julijai atrodė, kad vakaras neša ant pečių dainą, kaip vyrai dalges. (151).

Retas autorius išsiverčia be sentencijų. Ypač gausūs afrozizmais ir "kilniomis" mintimis būna jaunieji rašytojai. Ir Mazalaitė nešykšti, bet visi jos aforizmai išplaukia iš teksto ir padėties, tarsi neišvengiamos išvados. Jie nepretenduoja į kažkokią išmintį, o yra daugiau patirties išvados ir charakteringi tik tam asmeniui bei tam ar panašiam momentui: Moteris gyvena, kad būtų patogu gyventi vyrui (93); Nėra nieko taip tragiško, išskyrus mirtį, kad negalėtum rasti ko nors linksma (48); Mes žinome, kad gyvena su amputuota ranka ar koja, su amputuota širdimi — ne (217).

Visą apysaką autorė yra padalinusi į 14 skyrių, kurie, pradėdant ir

baigiant datuojančiais pavadinimais — Liepos keturioliktoji, Rugpjūčio trečioji — yra vieno žodžio ir išreiškia simboliškai to ar kito skyriaus mintį: Šukės, Bėglys, Kolonos, Slenkstis, Rasa, Vapsva etc. Tarp vieno ir kito skyriaus autorė nedaro sienos ir skyriaus nebaigia ten, kur baigiasi epizodas. Skyriaus vardas beveik visuomet įterpiamas vaizdo viduryje; jis tik yra lyg tas tariamasis regimas horizonte brūkšnis, nuo kurio prasideda naujas reginys, peizažo nesuskaldydamas, minties nepertaukdamas. Dėl to ir naujo skyriaus sakiny prasideja ties ta vieta, kur senojo skyriaus sakiny baigėsi, t. y. tuojuo po taško, kaip kad daroma eiluiotuose dramos veikaluose su atskirų veikėjų žodžiais. Atsitinka tai taip, kad naujo skyriaus pirma eilutė teturi tik vieną žodį.

Ivairiomis manieromis žaidžia ir bando eilėraščių autoriai. Nuosaikiokioji beletristika figūrinei formai daug reikšmės neskiria. Bet įsigalėjus romanui-ūpe, ir nepaisoma nei skyrių, nei epizodų proporcijos (kaip Andriušio "Sudiev, kvietkeli"), pagalai pasigendama ir stipresnės konstrukcijos, plano bei proporcijų veikale, ir būtų skriauda autoriui, jei to nepastebėtume.

Apsysaka "Mėnuo vadinamas medaus" rodo, kad rašytoja yra pribrendusi ir didesniame beletristikos veikalui negu novelė.

Jonas Brazaitis

A. Landsbergis - A. ir J. Mekai - L. Lėtas: Antroji PROZA. Išleido Gabija. 128 psl. \$1.25.

Visi keturi "Prozos" autoriai yra iš "Žvilgsnių" kolektyvo, kuris tuo pat vardu išleido Vokietijoje 4 žurnalo numerius. Rotatorium spausdintas, jis nepasiekė didesnio skaitytojų skaičiaus, tačiau savo apylinkėse sukėlė nemažą atgarsį, kurio piktais žodžiais jie pašaipingai pasididžiavo ketvirtame "Žvilgsnių" numeryje.

Šis rinkinys, kaip regime, yra antrasis. Jis išeina su "Žvilgsnių" emblema ir jį reikia laikyti tos "srovės" kūrybinių pasisakymu. Rinkinio autoriai yra gimę jau Nepriklausomaj Lietuvoj, joje išaukę, kai kurie ir pirmuosius rašto bandymus ten pradėję, tačiau literatūriškai formuoti ir bręsti jiems jau teko arba tremtų okupacijų metais arba tremtyje. Kadangi lietuviška bendruomenė sudarė nemažą kompaktišką vienetą (su plačiu kultūriniu gyvenimu), apskritai to meto lietuviškam jaunimui, kaip ir šiems autoriams,

teko gyventi ir kurti lietuviškoje aplinkoje ir dvasioje. Svetimos įtakos juos tevekė tiek, kiek jie, susipažindami su literatūros pasauliu, išėjo iš bendruomenės ribų arba kiek susidūrė su jomis, studijuodami aukštosiame mokyklose. Visa "senoji" lietuvių N. Lietuvos literatūra su jos nuetais keliais organiškai jiems jau nebebuvo prieinama. Gal dėl to ir pastebimas tas "atrastų amerikų" atradinėjimas, su jaunuoliška energija metantis į eksperimentus, patiems autoriams naujus, o kaip lietuvių, taip ir kitose literatūrose savo amžių skaičiuojančius dešimtmečius.

Vieningiausias tuo tarpu ir daugiausia pasiekęs rinkinyje stovi Jonas Mekas, kurio "Fete de Roses" ir "Etiudas" turi originalų temos traktavimą, išlaikytą stilių, šiltą jausmą. Pirmasis yra lyg ir psichologinis etiudas; fakto tikrumu gali skaitytojas ir netikėti, bet jis yra apsupamas tos mistinės nuotaikos ir palieka įspūdį. Antrasis yra mėginimas įieškoti naujo priėjimo prie temos; pats dalykas kiek sausesnis, bet uždavinys, kuriame duodamas aktorius monologas, neva etudo apmatai istorijai, kuri turės būti atkurta studijoje režisoriui ir draugams, pavyksta autoriui privesti prie laimingo galo, t. y. prie novelės atomazgos taip, kad skaitytojas, žinodamas, jog čia tėra įsivaizdavimas, įs gyvena į jį, kaip į tikrą. O to, aišku, siekia ir vaizduojamasis aktorius, ir autorius.

Adolfas Mekas eina kitu keliu, gal net dviem: vienur jis bando kurti visišką tikrovę, kitur įvykiuose ir jų sąryšyje ieškoti gilesnės prasmės. Duodamas neredaguotą ir nekoreguotą dialogų eilę, autorius išleidžia iš dėmesio tai, kad, kaip yra gyvenimo tikrovė, taip turi būti ir meninė tikrovė. Ir pastaroji būtina didelės konstrukcijos. Tas pat ir su gyvenimiška bei su menine logika. Netenka nė aiškinti, kad gyvenime ir kažkaip, rodos, be sąryšio "jo" ir "jos" dialoge veikia ir fonas, ir pauzos su pašaliniais veiksniais — gamta, jos garsai etc. Ties pašalinės įtakos Mekas savo prozoje neduoda arba nepakankamai ją tevertina. Dalykas išeina neorganizuotas, jo mintis sunaikiai suvokiama.

A. Landsbergio "Karveliai" lyg ir arčiausia tradicinės novelės rėmų. Tik autorius turėtų daugiau suvienodinti stilių. "Žmogus koridoriaus gale" realybė maišosi su pasaka ir fantazija, veiksmas iš lagerių nukeliamas į Australiją, į 1960 metus. Stilius dar magesnis. Iš vėlesnių dalykų matyti, jog autorius daro pa-

žangą. Jo tikslas prasimušti į amerikiečių kūrybos pasaulį teikia vilčių ir mūsų literatūrai.

Apie L. Lėto vadinamus "estetinius esai" tegali būti kalba, kaip apie savotiškus eksperimentus. Čia daug kur paneigiama paprasta logika, sintaksė ir kalbama, galvojama, vaizduojama vienam autoriui nežinomais simboliais.

Galima labai vertinti originalias, pozityvias, naujo stiliaus siekiančias jaunų rašytojų pastangas. Galima jų nesuprasti. Tačiau "atrasti prasmę ir grožį tame pasauly su jo kraštutiniais privačiais simboliais ir "neįprasta sudėtimi" (A. Landsbergis) nepakanka "smalsumo ir geros valios", o reikia dar ir pakankamo bei atlaidumo. Pasmerkti ar iškelti palikime laikui.

J. Brazaitis

Kun. Dr. J. Vaitkevičius, M. I. C. GYVOJI DVASIA. Mąstymai. II tomas. Išleido kun. Pranciškus Juškaitis, Cambridge, 1952 m. 543 p.

Dažnai mes kalbame apie dvasinį gyvenimą, ir tai su pagarba: žmogus, gyvenęs dvasinį gyvenimą, laikomas vertingesniu, negu žmogus, vien paskendęs medžiaginiuose rūpesčiuose. Bet jei paklausime savęs ar kitų, kas iš tikro yra šis dvasinis gyvenimas, kodėl jį labiau vertiname, atsakymą rasti gana sunku: rodos, kad kiekviena mūsų mintis jau priklauso prie dvasinio gyvenimo, kad visa, ką mes išgyvename, įtelpa jame, ir tuo būdu atpemtą tikras jo supratimas. Todėl trumpai nukreipkime savo žvilgsnį į tai, — kas iš tikro yra šis visų vertinamas dvasinis gyvenimas.

Senovės graikų išminčiai, pitagoriečiai, palygindavo visus žmones su olimpiniais žaidimų lankytojais: vieni ten ateina prekiauti, antri dalyvausti lenktynėse, tretieji stebėti, kas ir kaip vyksta. Pirmieji yra medžiaginio gyvenimo atstovai, besirūpinantieji tik maistu, antrieji galios reikėjai, politikai, o tretieji, stebėtojai arba mąstytojai, yra mūsų įsiekimo dvasinio gyvenimo atstovai. Jiems nerūpi medžiaginės gėrybės, nerūpi garbė ir galia kitiems viešpatuoti, bet jie stebi šį gyvenimą, ne dėl įdomumo, bet įsiekdami įvairių reikšmių priežasčių bei jų sąryšių. Jie yra teoretikai mąstytojai, naujų teorijų bei planų kūrėjai.

Pitagoras ir jo pasekėjai labai brangino šiuos mąstytojus ir mąstytyje matė visą žmogaus kilnumą. Dar aukščiau mąstymą iškėlė didysis graikų išminčius Platonas nuro-

dydamas, kad žmogaus gyvenimo prasmė yra amžinųjų idėjų, ypač grožio idėjos kontempliacijoje. Gražiausiai betgi mąstymas ir dvasinis gyvenimas apskritai pražydo krikščionybėje. Buvo įsteigti dvasinio gyvenimo židiniai — vienuolynai, iš kurių spinduliavo dvasinė šviesa į anų laikų tamsų ir barbarišką pasaulį.

Dvasinio tat gyvenimo esmė yra mąstyme. Kas mąsto, gyvena dvasinį gyvenimą. Tačiau ne kiekvienas mąstymas jau tuo pačiu bus ir dvasinis gyvenimas. Vagis, rengdamasis išlaužti banką, biržos spekuliantas, rengdamasis apgauti pirkėją, sportininkas, rengdamasis laimėti rungtynes, irgi mąsto — ir dažnai mąsto labai įtemptai, bet šis jų mąstymas neturi nieko bendro su tuo, kuris sudaro dvasinio gyvenimo esmę. Dvasinį gyvenimą sudaro tik toks mąstymas, kuris yra nukreiptas ne į medžiagines gėrybes, ne į praktiškąjį gyvenimą bet naudą, bet į dvasines vertybes: tiesą, grožį, gėrį ir jų šaltinį — Dievą.

Dvasinis gyvenimas tai yra dieviškų dalykų, dieviškų tiesų mąstymas. Šitokio dvasinio gyvenimo knyga yra kun. Dr. J. Vaitkevičiaus parašytoji ir dabar išleistoji "Gyvoji dvasia". Tai mąstymų rinkinys apie dieviškus dalykus, apie amžinąsias tiesas, kurios sudaro dvasinio gyvenimo esmę. Kas maistas yra kūno gyvybei, tai mąstymas yra dvasios gyvybei. Tik mąstydamas dvasia būna gyva, tik mąstymu auga ir klesti dvasinis gyvenimas. Todėl vykusiai parinktas knygos pavadinimas "Gyvoji Dvasia".

Šie mąstymai, atrodo, rašyti ne vienu laiku ir ne vienam tikslui, todėl jie nėra koks sistematiškas krikščioniškųjų tiesų dėstymas, bet yra gyvojo Kristaus atskleidimas, taip, kaip Jis gyvena savo Bažnyčioje, ir kaip Jo gyvenimas atsispindi Evangelijoje.

Visi mėginimai Kristaus gyvenimą susisteminti buvo ir yra nesėkmingi, nes jei jau gyvenimas apskritai netelpa į jokiais schemas, tai juo labiau dieviškasis Kristaus gyvenimas, kuris yra pati gyvenimo Pilnybė, netelpanti nei laike nei erdvėje. Gyvenimas tuo ir yra gyvenimas, kad jis nuolatos teka, keičiasi, auga, didėja. Duoti kokią nors "užbaigtą" dvasinio gyvenimo sistemą, reikšia — šį gyvenimą užmušti, sunaikinti, padarant iš jo šaltą, bekraujį lavoną.

Nors dieviškasis gyvenimas ir yra beribis, tačiau mes, būdami ribotos būtybės, pergyvename jį dalimis, ištestą laike. Visas mūsų gyvenimas, taigi ir dvasinis, yra pakliautas lai-

ko ritmui, kurį vadiname metais. Metai ritmiškai pasikartoja mūsų gyvenime, ugdo jį veddami į glaustinį išsivystymą. Metai iš metų auga mūsų fizinės ir dvasinės jėgos. Kun. J. Vaitkevičiaus mąstymų medžiaga, išskirstyta visoms metų dienoms, kaip tik atitinka šį įgimtą mūsų gyvenimo ritmą. Diena iš dienos mes galime semtis iš jos dvasinių turtų ir brandinti savo dvasią.

Šioji mąstymų knyga yra gražus įnašas į mūsų dvasinio gyvenimo ugdymą ir tobulinimą.

A. Baltinis

LIETUVA NUOTRAUKOSE

Vytauto Augustino nuotraukų albumas, pavadintas "Tėvynė Lietuva" (angliškai — "Our Country Lithuania"), išleistas dar praeitais metais prieš pat Kalėdas, jau baigiamas išparduoti. Šis knygos pasisėkimas liudija, kad ji verta didesnio dėmesio ir atžymėjimo.

Iki šiol esame turėję visą eilę lietuviškų vaizdų ir albumų, bet Vytauto Augustino albumas tiek savo apimtimi, tiek savo meniška forma visus nusteibia.

Augustinas Lietuvoje buvo vienas iš geriausių fotografų, savo plokštelėse užfiksavo visą tuometinį gyvenimą. Laimingu būdu šį didelį negatyvų lobyną atsigabeno į Vokietiją. Bijodamas, kad kartais nežūtų per karą, negatyvus buvo išsiuntęs į Švediją, iš kur gana vėlai, po nemažų sunkumų atgavo. Dar Vokietijoje buvo sumanyta išleisti panašus reprezentacinis albumas, bet tuo metu trūko ir lėšų ir kitų priemonių (gero popieriaus). Tokio albumo, kuris pavaizduotų mūsų laisvos tėvynės gyvenimą, labai reikėjo. Kiekvieną dieną dar Vokietijoje susidurdavome su svetimtaučiais. Ir jiems reikėjo vaizdais prakalbėti, kas mes esame, kas toji Lietuva. Toks pat gyvas reikalas buvo ir Amerikoje, kur dirbame įvairiose firmose ir susitinkame įvairiausių žmonių, labai mažai žinančių apie mūsų kraštą.

Šiuo atveju labiausiai pasitarnavo turimi V. Augustino negatyvų lobiai. Iš didelės gausybės negatyvų jis turėjo ko pasirinkti. Todėl atsidėjęs, net ilgai įsiekdamas kuo geresnių nuotraukų, jis atrinko savo vaizdus ir sujungė į vieną knygą. Jo ilgametis darbas nuotraukų srityje, patirtis ir skonis padarė tuos vaizdus vertingus ir foto meno atžvilgiu. Todėl V. Augustinas ir nustelbė visus iki šiol išleistus Lietuvos vaizdų albumėlius.

Knygos pradžioje pats nuotraukų meisteris poetiniu žodžiu krepiaisi į knygos bičiulius, išskeldamas kaip tik tai, kad šie vaizdai mums patiems primins Lietuvą, svetimiems, mūsų krašto nepažįstamiems, ji tarnaus kaip vaizdi susipažinimo priemonė. Šie abu tikslai ir nulėmė knygos charakterį. Joje ir parašai ir pačios įžangos duodamos lietuviškai ir angliškai.

Angliškoje įžangoje dr. B. Nemickas supažindina su mūsų krašto istorija, ją atveddamas net iki mūsų dienų. Pasigendame tik mūsų kultūrinio gyvenimo apybraižos.

Lietuviškai visuomenei skirta geografą A. Bendoriaus įžanga parašyta gyvu šiltu žodžiu. Prisimins krašto padėtį ir teritoriją, piliakalnių, kryžius, jis kelia mūsų kultūros savumus.

Albumui iš turtingo archyvo atrinkta 103 nuotraukos. Pradžioje žiūrovą nukelia į Vilnių. Iš ten nuveda į Aukštaičių sodybas, Trakus, bendrus Lietuvos vaizdus. Prasiskleidžia panoramos, mergaičių tipai, tada nukeliaujama į Kauną. Kaip Vilniuje sutelkiamas dėmesys senovei, taip čia naujai mūsų architektūrai. Augustinas išryškina pastatų grakštumą ir suteikia monumentaliskumo. Kauno ciklas baigiamas sporto šventėmis, skautų stovyklomis ir klimpiada.

Prie sporto prijungiamas teatras su baletu, drama ir opera. Toliau Augustinas vėl grįžta į gamtą, į mažus miestelius, prie Aukštaitijos ežerų, į pajūrį. Iš ten pasuka Nemunu aukštyn.

Iš pakelių ir mažų miestelių jis parenka kryžių, senų bažnyčių ir sustoja ties naujomis mokyklomis ir Lietuvos pramone. Knyga baigiama vėl lietuviškais gamtovaizdžiais.

Augustino albumas panašus į poezijos knygą, kurioje autorius gražiais vaizdais kalba apie gimtosios žemės meilę. Jis ieško nuotaikos, šviesos ir šešėlių žaismo, kad visi objektai prakalbėtų savo vidine dvasia. Kai įsižiūri į Augustino nuotraukas, pamatai, kad jis yra rytų aukštaitis, visą dėmesį sutelkęs į gamtą, joje randas grožį ir prasmę. Ir šio albumo geriausios nuotraukos yra kaip tik Lietuvos gamtovaizdžiai. Kai kur, norėdamas dar labiau išryškinti gamtos grožį bei mistiškumą, jis pareiškė. Štai prasiskleidžia sodyba prie ežero (30 psl.). Tikra vienkio idilė, su kvepiančiais ir ramybe dvelkiančiais sodais. Taip, rodos, ir užėisi į tuos namus ir rasi mielus ir vaizdingus žmones. Kai jo vaizdai nuveda į pajūrį, prie vandenių, surandi

vidinę gamtos jėgą, ir rodos, girdi monotonišką bangų šlamėjimą. Kai jis sustoja ties senove, ten pajunti plazdančią gyvą dvasią. Štai Trakai. Motyvas jau nudėvėtas, bet Augustinas ir jame surado naujo.

Kiek sunkiau sekasi apipavidalinti architektūrą ir švenčių bei iškilmų nuotraukos. Kiek gamtoje Augustinas yra savitas, tiek čia, modeliudamas vaizdus, pasilieka daugiau šaltas ir necharakteringas.

Autorius pasirinko savitą tvarką. Keletą kartų grįžta prie savo mėgstamos gamtos, tuo pačiu knygą ištiesai atausdamas peizažu.

Atrinkdamas nuotraukas šiam albumui, Augustinas norėjo pavaizduoti visą laisvąjį mūsų gyvenimą. Bet atbaigiant tą pilnumą kaip tik trūksta nuotraukų iš mūsų kultūrinio gyvenimo, kuris taip pat buvo gyvas ir fotografams dėkingas. Apžvelgiant kuo įvairesnį Lietuvos vaizdą, per ilgai sustota ir ties kryžiais.

Atrodo, kad Augustinas galėjo eiti kitu keliu, tvarkydamas šitą albumą. Gal reikėjo sutelkti jo kaip fotografo geriausias nuotraukas. Tada gal būtų išpuolę vienas kita motyvas, į jo vietą būtų įsirikiavę kitos nuotraukos, geresnės savo kokybe. Tada ir albumas turėtų dar tvirtesnę formą.

Po nuotraukomis parašai lietuviški ir angliški. Angliškasis tekstas plačiau supažindina su pačiu vaizdu. Tačiau angliškuose tekstuose nėra suvienodinta pati rašyba. Vienur lietuviški vardai palikti su visais lietuviškos rašybos ženklais, kitur nuimti akcentai. Reikėjo laikytis vienos kurios rašybos, geriausia lietuviškos.

Kai knyga baigiama išplatinti, reikia manyti, kad autorius ir leidėjai imsis antros laidos. Tėkiu atveju tektų išlyginti visas smulkmenas, patikslinti parašus, šiek tiek pertvarkyti ir naujai perlaužyti pačią pradžią ir patį albumą praturtinti mūsų kultūros gyvenimo vaizdais, gal net sąskaiton besikartojančių motyvų.

Vytautas Augustinas kaip foto mėninkas pradėjo reikštis senokai. Nuo 1936 m. jis dalyvavo įvairiose pasaulinėse foto parodose, gaudamas aukso medalius ir kitus atsižymėjimo ženklus (Bostone, Zueriche, New Yorke, Amsterdame ir kt.). Būtų gera, kad ir Amerikoje jis užfiksuotų kiek galima platesnį mūsų gyvenimą, kuris laukia gerų fotografų.

Šis didelis darbas negalėjo atsirasti be drąsių leidėjų. "Vaga" pirmiau-

Vytautas Augustinas

sia surinko prenumeratą, nes iš sykių reikėjo investuoti nemažą pinigų, ir tada griebėsi paties leidimo.

Atspausa naujai įrengtoje T. T. Pranciškonų spaustuvėje Brooklyne. Tai bus bene pirmas tokio masto darbas, atliktas Amerikos lietuviškoje spaustuvėje. Spaudos darbui vadovavo J. Kapočius, sutelkdamas visą dėmesį į geresnį nuotraukų išryškinimą bei švarumą.

(Vytautas Augustinas — Tėvynė Lietuva. Išleido Vaga J. A. Valstybėse. Spaudė TT Pranciškonų spaustuvė Brooklyne, 115 psl. Kaina 5 dol.)

A. Džiugėnas

ATSIŪSTA PAMINėti

LITUVIŲ POEZIJOS ANTOLOGIJA. Sudarė J. Aistis ir A. Vaičiulaitis. Viršelis ir piešiniai dail. Adomo Varno. Išleido Liet. Knygos Klubas, Chicago, 1951. 832 p. Kaina \$6.00.

Stasius Būdavas: VARPAI SKAMBA. Apsaka. Išleido "Lietuvių Dienos". Los Angeles, 1952. Viršelį piešė dail. P. Puzinas. 180 p. Kaina 2 dol.

Juozas Grišmanauskas: TOLIMIEJI KVADRATAI. Viršelis dail. V. K. Jonyno. Išleido Juozas Kapočius, New York, 1952. 192 p. Kaina \$2.00.

RELIGINIS GYVENIMAS

BAŽNYČIA IR TAIKA

1951 m. kalėdinėj kalboj Pijus XII aiškiai ir konkrečiai išreiškia Bažnyčios mintį pasaulio taikos reikalu. Jis nurodo, koks yra Bažnyčios vaidmuo ir jos įnašas taikos kūrimo bei išlaikyme.

1. Bažnyčios vieta yra ne tarp politinių partijų, bet virš jų

Pasaulis yra suskilęs į du griežtai priešingus, tarp savęs kovojančius laukus. Kyla klausimas, kaip šiuo atžvilgiu turi laikytis Bažnyčia? Ar ji turėtų dėtis prie vienos kurios nors pusės? O gal jai reiktų laikytis griežto neutralumo, nenukrypstant nei į vieną, nei į antrą pusę? Popiežius į šiuos klausimus taip atsako: "Bažnyčiai iš viso negali būti keliamas klausimas: atsisakyti ar neatsisakyti politinio neutralumo, nes grynai politiniai interesai nėra jos sri-

tis. Dieviškasis Išganytojas įsteigė Bažnyčią, kad, jai tarpininkaujant, galėtų perduoti žmonijai savo tiesą ir savo malonę iki amžių pabaigos. Bažnyčia yra Jo "mistinis kūnas". Ji visa yra Kristaus, Kristus gi yra Dievo (plg. 1 Kor. 3, 23). Todėl kiekvienas iš Bažnyčios pusės įsikišimas net ir politiniuose reikaluose negali būti niekuomet grynai politinis, bet visuomet turi būti "sub specie aeternitatis", dieviškojo įstatymo, jo tvarkos, jo vertybių, jo normų šviesoje. Jei Bažnyčia daro sprendimus, tai nėra jos išėjimas iš iki tol laikytos neutralios padėties, nes Dievas žmogiškųjų reikalų atžvilgiu, akivaizdoje istorinės raidos niekuomet nėra neutralus, ir dėl to negali būti neutrali nė jo Bažnyčia. Jei ji kalba, tai daro, vykdydama Dievo jai skirtą misiją. Jei ji pasisako dienos problemomis, tai daro, aiškiai žinodama, kad šv. Dvasios veiklama iš anksto paskelbia sprendimą, kurį pasaulio pabaigoje jos Viešpats ir Galva, visatos Teisėjas, patvirtins ir sankcionuos." — "Bažnyčia negali nusileisti iš aukštos atgamtinės sferos, kurioje nėra žinomas politinis neutralumas... Ji negali daryti sprendimų, remdamasi grynai politiniais kriterijais; negali suvaržyti religinių interesų grynai žemiškų tikslų įkvėptomis programomis; negali išsistatyti pavojun sukelti pagrįstas abejones dėl savo religinio pobūdžio; ji negali nė vieną akimirksnį užmiršti, kad jai, kaip atstovaujančiai Dievą žemėje, neleidžiama nė trumpiausią laiką pasilikti indiferentiškai "gėrio" ir "blogio" atžvilgiu žmonių reikaluose."

2. Bažnyčiai skirtoji taikos misija, jos prigimtis ir jos vykdymas

Kristus buvo siųstas į žemę "sukurti taiką tarp atskirų žmonių ir tarp tautų". Ši jo misija nenutrūko, bet pasiliko ir nuolatos galioja Bažnyčioje. Ją su visu savo atsakomybės nusijautimu vykdė amžių bėgyje popiežiai. Čia šv. Tėvas su giliu skausmu apgailestauja, kad šiandieninis, nuo Kristaus nutolęs pasaulis Bažnyčiai,

atliekančiai savo taikos uždavinį, stato dideles kliūtis, jis nenori girdėti jos įspėjančių žodžių ir yra linkęs trumparegiškai nuvertinti jos įnašą taikos kūrimo: "Pasaulis kalba vien tik apie taiką, bet jis taikos neturi; jis savinas visus galimus ir negalimus juridinius taikos išlaikymo titulus, bet nepažįsta ar nepripažįsta tos taikos misijos, kuri betarpiškai kyla iš Dievo, t. y. religinio Bažnyčios autoriteto taikos misijos. Vargšai trumparegiai, kurių siauras akiratis neišina iš apčiuopiamų dabartinio momento galimybių, nepakyla virš karinio ir ekonominio pajėgumo apskaičiavimų! Iš kurgi jie galėtų gauti bent mažiausią idėją tuo svorio ir tos įtakos, kurią turi religinis autoritetas taikos problemos sprendime? Būdami paviršutiniški ir nepajėgūs įžvelgti krikščionybėje vertę ir kuriančią jėgą visoje jos tiesoje ir platumė, kaip gi jie galėtų nepasilikti skeptikai ir neišdidūs taiką kuriančios Bažnyčios galios atžvilgiu? Galima būtų sakyti, kad į nutolimo nuo Kristaus nusikaltimą Dievas atsakė, leisdamas nuolat drebėti dėl taikos ir kęsti baisią karo grėsmę.

Turint prieš akis tai, kad "pasaulis dar yra labai toli nuo tos Dievo per Kristų nurodytos tvarkos, kuri garantuoja tikrą ir pastovią taiką", mums reikia "nukreipti žvilgsnį į krikščionišką tvarką... jei norime surasti šiandieninių problemų mazgą, jei norime ne tik teoretiškai, bet ir praktiškai patirti visų, o ypač Bažnyčios įnašą taikos kūrimo... Taikos problemos mazgas yra šiandien dvasinės prigimties, jis glūdi doriame sunykime ir klaidose. Per mažai šiuo metu yra pasaulyje gilos krikščioniškos minties, per mažai yra tikrų ir tobulų krikščionių. Tokiu būdu patys žmonės stato kliūtis Dievo tvarkos įgyvendinimui. Reikia, kad kiekvienas įsitikintų šiuo dvasiniu karo pavojaus pobūdžiu. Įkvėpti šį įsitikinimą yra pirmoji eilė Bažnyčios pareiga, yra šiandien pagrindinis jos įnašas taikos kūrimo."

Toliau šv. Tėvas kalba apie visai pagrįstą reikalavimą nusiginkluoti, bet jis taip pat primena tą politikų nenuoseklumą, kurie visa nori statyti ant modernių ginklų buvimo ar nebuvimo, visai neatkreipdami dėmesio į stoką krikščioniškosios tvarkos, kuri yra tikroji taikos garantija. "Taip pat ir Mes — ir labiau nei kas kitas — apgailestaujame siaubingą modernių ginklų žiaurumą. Apgailestaujame ir nesiliaujame melde, kad jie niekuomet nebūtų panaudoti. Bet iš kitos pusės, ar tai nėra tik tam tikra rūšis praktinio mate-

HAUFO PASAKOS — Karavanas. Vertimas J. Balčikonio. Viršelį piešė Vladas Višeikis. Išleido Nemunas, Chicago, 113 p.

GIROS AIDAS. Miško kultūros žurnalas. 1951 m. liepos-gruodžio mėn. Nr. 3-4. Chicago. 156 p.

THE VETERINARY ACADEMY AT KAUNAS, LITHUANIA, from 1936 to 1944. On Veterinary Medical Association, Chicago, 1951. p. 54.

Dr. V. Kudirka. KOMPOZICIJOS FORTEPIJONUI. Išleido leidykla Pašvaistė, 563 Hemlock St., Brooklyn 8, N. Y., Dr. V. Kudirkos 50 metų mirties sukačiai atžymėti. Leidinys didelio formato, 14 psl. Viršelis dail. T. Petraičio. Kaina \$2.00.

Kazys Boruta: BALTARAGIO MALONAS. Išleido knygų leidykla Terra, Chicago, 1952. 255 p.

Stepas Zobarskas: DOLERIS IS PITSBURGO. Išleido Gabija, 1952. Dailininkai — V. Višeikis ir P. Osmolskis. 57 p. Kaina \$0.80.

LIETUVIŲ ARCHYVAS. Bolševizmo metai. Naują laidą paruošė Dr. J. Prunskis. Brooklyn, 1952 m. 436 p.

realizmo ir paviršutiniško sentimentalizmo taikos problemoje įžvelgti vien tikslai pirmoji eilė šių ginklų buvimą ir jų grėsmę, tuo tarpu visai nepasigendant krikščioniškos tvarkos, kuri yra tikroji taikos garantija? ... Nusiginklavimas arba visuotinis abipusis ginklavimosi sumažinimas, kurio Mes visuomet troškome ir meldėme, nėra patvari pastovios taikos garantija, jei nėra lydimas neapykantos, godumo ir besaikio noro pirmauti ginklo panaikinimu... Jei iš tikrųjų norima užkirsti karui kelią, reikia visų pirma stengtis išvaduoti tautas iš dvasinio jų bejėgiškumo, iš jų neįsisąmoninimo atsakingumu prieš Dievą ir prieš žmones dėl stokos krikščioniškos tvarkos, kuri viena gali užtikrinti taiką. Tam tikslui ir yra šiandien skiriamos Bažnyčios pastangos."

3. Krikščioniškoji tvarka yra pagrįsta laisve

"Krikščioniškoji tvarka, kiek ji yra taikos palaikytoja, iš esmės yra laisvės tvarka". Čia popiežius turi konsultuoti, kad ne tik rytų totalitaristinis pasaulis, bet ir Vakarai, kurie su pasididžiavimu mėgsta vadintis "laisvuųjų pasauliu", yra pametę tikrosios laisvės sąvoką. "Yra skaudus faktas, kad šiandien tikroji laisvė nėra vertinama arba ji jau yra prarasta. Šiose sąlygose žmonių sugyvenimas, kaip taikos pagrindas, yra iš vidaus palaužtas ir apmiręs, iš viršaus gi kiekvienu momentu išstatytas pavojams. Tie, pavyzdžiui, kurie ekonominėje ar socialinėje srityje visais norėtų paversti bendruomenei, neįsiskiriant net jų pačių egzistencijos tvarkymo ir saugumo; arba tie, kurie vis mažiau tikisi atrasti sau vienintelį dvasinį maistą pas save pačius — savo įsitikinimuose ir savo žinojime — ir vis labiau laukia, kad jų dvasią maitintų spauda, radijas, kinas, televizija, — kaipgi jie galėtų suvokti tikrąją laisvę, kaip galėtų ją branginti ir jos trokšti, jeigu jai jau nėra vietos jų gyvenime? Jie jau yra ne kas kita, kaip tik paprasti rateliai įvairiuose socialiniuose organizmuose; jie jau nėra laisvi žmonės, nėra pajėgūs prisiimti dalį atsakingumo viešuosiuose reikaluose. Dėl to, jei jie šiandien šaukia: Šalin karas! kaipgi būtų galima jais pasitikėti? Iš tiesų gi tai nėra jų balsas, bet tai yra balsas anoniminės socialinės grupės, kuriai jie yra įsipareigoję".

Toliau šv. Tėvas sako, kad šis žmonių nelaisvumas, jų per didelis pasidavimas viešajai nuomonei, šis žmogaus sunykimas masėje baisiai kliudo Bažnyčios dedamoms taikos

pastangoms. Ar gali ką nors gelbėti Bažnyčios šaukimas į tuos žmones, kurie neturi žmonių giminės vienumo, žmonijos, kaip vienos šeimos, sąmonės? Dar labiau be atgarsio nuskaiba Bažnyčios kvietimas toje bendruomenėje, kuri yra pavirtusi grynu mechanizmu, milžiniška mašina, kurioje gali būti išlaikoma tik tariama tvarka, nes gyvenimo, dvasios, taikos ir laisvės tvarkos ji nepažįsta.

Taika laisvėje, pagrįsta atstatytąja krikščioniškąja pasaulio ir gyvenimo tvarka — tai yra Bažnyčios kvietimas, jos išpėjimas; į šį tikslą ji kreipia savo pastangas: "Taika negali būti užtikrinta, jei Dievas neviešpatuoja Jo nustatytoje visatos tvarkoje, tinkamai suorganizuotoje valstybių bendruomenėje, kurioje kiekviena iš jų savo viduje kuria laisvų žmonių ir jų šeimų taiką, o santykiuose su užsieniais ją kuria tarp tautų; iš savo pusės Bažnyčia, vykdydama jai skirtą uždavinį, šią taiką užtikrina".

4. Net būdama pasmerkta tylai, Bažnyčia atiduoda savo nepamainomą duoklę taikai

Paskutiniai popiežiaus kalėdinės kalbos žodžiai yra skirti ateistinio komunizmo užvaldytuose kraštuose "nutildytajai Bažnyčiai": "Mes gerai žinome ir su giliai skaudančia širdimi apgalestaujame, kad Mūsų taikos kvietimas plačias pasaulio sritis gali pasiekti tik per nutildytąją Bažnyčią". Milijonai žmonių negali viešai išpažinti Dievui savo atsakingumo dėl taikos. Jų šeimų židiniuose, jų bažnyčiose despotiškas galingųjų saviavaliavimas naikina visa, nepalikdamas nė Kalėdų prakartėlės, tikinčiųjų taip branginamos ir pamėgtos. Milijonams žmonių jau neįmanoma savo krikščioniška įtaka ugdyti moralinę laisvę ir taiką, nes šie žodžiai — laisvė ir taika — yra tapę prisiekių ramybės naikintojų ir jėgos gerbėjų pasigrobtu monopolium. Tačiau nežiūrint viso to, toji "nutildytoji Bažnyčia", nors būdama surakintomis rankomis ir užčiauptomis lūpomis, nuostabiai atsako į Mūsų kvietimą. Savo žvilgsniu ji rodo tik ką supiltus savo kankinių kapus, savo išpažinėjų grandines, pasitiekdama, kad jos tyla auksa, jos kančios bus pati vertingiausia duoklė taikai, nes tai yra pati kilniausia malda, pati galinčiausia priemonė išmesti iš dieviškojo Taikos Kunigaikščio taikos malonę ir pasigailėjimą, vykdant jo misiją. Da pacem Domine, in diebus nostris! — Viešpatie, duok taiką mūsų dienoms!"

Dr. V. Kazlūnas

ZYDĖS SIMONĖS WEIL KELIAS Į KRISTŲ

Vienas kitas išblaškytųjų Izraelio sūnų atsigrįžta į Kristų. Reti tai žmonės, tačiau atsivertėlių istorija žino jų nebe vieną. Savo laiku visus stebino mintytojas Bergsonas, kuris buvo atkeliavęs taip arti Kristaus, kad betruko tik paskutinio žingsnio — krikšto. Pastarajam betgi nesiryzo, ir nukeliavo amžinybėn nepaženklintas Kristaus ženklų, nors laidotuvių maldos buvo pavestos atkalbėti katalikų kunigui...

Panaši figūra iškilo Simonės Weil asmenyje. Ir ji savo dvasiniu veidu buvo visiškai atsigrįžusi į Kristų, tačiau paskutiniame žingsnyje sustojo — nesikrikštijo, manydama tokiu būdu liksianti patikimesnė Kristaus liudininkė.

Simonės Weil dvasinis kelias yra toks pagaunantis, originalus, kad šiandien daugelis godžiai skaito josios veikalus: "La Pesanteur et la grace", "L'Enracinement" ir "Atten- tion de Dieu". Ypač pastarasis ryškiai iškelia dvasinius autorės pergyvenimus ir glaudų, tiesiai, mistinį suartėjimą su Kristumi. Josios minčių vertintojai lygina ją su Paskaliu, "Pensees" autorium, kurio gyvenime religinis momentas buvo pats esmingiausias, ir su atsivertėliu Leon Bloy.

Nepaprastas yra Simonės Weil gyvenimas. Iš pat mažens ji rodė palinkimą aukotis. Užaugo labai skurdžiose sąlygose ir tame skurdu me ji sugebėjo atrasti dvasinių dailininkų. 1914 m., būdama vos 5 metų, atsisako nuo gaunamo cukraus ir siunčia į frontą kareiviams (Prancūzijoje). Žiemą vaikšto ji basas, kad neišsiskirtų nuo vargšų. Įstoja mokytojų seminarijon 1928 m., metasi į kraštutinių kairiųjų sąjūdį, visomis išgalėmis remia darbininkų streikus, renka aukas bedarbiams, žygiuoja kartu su jais raudo nosose manifestacijose. Gavusi mokytojos vietą Puy gimnazijoje, ne tik neatsiskiria nuo kairiojo sparno, bet dargi visą savo algą išdalina bedarbiams, sau pasilikdama tik bedarblio normą. Vėliau, palikusi gimnazijos mokytojos vietą, nuėjo į Renault įmones paprasta darbininke, kad pažintų iš arti darbininką. Ji nedarė jokios psichologinės anketos, o tik stebėjo, gyveno ir kentė kartu su visais dirbančiais. Taip ji išgyveno ištisus metus, kol plaučių uždegimas privertė ją pasitraukti. Tose įmonėse ji savo elgesiu buvo bene krikščioniškiausia už visus ten dirbančius krikščionis, ir todėl buvo vadinama

"Vierge rouge" (Raudonoji Mergelė").

Simon Weil turėjo retų progų pažinti svetimus kraštus. Dar tebebūdama raudonųjų sąjūdyje, išėjo savanore į pilietinį Ispanijos karą, kur betgi jai neteko nešioti ginklo, nes raudonieji vadai paskyrė ją virtuvės darbams... Dirbo, kol nusišutino kojas, ir dėl to turėjo mesti "tarnybą"...

1936 m., Portugalijoje beklaušydama religinių giesmių, pajuto savo dvasioje keistą sujūdimą - nerimą, kuris knietėjo vis ryškiau. 1937 m. Azyžiuje pirmą kartą savo gyvenime atsiklaupė, nes kažkokia jėga vertė ją. 1938 m. Solesmes liturginiai himnai ir religinių anglų poetų skaitymas ją stipriai paveikė: beskaitydama George Herberto eilėraštį apie dieviškąją meilę, pasijuto, kaip ji pati sako, kad "Kristus atėjo ir pamė mane".

Pastarojo karo metu Simonė Weil, kuri buvo dasikasusi iki universiteto profesūros, turėjo pasitraukti iš pareigų, nes antisemitiniai įstatymai to reikalavo. Atsidūrusi Marselyje, susipažino su dominikonu T. Perrin, kuris jai siūlė persikelti į kaimą - žinomo prancūzų mintytojo G. Thibon ūkin. Pastarasis mielai ją priėmė, globojo ir vėliau išleido jos pagarsėjusį veikalą "La Pesantur et la grace". Nerimstanti S. Weil betgi jautėsi per daug lengvai gyvenanti: panoro eiti pas ūkininką paprasta tarnaitė, kad, kaip Renault įmonėse, galėtų "kaip nepažįstama tarp nepažįstamų dalintis tokių žemės ūkio darbininkų likimu". Taip ji buvo paimta tarnauti pas stambų prancūzų ūkininką...

Simonė Weil labai norėjo persikelti į Londoną ir įsijungti į gen. De Gaulle karių eiles... Ji norėjo būti pasiųsta su specialia misija į užfronte, tačiau jai buvo primenama, kad josios išvaizda greit ją išduosiantį gestapo valdininkams...

Atvykusi su tėvais į New Yorką, ji sielėjosi savo krašto žmonių likimu, trokšdama dalintis bendru vargu. Ir tada, kai pertekęs New Yorkas nepažinojo bado, S. Weil tiek tevalgė, kiek Prancūzijos gyventojai gaudavo pagal maisto kortelės, nesinaudojant juodosios rinkos priedais. Ši askezė nusilpnino jos sveikatą, pasirodė džiovos ženklai, o su jais ir "Requiem aeternam..."

Ši žydė, kurios gyvenimas dar nėra reikiamai nušviestas, ir kuri mirė be krikšto sakramento, yra ne tik herojė, bet ir savo rūšies šventoji, kuri niekad nebus kanonizuota. Josios gyvenimas, dvelkiantis Kristaus

dvasia, lieka mįslė: kodėlgi jis neliuko atbaigtas sakramentine malone? G. Thibon in T. Perrin nurodo kaip motyvą: nežinojimą, prietarus Bažnyčios atžvilgiu, kuriuos paveldėjo iš savo buvusio prof. filosofo Alain; reakciją prieš sustingusį savo formose judeizmą, kurio elementus matė Romos Bažnyčioje; laukimą specialaus Dievo ženklų.

S. Weil krikšto klausimas, kaip ir Bergsono, ir toliau pasilieka mįslė, tačiau jos dvasinis veidas verčia šiandien sunerinti ne vieną mąstantį žmogų, kuriam natūralizmas buvo užtrenkęs duris ne tik Bažnyčiai, bet ir apskritai dvasios pasauliui. Ši aplinkybė gal ir yra svarbiausia, kodėl S. Weil savo dvasiniu palikimu ima spinduliuoti ir šiuo metu yra ieškančiųjų aktualija. O ji pati gi jiems pasakytų Attente de Dieu:

"Visoj šioj istorijoj veikiu ne aš. Dievas veikia. Aš nieku čia neprisi dedu... Jei būtų galima prileisti, kad Dievas gali klysti, sakytčiau, jog visa tai atėjo per klaidą. Bet gal Dievas nori panaudoti atmatas, atstumtus bei paniekintus".

Savo pasinėšime į Kristų jauna eruditė buvo stipri ne tik religiniame nerime, bet ir minties kultūroje. Dėstydamą įvairiuose institutuose, turėjo progos nuolat gilinti savo žinią. Be klasinės literatūros, ji gerai pažinojo istoriją ir religijas. Rašydama savo pergyvenimus, ji užsimoja gana plačiai, originaliai, parodo didį savo dvasios lobyną. Vėdamasis betgi siūlas visuose jos raštuose: kelias iš fizinio į metafizinį ir antgamtinį pasaulį.

Savo artėjime į Kristų S. Weil klausėsi daugiau vidaus balso ir pagal jį rikiavo savo mintijimą. Užtat jos idėjos, kad ir kupinos Dievo ilgesio, nevisuomet derinasi su krikščionyste. Knygoje "La Pesantur et la grace" ji iškelia žmogaus likimą, kaip išėjusį iš Dievo-Kūrėjo, tačiau nutolusį, užsibarikadavusį kraštutinės pozicijoje: "Mes esame toliausiai nuo Dievo, prie kraštutinės ribos, iš kur, absoliučiai imant, nėra negalima grįžti Dievop". Tą grįžimą ypač sunkina išorinio pasaulio svoris, kuris mus slegia savo neatšaukiamu determinizmu. Vienintelė galimybė grįžti aukštyn, ir tai prieš srovę, esanti malonė: tik jos keliamas žmogus gali sugrįžti iš "begalinio laiko ir erdvės slėgimo". Minima malonė, kaip mistinė kelianti jėga, nužengianti į visas būtybes. Ji esanti kaip sėkla, krinanti į derlingą ar seklią žemę. Savasis "aš" turėtų išnykti, kad perspektyvoje tarp Dievo ir visatos nebūtų kliūtimi. Asmeninis

išsigelbėjimas tesas galimas, jei žmogus įsijungia visaton kaip dalelė, teieškodama visuotinės Dievo valios išsipildymo. Jungtis su Nukryžiuotuoju veikia ta prasme, kad malonės srovė kelia tarsi automatiškai visą kūrinių. Panašiai išsireiškia S. Weil ir apie Apvaizdą: Ji esanti "kažkas panašaus į mechanizmą", kuris neliečia paskiro asmens tiesiogiai, o ištisą visatą.

Čia S. Weil ryškiai nukrypsta nuo krikščionybės, kuri žmogų vertina kaip asmenį, kaip Dievo atvaizdą, ir antgamtinės malonės veikimas jame nėra kažkas automatiško, o giliai asmeniško.

Nežiūrint šio nukrypimo panteistinė linkme, būdinga pastebėti, kad S. Weil, ateidama iš gana skirtingo pasaulio, jau savo artėjimu į Kristų iškėlė pagrindinį krikščioniško vadinio gyvenimo pradą - malonę. Ir čia tad pasitvirtina Pascalio paradoksas: "Nebūčiau Tavęs, Dieve, ieškojęs, jei nebūčiau radęs".

Visos žmogaus pastangos, nukreiptos Dievop, nekartą atrodo tuščios, tačiau toj tuštumoj aidai nepažįstamas, neįaučiamas, neįžiūrimas garas, kuris pajėgia brandinti grįžimą Dievop. S. Weil žodžiais tarant, "tuštuma pritraukia malonę. Tuščios pastangos yra anas veiksmas, kurį Kristus vadina "krauti turtus danguje". Žmogaus vaidmuo šiuo požiūriu yra: "visiškai atsiduoti, be jokių sąlygų, ir tai todėl, kad gėrio ieškojime klaidžiojęs iš vienos iliuzijos kiton, atskirs tiesą tuo momentu, kai atsigrįš Dievop".

Asmeniškiausi S. Weil pergyvenimai yra surinkti leidiny "Attente de Dieu", kur jaučiamas autorės bandymas rengtis paskutiniam žingsniui - krikštui - ir kartu vidinis priešiškumas. Šios dramos autorė neišgyveno iki galo - mirtis pakirto pačioj jaunatvėj. Iš jos laišky matyti, kad klaidingas krikščionybės supratimas, jai, be kitko, pastojų kelią. Pav., ji mano, kad sakramentai veiksmingi tesą tik pakilusio dvasinio gyvenimo žmonėms. Ji nepagalvoja, kad jie įsteigti ne vien šventiesiems, bet ir nusidėjėliams. Šiaip jau intymūs jos pergyvenimai pilni gyvo atsidavimo Kristui, iš kurio ji tarsi laukia ženklų tolesniam keliui. Tai, gali sakyti, "anima naturaliter christiana".

Be religinio polėkio, kuriuo S. Weil gyveno, nesvetimas buvo ir socialinis gyvenimas. Leidinyje "L'enrasinement" ji plačiai nagrinėja pokario žmogaus problemas. Jai rūpi pakelti nužmogintą žmogų, kuris

MOKSLAS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO

30 METŲ SUKAKTIS

Kiekviena sveikos minties ir nuojautos tauta visais laikais suprato mokslo reikšmę visuomeniniam ir kultūriniam tautos gyvenime. Jau 1579 m. Vilniuje įsteigiama aukštoji mokykla "Societatis Jesu Alme Academia Universitatis Vilnensis". Tas garsus senasis Vilniaus universitetas pradėjo dirbti nepastebimas ir istorikų beveik nepažymėta darba, bet vėliau pagarsėjo ir įgyja didžios įtakos. Mūsų krašto kultūrai ir tautiniam susipratimui jis turėjo didelės reikšmės. Tame universitete mokėsi visa eilė žymių mokslo vyrų, poetų, rašytojų ir mūsų tautos žadintojų ir kultūrintojų. Užtenka tik prisiminti S. Daukantas, A. Mickėvičius, S. Stanevičius, Lelevis ir eilę kitų mūsų tautinio atgimimo, mokslo ir kultūros pionierių.

Žlugus Lietuvos ir Lenkijos valstybėms, Vilniaus universitetas 1832 metais buvo rusų valdžios uždarytas, mokslininkai išskirstyti, turtai išdalinti tuo laiku veikusiems Rusijos universitetams. Nemažą jų da-

lį gavo Kijevo ir Charkovo universitetai. Tokiu būdu lietuvių tauta beveik ištisą šimtmetį buvo be aukštosios mokyklos. Jos sūnūs turėjo mokslo įieškoti Rusijos arba Vakarų Europos universitetuose. Visos lietuvių tautos pastangos tuo metu atstatyti universitetą nuėjo niekais, nes rusai gerai žinojo, kad mokslo tvirtovė pastos jiems kelia rusifikacijai.

Tačiau tautų istorijoje, mokslo ir kultūros kūrime įvyksta krizių, sukrėtimų ir net katastrofų. Visuomeninių, mokslinių, idėjinių ir kultūrinių krizių metu tautos ir jų vyriausybės, nusivylusios ginklų ir materialia jėga, kviečiasi į pagalbą mokslą ir kultūrą krizėms nugalėti ir gyvenimui tvarkyti naujais principais ir naujais pagrindais. Taip atsiranda daug universitetų X ir XI amžiuose, žlungant Romos imperijai. Antroji universitetų steigimo banga yra renesanso ir reformacijos laikais; prancūzų revoliucijai sukrėtus visuomeninių santvarkų struktūrą ir taip pat įnešus naujų idėjų į kultūrinį pasaulį, atsiranda vėl visa eilė naujų universitetų. Pirmajam pasauliniam karui nusilaukus beveik visą pasaulį, griuvus sostams, subraškėjus valstybinėms santvarkoms ir imperijoms, susvyravus ir nepataisomai pirus materialistiniams pagrindams, įsteigiama visa eilė naujų universitetų. Tuo laiku vien tik Europos kontinente atsirado daugiau kaip 40 universitetų. Seni universitetai pertvarkomi ir pritaikomi naujiems principams ir naujiems reikalavimams.

Nelengva būtų rasti kita tauta, kuri būtų taip gliai supratusi aukštojo mokslo židinio — universiteto — reikšmę, kaip kad lietuvių tauta ir jos valstybės kūrėjai. Dar esant Lietuvoje vokiečių okupacinei valdžiai, Valstybės Taryba Vilniuje 1918 m. lapkričio mėn. ėmėsi svarstyti statutą atkurti Vilniaus universitetui ir 1919 m. sausio mėn. norėta jį atidaryti. Deja, 1918 m. gruodžio mėn. 31 d. ir 1919 m. sausio mėn. 1 d. lenkų kariuomenė užima

Vilnių, ir Lietuvos vyriausybė iš jo pasitraukia. 1919 metai yra sunkių kovų metai. Liejantis lietuvių kraujui frontuose, Lietuvos vyriausybė ir inteligentija neužmiršta ir universiteto steigimo klausimo. 1920 m. vasario mėn. atidaromi Aukštieji Lietuvos Kursai, t. y. Lietuvos Universiteto pirmtakūnas. 1920 m. gegužės mėn. 15 d. susirenka Lietuvos Steigiamasis Seimas. Tarpe visos eilės labai opių mūsų valstybės klausimų, jisai svarsto ir universiteto steigimo reikalą. Seime statuto svarstymui kiek nusitęsęs, ministrų kabinetas savo posėdyje 1922 m. vasario mėn. 13 d., pirmininkaujant min. pirmininkui Ernestui Galvanaskui ir dalyvaujant ministrų: prof. V. Jurgučiu, J. Aleksai, majorui Sližiui, prof. P. Juodakiui, Vileišiui, V. Karobliui, K. Olekai, J. Dobkevičiui, M. Solovėičiui ir valstybės kontrolieriui J. Zubrickui, nutarė, remdamasis Vilniaus universiteto įsteigimo įstatymu, 1922 metų vasario mėn. 16 dieną atidaryti Lietuvos universitetą Kaune. Universiteto atidarymą pavesta įvykdyti švietimo ministeriui.

Taip 1922 m. vasario mėn. 16 d. pirmųjų rūmų didžiojoje salėje, dalyvaujant valstybės prezidentui Aleksandriui Stulginskiui, ministeriui pirmininkui Ernestui Galvanaskui ir švietimo ministeriui P. Juodakiui, buvo atidarytas Lietuvos Universitetas Kaune. Pirmuoju universiteto rektoriumi buvo paskirtas prof. Jonas Šimkus. Teologijos fakulteto dekanu paskirtas Dr. Jonas Maculevičius (Maironis), socialinių mokslų fakulteto dekanu prof. Augustinas Voldemaras, medicinos fakulteto dekanu prof. Dr. Petras Avizonis, gamtos ir matematikos fakulteto dekanu prof. Zigmas Žemaitis ir technikos fakulteto dekanu prof. Pranas Jodelė. Tuojau buvo paskirti fakultetų branduoliai ir universitetas pradėjo mokslo ir mokymo darbą.

Teologijos fakultetui branduoli sudarė:*) Dr. Jonas Maculevičius, Dr. Pranas Būčys, Dr. Blažiejus Česnys, Dr. Aleksandras Grigaitis ir mag. Kazimieras Šaulys.

Socialinių mokslų fakultetui branduoli sudarė: prof. Ed. Volteris, prof. Kazimieras Būga, mag. Vincas Krėvė-Mickevičius, prof. Augustinas Voldemaras, juristas Augustinas Janulaitis, Dr. Simonas Dubnovas.

*) Titulai ir laipsniai rašomi čia toki, koki tuo metu įrašyti įsakymu. t. y. skyrimo rašte.

jaučiasi išbloktas iš tvirtos tradicijos. Darbininkui ji norėtų įkvėpti šeimos židinio vėrtę, atitraukti jį nuo masinio fabriko ir sukurti asmeninį gyvenimą. Iš įmonių valdytojų ji laukia didesnės kompetencijos, ypač moraline linkme, nes jie turėtų būti kaip gydytojai, specialiai savo darbui paruošti. Iš visuomeninio gyvenimo viršūnių ji laukia profesinio gyvenimo sudvasinimo. "Socialinė sistema yra labai ligūsta, kai ūkininkas purena žemę manydamas turėjęs būti ūkininku, nes nebuvęs pakankamai gabus tapti mokytoju". "Civilizacija, persunkta darbo sudvasinimu, būtų aukščiausias žmogaus judymo laipsnis visatoje." Tam reikalingas religinis pradas, kuris dabar yra nustumtas mokslinio įkarščio. Reikia grįžti į sintetinę pasaulėžiūrą, kur mokslinis tyrinėjimas yra ne kas kita, kaip religinė kontempliacija.

Pr. Gaidamavičius

LIETUVOS UNIVERSITETO SENATAS 1929-1932 METAIS

Sėdi iš kairės į dešinę: V. Krėvė - Mickevičius — Humanit. Mokslų f-to dekanas, P. Leonas — Teisių f-to dekanas, Bl. Čėsnyš — prorektorius, V. Čepinskis — rektorius, P. Raudonikis — U-to sekretorius, Vl. Lašas — Medicinos f-to dekanas, Pr. Kuraitis — Teol.-Filos. f-to dekanas; stovi iš kairės į dešinę: Z. Žemaitis — Matematikos f-to dekanas, K. Vasiliauskas — Technikos f-to dekanas, K. Kurtanauskas — Evangelikų Teologijos f-to dekanas pavaduotojas.

Medicinos fakultetui branduoli sudarė: prof. Leonas Gogelis, Dr. med. Antanas Jurgeliūnas, Dr. med. Petras Avižonis, mag. Petras Raudonikis ir gydytojas Vladas Lašas.

Gamtos ir matematikos fakultetui branduoli sudarė: chemikas Vincas Čepinskis, gamtininkas Tadas Ivanauskas, chemikas Filipas Butkevičius, matematikas Zigmas Žemaitis ir gamtininkas Antanas Purėnas.

Technikos fakultetui branduoli sudarė: prof. Platonas Jankauskas, prof. Pranas Jodelė, prof. Jonas Šimkus, inž. Jonas Šimoliūnas, inž. Kazimieras Vasiliauskas.

1922 m. kovo mėn. 24 d. Steigiamojo Seimo priimtu statutu Lietuvos universitetas truputį pertvarkomas. Teologijos fakultetas gauna Teologijos-Filosofijos fakulteto vardą. Iš socialinių mokslų fakulteto buvo padaryti du fakultetai: Humanitarinių mokslų fakultetas ir Teisių fakultetas.

1925 m. kovo mėn. 31 d. seimas papildė universiteto statutą ir įsteigė Evangelikų teologijos fakultetą. To fakulteto įsteigimas rodo lietuvių tautos ir vyriausybės religinę toleranciją, Klaipėdos krašto lietuvių religinių ir kultūrinių reikalų supratimą.

1930 m. birželio mėn. 7 d., Vytauto Didžiojo jubiliejiniais metais, Lietuvos Universitetas buvo pavadintas Vytauto Didžiojo Universitetu.

Pirmosios bolševikų okupacijos metu V. D. Universitetas buvo vėl pertvarkytas. Buvo uždarytas Teologijos-Filosofijos fakultetas. Į visų fakultetų mokslo programas įvestas marksizmo-leninizmo dėstymas ir pats universitetas pavadintas Kauno universitetu. Bolševikų planas buvo universitetą likviduoti ir iš fakultetų padaryti atskirus institutus, akademijas. Tačiau tuo metu jie nespėjo to įvykdyti.

1941 m. liepos mėn., komunistus iš Lietuvos išvijo, Lietuvos laiki-

noji vyriausybė universitetui vėl grąžina Vytauto Didžiojo vardą, atidaro Teologijos, Filosofijos ir Technologijos fakultetus.

Vokiečių okupacijos metu labai sunkiomis sąlygomis universitetas savo darbą tęsė iki 1943 m. kovo mėn., kai vokiečių okupacinė valdžia universitetą uždarė ir dalį profesorių išvežė į koncentracijos stovyklas. Tačiau universiteto mokomasis personalas ir studentai, nežiūrint didelių pavojų, darbą tęsė slapta iki pat antrosios rusų bolševikų okupacijos.

Įkūrus universitetą, buvo tik 30 vyresniojo mokslo personalo narių, 5 privatdocentai ir 20 jaunesniojo mokslo personalo narių. Vokiečių okupacijos metu jau buvo apie 200 vyresniojo mokslo personalo, keletas privatdocentų, adjunktų ir apie 200 jaunesniojo mokslo personalo.

Iki 1944 m. pavasario universitetą baigė apie 5000 žmonių. Iš jų didžiausią procentą sudarė baigusieji

Teisių fakultetą, toliau Medicinos fakultetą ir Teologijos-Filosofijos bei Humanitarinių mokslų fakultetus. Pvz. 1939 m. gydytojų Lietuvoje buvo 1446, dantų gydytojų 686. Tik nedidelė dalis iš jų buvo baigę kitų kraštų universitetus.

Nepriklausomos Lietuvos universitetas gyvavo neilgą laiką, vos apie 18 metų ir apie 4 metus esant Lietuvai okupuotai. Tačiau jo nuveikti darbai yra milžiniški. Jis išauklėjo lietuvių inteligentiją, paruošė aukštą kvalifikaciją specialistus, kaip gydytojus, dantų gydytojus, chemikus, vaistininkus, inžinierius, juristus, mokytojus ir kitus kultūros ir mokslo darbuotojus. Lietuvos universiteto mokslinis personalas ir jo paruoštoji inteligentija sukūrė Lietuvos teisę, kultūrą, literatūrą, tyrė ir eksploatavo gamtos turtus. Dvidešimties metų laikotarpyje Lietuvos mokslas ir kultūra suklestėjo tokiu tempu ir tokiu laipsniu, kokių kitų tautų istorijoje vargu rasime. Tik patekę į svetimus kraštus, mes pamatėme, kad mūsų teisė atitiko pilną to žodžio prasmę, kad mūsų kultūra buvo aukšta, dviasiskai gili ir tautiškai originali, kad mūsų įvairūs specialistai nei kiek nesilpnėję kaip kad ir senos kultūros tautų ir senas tradicijas turinčių universitetų ruoštieji.

Mūsų krašto negausūs materialiniai resursai neleido labiau išplėsti mokslinio ir tyrinėjimo darbo. Turtinguose kraštuose dabar jau stengiamasi atskirti mokomąjį darbą nuo tyrinėjimo. Mokslininkai-tyrinėtojai stengiamasi atleisti nuo mokojo darbo ir sudaryti sąlygas grvnei kūrybai, t. y. stengiamasi tyrimų darbą išimti iš universitetų, steigiant tam reikalui atskirus tyrimų institutus. Mūsų universitetas, nors ir suprasdamas šitos sistemos moksliniam darbiui privalumus, ekonominių sąlygų verčiamas, laikėsi tradicinės universitetų pažiuos. Jis statėsi sau dvejopą uždavinį: 1. ruošti kultūros ir visuomenės gyvenimui reikalingas intelektualines pajėgas ir 2. dirbti mokslinį ir tyrinėjimų darbą. Abu šitie uždaviniai uždeda universitetui pareigą padaryti sintezę mokslo srityje, įterpti naujus atskirų mokslininkų nustatytus faktus ir padarytus išradimus ir perduoti šią sistematizuotą mokslą jaunajai kartai. Mokomajam darbui trūko vadovėlių, todėl mokomasis personalas stengėsi juos paruošti ir naruosė tokių, kuriuos negėda būtų išversti ir į plačiai vartojamas kalbas. Savo straipsniais ir studijomis jie dalyvavo savo ir užsienio rim-

tuose moksliniuose žurnaluose. V. D. Universiteto mokslinis personalas ir jo paruoštoji inteligentija 20 metų laikotarpyje prilygo senos kultūros tautų inteligentijai ir ne vienoj srityje inėšė naujų idėjų ir darbų, kurie cituojami mokslininkų, kaip senajam, taip ir naujam pasaulyje. Su dideliu džiaugsmu tenka priminti, kad nemažas skaičius buvusių V. D. universiteto mokojo personalo narių ar tą universitetą baigusių ir jame pasiruošusių dabar su pasisekimu dirba mokslinį ir mokomąjį darbą kaip šio, taip ir kitų kraštų universitetuose. Tai liudija Lietuvos universiteto buvusių aukštą mokslinį lygį. Visa tai buvo pasiekta lietuvių didelio entuziazmo, veržlumo, analizuoti ir sintezuoti pajėgumo dėka. Noras progresuoti, kurti, tobulėti ir tobulinti buvo akstina, kurių dėka buvo atsiekti visuomeniniai, moksliniai ir kultūriniai laimėjimai.

Lietuvos jaunimo veržlumas į mokslus buvo nepaprastas. Jis sekė Simano Daukanto, Prano Dovydaičio ir kitų tautos pionierių pėdomis, kurie be pinigų kišenėje, kas pėsti, kas važiuoti traukė į "mokslių miestus" semtis mokslo ir kultūros. Lietuvos universitetas pradžioje teturėjo tik apie 400 studentų. Juos sudarė daugiausia svetimtaučiai (žydai) ir iš frontų grįžę, žaizdomis ir vytles kryžiais apdovanoti šaunieji Lietuvos jaunuoliai.

Vėliau studentų skaičius didėja, keičiasi santykis, mažumas lieka tikrai mažumoje, kuriasi įvairios studentų organizacijos ir korporacijos. Studentams pradžioje visur atstovavo Lietuvių Studentų draugo vė. 1925 m. gruodžio mėn. 5 ir 6 dienomis pagal registruotą studentų skaičių išrenkama studentų atstovybė. Socialistai ir žydai, pareikę protestą, iš atstovybės išėjo ir jos darbuose nedalyvavo. Antrojo atstovybės jau dalyvavo visos mūsų studentų grupės ir mažumos. Pirmosios atstovybės pirmininku buvo Antanas Starkus, vėliau medicinos fakulteto patologijos katedros vedėjas ir Stuthofo koncentracijos stovyklos kalnys.

Paskutiniuoju Nepriklausomos Lietuvos laiku studentų V. D. Universitete buvo apie 5000. Apie tiek pat buvo ir vokiečių okupacijos metu.

Lietuvos studentai bendradarbiau su kitų kraštų studentais, nes suprato, kad gerų santykių palaikymas turi mokomosios, auklėjamosios ir visuomeninės reikšmės. Mūsų

studentai aktyviai dalyvavo Pabaltijo Studentų Sąjungoje, vėliau pasivadinusioj SELL vardu. Jų atstovai dalyvavo užsienio studentų suvažiavimuose ir konferencijose. Jie ruošė eilę ekskursijų į Pabaltijį, Vokietiją ir kitus kraštus. Taip pat ruošė tarptautines konferencijas ir priminėjo ekskursijas Kaune.

V. Didžiojo Universitete organizacinis gyvenimas buvo gana gyvas. Veikiančių organizacijų universitete buvo apie 80. Jos galima buvo suskirstyti į šešias grupes: 1. ideologinės tautinės, 2. socialistinės, 3. tautinės (nacionalistinės) 4. fakultetinės, 5. mažumų ir 6. bendrosios.

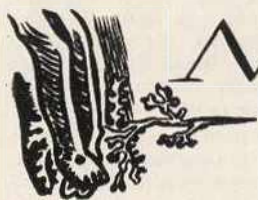
Studentų santykiai su universiteto vadovybe buvo geri. Vadovybės autoriteta studentai visą laiką nuosirdžiai gerbė, nes matė ją rūpinančią jį ir viso universiteto reikalais. Su mokomuoju personalu studentų santykiai buvo nuosirdūs. Neblogi santykiai buvo ir tarp paskirų tautinių studentų.

Ideologiniu ir tautiškojo sąmoningumo atžvilgiais mūsų studentai buvo tinkamoj aukštumoje. Jie buvo jautrūs visiems opiesiems tautos reikalams. Būdami jautrūs, drauge jie sugebėjo išlaikyti kultūringą pusiausvyrą.

Mūsų studentai suprato universiteto darbą ir jo uždavinius. Prieverta mūsų universitete buvo redukuota iki minimumo. Ideali padėtis būtų, jei iš universiteto galima būtų prievartą visai pašalinti, nes universitetas yra mokslo šventovė, kur turi veikti laisva, niekuo nesuvaržyta žmogaus dvasia. Tik tokiose sąlygomis gali tarpti mokslas.

Mūsų studentai, dažnai silpnai pavalgę ir vilkėdami neprašmatnų nemiri rūba, pilni jaunatviškos energijos, entuziazmo ir kūrybiškos dvasios sėdėjo laboratorijose, seminaruose, bibliotekose ir sėmėsi ten moksline žinių, kūrė mokslines, tautines ar kultūrinės vertybes.

Mūsų studento laukdavo kalmas, parapija ar valsčius, jo pasiūlėdavo atostogų metu Kaunas. Jaunesniųjų ir mažiau išsilavinusiųjų tarpe jis buvo vadas, o sendraugiu ir profesorijų tarpe jis buvo pasididžiavimas ir ateities laidas. Deja, destruktivinės pasaulio jėgos buvo ir yra daug galingesnės už mūsų pasiryžimą, valia, kūrybines jėgas ir pagaliau dideles pastangas. Tos destruktivinės jėgos mūsų universiteto mokslinį mokomąjį personalą ir

MENAS

LEONARDO DA VINCI

(Paminėti 500 metų nuo jo gimimo)

Politinio sąjūdžio pasėkoje naujai keliamos humanizmo idėjos visą 15 amžiaus epochą nuspalvino renesansu pilnąja prasme: žmonės mokėsi iš antikinio pasaulio, ugdė mokslą, literatūrą ir meną, laikydami tai būtinybe ir nepakeičiamu gyvenamojo laikotarpio ženklu. Šis žydėjimas pirmiausia pasireiškė Italijoje ir buvo toks stiprus, jog betkokie išoriniai sukrėtimai, kaip kad šiais laikais, neturėjo tokios veiksmingos įtakos. Tauta pilnu pasitikėjimu gyveno savo aplinkumoje, žvelgdama į amžinybę. Visi šios spinduliuojančios praeities atstovai, atrodo, žinojo, kad jų uždavinys ir kartu jų sprendimas turės būti pavyzdys naujoms kartoms. Meno ir kultūros paminklai buvo kuriami amžiams.

Sv. Pranciškaus Asyžiečio moksle pasireiškę prisikėlančios asmenybės ženklai šiuo renesanso laikotarpiu pražydo visu stiprumu. Žmogus troško sueiti į betarpišką individualų

santykį su tuo, kas buvo aukščiau ir švenčiausia. Šis stiprus ir laisvas individualizmas, kuris ypatingai suklestėjo menuose, likimą surišo su laikotarpiu, kuriame jis gyveno, atstovavo ar vadovavo.

Vienas iš tokių renesanso vyrų buvo Leonardo da Vinci. Negali pasilikti nepastebėta ir neįvertinta, kaip giliai laiko dvasia privalėjo būti įsiveržus į Leonardo sielą, nešdama naują šviesą tiek jo asmeniui, tiek jo antgaminių gabumų kūrybai, kuri "viename kūne suvienijo grožį, meilę ir ištikimybę", kaip sako Vasari¹⁾. Toks dieviškas, — kalba toliau Vasari, — kad visi žmonės pasilieka toli už jo, ir aiškiai apreiškta, kad tokie sugebėjimai Dievo dovanoti, bet ne žmogiškomis jėgomis pasiekti. Leonardo, su nenustelbiamos kūno grožybės idealu, visuose savo veiksmuose pasireiškėdavo begalinio meilum, lengvai nugalėdamas didžiausius sunkumus; jo didelė jėga jun-

studentiją išblaškė po pasaulį, nutraukė jų mokslinius darbus, studijas ir visus jų gražius ir kilnius užsimojimus. Išviespatavo urvinis žmogus. Jis nepakenčia kultūringo, taurios sielos, gilaus proto ir mąstančio žmogaus, nes toks žmogus nepakenčia vergijos, išsilgsta laisvės, pasigenda dvasios turtų. Prieš vergiją protestuodami, laisvės ilgdamiesi ir dėl jos kovodami, nenorėdami prarasti dvasios turtų ir jų jį ieškodami, dalis mūsų vyresniųjų ir jaunesniųjų kolegų pasitraukė į Vakarus, kita dalis, kovodama už savo brangiuosius idealus, savo tėvynę pastogės neteko ir pasirinko gilių prieglobstį, tretį už brangiausių mums visiems idealus tolįmą Sibire kenčia bada, šaltį ir skurdą.

Džiugu konstatuoti, kad dabartinė kova dėl Lietuvos laisvės vedama taip pat universitete dėsiniui, ji baigusių ar jame studijavusių.

Mes visi suprantame, kad Lietuvai tapus vėl nepriklausoma valstybe, reikės daug mokslinių ir kultū-

riinių jėgų. Reikės atstatyti tai, kas per eilę metų sugriauta ir griauinama. Reikės naujų minčių, naujų idėjų ir darbų. Mes ir mūsų jaunimas turi papildyti mokslinį, kultūrinį bagažą ir praktinį patyrimą ir visa tai, laikui atėjus, panaudoti Lietuvos laisvei, jos mokslui ir kultūrai. Tikėkimės, kad į mūsų Alma Mater vėl sugrįš mūsų išblaškytos mokslinės jėgos, grįš jame dirbti svetur pasirošę nauji žmonės, V. D. Universitete vėl suklestės mokslas, kultūra, sukurtos lietuviškos tradicijos ir lietuviška nuosirdi ir kūrybinga nuotaika. Dirbkime, kovokime ir tikėkimės, kad urvinio žmogaus psichologija pranyks, kad jis užleis vietą kultūringesniai žmogui pasaulyje ir kad V. D. Universiteto 40 metų gyvavimo sukaktuves pakilioj ir džiugioji nuotaikoj švėsime jo paties patalpose, dalyvaujant mūsų vyriausybei, profesūrai, studentams ir studentams ir jų organizacijoms su savo puošnėmis vėliavomis.

Prof. Dr. J. Meškauskas

gėsi su miklumu, dvasia buvo kilni ir narsumas garbingas. Ir jo vardas buvo garbinamas ne tik jo laikais, bet dar labiau išgarsėjo jam mirus."

Šis didysis renesanso kūrėjas ir menininkas gimė 1452 metais balandžio mėn. 15 d. Anchiano kaime prie mažo Vinci miestelio, netoli Florencijos. Mokėsi pas to laiko garsų menininką Andreą del Verrocchio Florencijos mokykloje, kurios vardą jis dar labiau išgarsino. Didelis jo troškimas tyrinėti, kurti ir jį ieškoti naujų atradimų vedė jį nuo vienos idėjos ir problemos prie kitos, siekiant pilnutinių išvadų ir sprendimų. Šita ypatybė atžymi visą jo gyvenimą. Palikęs savo gimtinę ir praleidęs jaunystės metus Florencijoje, jis gyveno beveik kaip klajoklis, keliaudamas ir dirbdamas ten, kur galėdavo laisvai įvykdyti savo plačias idėjas ir siekimus ir kur rasdavo joms pritarėjų ir pagelbininkų. Taip jį regime Milane, Romoje, Florencijoje, Šiaurės Italijoje ir kitur. Mirė 1519 metais gegužės mėn. 2 d. Prancūzijoje, kur buvo iškviestas karaliaus Pranciškaus I, jo pilyje Cloux, Amboise.

Nepaprastais gabumais apdovano- tas, Leonardas neaplenkė nei vienos mokslo bei meno šakos. Jo nepaprastas troškimas pažinti gamtos paslaptis skatino jį domėtis realiais mokslais. Jo studijos ir pažiūros laikomos rimtais moksliniais darbais. Jis vienas iš pirmųjų pagrindinai išnagrinėjo žmogaus ir gyvulių anatomiją ir sukūrė naujus pagrindus perspektyvos ir šešėlių mokslui. Jis reikėsi kaip architektas ir inžinierius. Šalia viso to Leonardo buvo žinomas kaip skulptorius (1), didelis muzikos gerbėjas, pilnas kūrybingumo improvizatorius, poetas ir filosofas. Besivadovaudamas, kad "išmintis yra patyrimo duktė", jis savo pasiektais laimėjimais mene ir moksliniu išsilavinimu toli pralenkė kitus.

Lyginant visus tuos dvasinius sugebėjimus ir galią, rezultatai nebuvė labai gausūs. Vasari rašo: "Leonardo daug ką pradėdavo, nes jis daug suprato, betgi niekad nepabaigėdavo; jam atrodė, kad menas tobulybėje, tai ką jis mintimis apgriebė, nieko daugiau rankomis negalima buvo pridėti, nes jis mėgo dirbti mažų ir žavingų smulkmenų idėjose, kurių ir labiausiai prityrusios rankos nebūtų galėjusios apdoroti."

Tam suprasti ir pateisinti užtekty, rodos, tik pasakyti: Leonardo — renesanso gėdynės atstovas, renesanso

¹⁾ Giorgio Vasari (1511—1574), italų tapytojas, architektas ir menininkų biografijų rašytojas.

žmogus! Laiko dvasioj žmogus ir pasaulis tapo studijų centru. Senų tipų kartojimas ir schematiškas idealizmas nyko prieš neišsėmiamą gyvenimo didybę. Leonardo priešo prie pilnutinės laisvės, pilno grožio ir poezijos esmės. Kaip žmogus, jis pilnutinai atstovavo renesanso idealui — buvo tikras „uomo universale“.

Nesunku suprasti, kad jo studijų centre buvo pats žmogus. „... žmogus — pasaulio modelis!“, — sako Leonardo. Ir jei renesansas yra žmogaus „atradimas“, tai niekam taip nepavyko „surasti žmogų ir pavaizduoti jo kūną tokiu tikslumu, kaip Leonardo. Jis sugebėjo parodyti žmogų tokį, kokį mato akis, apsuptą erdvės ir šviesos, ir taip jautriai ir prasmingai išreiškė kiekvieną sielos pergyvenimą. Savąja kūrybos dvasia jis siekė tiesos ir iškilmingumo išoriniam ir vidujiniam žmogaus vaizdavimui ir šita palinkima privedė prie išbaigtos išraiškos. Kovose išsiveržiantį brutalumą ir aistrą vaizdavo jis tokia pat įsitikinimo jėga, kaip ir aukščiausią dvasinio susikauptimo momentą (studijos iš „Mūsų Angiari“). Tačiau niekas Leonardo nepalengkė jauno ir besidžiaugiančio gyvenimo pavaizdavime — su žaviomis šypsenomis, žvaliomis akimis ir spindinčia sielos ramybe (Vaikai: Jėzus, Šv. Jonas ir angelas iš Madonos Grotose, angelas iš Apreiškimo). Jis nepaprastu pajautimu šalino kieta plastinių formų išpildymą ir sustingusią architektūrinę schemą, savo kūriniumi suteikdamas gyvybės. Po nepaprastų studijų, sprendžiant žmogaus kūno laikyseną erdvėje, kur koncentravosi visos jo jėgos, kaip menininko ir tyrinėtojo, jis sukūrė naują portretinio meno pavyzdį, iškeldamas asmenybės pajautimą ir vidujinį išgyvenimą (Mona Lisa, kiti moterų portretai, autoportretai).

Visa eilė meiliai besišypsantių Leonardo Madonų turi irgi portretinį pobūdį. (Madonna Benois, Madonna Litta). Ši bruoža nesunku įžiūrėti ir didesnėse kompozicijose, kur gamtos rėmuose Dievo Motina globoja Kūdikelį Jėzų, spinduliuoja šilta nuotaika. Yra tai lyg priešingybė gotikos pavaizduotoms madonoms — aristokratiškos, pilnos patos. Čia Marija įsijungia į tų pačių žemiškų motinų troškimus bei lūkesčius (Madona Grotose, Trijų karalių pasveikinimas, Marija su Kūdikiu ir Šv. Ona).

Jei laiko realizmas Leonardo kūrybos pobūdį vedė į išgyvenamąją tikrovę, tai jo Grožio ir Tiesos supratimas pasitenkinimo įieško ne tik fantazijoje, bet, likdamas ištikimas krikščionybei, jis savąja išraiškos for-

ma ir spalvomis stengiasi ją meniškai išugdyti bei įpavidalinti. Todėl nerėjo jis religiniam vaizdai suteikti daugiau mitologinio pobūdžio ir, iš dalies per besiskverbiantį natūralizmą bei realistinius užkulius, bando tai supasaulyti, kartu suteikdamas iškilmingumo ir dvasinio susikauptimo.

Taip „Paskutinės Vakariinės“ freske, kuris yra St. Maria delle Grazie vienuolyne Milane (1492-99), Leonardo pagal Kristaus žodžius „Vienas iš jūsų mane išduos“ suvienijo aukščiausią meninį momentą ir psichologinį apibūdinimą. Visas kūrinys dvelkia aukštu dramatišku įtempimu, — tik pats Kristus lieka ramus. Jis — Kristus — kūrinio siela — valdo visą kompoziciją: į Jį viskas suplaukia ir užvaldanti Jo dvasia išsiskleidžia visoje savoje didybėje, suvienija judesius ir dvasinius išgyvenimus į vieningą harmoniją.

* * *

Leonardo da Vinci, atrodo, dirbo nepaprastai drąsiai ir giliu gamtos dėsningumo įsisąmoninimu, nesijausdamas tokiu būdu per mažas savoje kūrybinėje aplinkumoje. Begalinį pasaulio lobyną jis sėmėsi iš savo stebėjimų ir studijų, teikdamas visa tai savo kūriniams. Joki kitas menininkas taip intensyviai „nebandė išplėsti gamtos ir gyvenimo paslaptių“ (Dvožak). Leonardo atrado naujus kelius į loginį egzistencijos motyvumą, bet taip pat nenutilo jo sielos variacijų skambėjimas nuo švelniausių iki žiauriausių išsiveržimų momentų. Savo paprastumu, atvirumu ir neišpasakyta kūrybine galia jis kūriniuose pilnutinai Grožio idealą ir, savo kūriniams perduodamas išgyventos epochos nuotaikas, sukelia pilnutinį žavesį. Taip Leonardo da Vinci asmuo pasilieka amžiams nemirtingas.

Alfredas Kulpavičius

PIRMOJI LIETUVIŠKO MENO PARODA BRAZILIJOJE

Pirmoji lietuvių liaudies meno ir dailininkų kūrinių paroda Brazilijoje buvo iškilmingai atidaryta San Paulo mieste 1952 m. kovo mėn. 17 d. Ją atidarė San Paulo gubernatorius L. N. Garcez, atvykęs į Prestes Maia galeriją. Aukštai svečias labai domėjosi lietuvišku menu, ypač liaudies dirbiniais.

Paroda truko dvi savaites ir buvo labai gausiai lankoma. Ją surengė S. P. Lietuvių Menininkų Klubas, kurio pirm. yra K. Amrazavičius. Liaudies meno eksponatai pasišventėlių parodos talkininkų buvo surink-

ti iš daugiau kaip 100 asmenų, daugiausia moterų, atsivežusių tas grožybes iš Tėvynės. Tačiau buvo ir tremtyje bei Brazilijoje padarytų daiktelių, kurie taip pat atkūrė savo gražumą ir lietuviškumą.

Paveikslų parodai pateikė keturi, tiksliau, — trys dailininkai, nes ketvirtas, Kasperavičius, iš Belo Horizonte teatsiuntė tik tris kūrinius.

Daugiausia paveikslų davė dail. Stančikaitė-Abraitienė, net 90! (grafikos — 33, tapytų aliejumi — 33, tempera — 13, o likusieji — iliustracijos vaikų knygai). Turint galvoje, kad ji atvyko į Braziliją tik prieš penketą metų, toks kūrybinis derlius parodo jos nepaprastą darbštumą. Dailininkės spalvos yra drąsios, gerai suderintos, teptuko pabraukimas stiprus, kartais vyriškas. Kiek lietuviško turinio paveikslų tonai yra grynai lietuviški, tiek Brazilijos grožybės vaizduodama dailininkė atranda tikrą „deginantį“ braziliečių spalvų derinį. Ji ypač stipri linijų valdyme, ir gaila, kad tiek mažai pateikė portretų, darytų anglimi. Jie kaip gyvi!

A. Kairys davė 75 paveikslus, daugiausia Europos vaizdų, keletą portretų. Jie beveik visi daryti aliejumi, o keletas — tempera. A. Kairys yra dalyvavęs tarptautinėse parodose ir laimėjęs premijų, yra visai brandęs kūrėjas: santūrus, kuklus, neįieškas efektų, tačiau labai subtiliai perduodas drobei gamtos dvasią. Kompozicijų jo kūryboje beveik nematyti, tačiau visi jo darbai yra labai nuotainingi ir daro stipraus įspūdžio.

Dail. M. Ivanauskas pasirinko savo kūrybai medį, kurį meniškai nuspalvindamas gauna ypatingų efektų, ypač dar panaudodamas gamtos suktas dėmes medžio lentoje. Jo „Baltijos kelijos“ yra labai paprastos kompozicijos požiūriu, tačiau daro visai čurlioniško įspūdžio savo skaidrumu, nors šiaip dailininkas mėgsta niūrius tonus ir tragiškas temas. Suprantama, tai įtaka nesenu pergyvenimų tremtyje. Gaila, kad Mikalojus Ivanauskas savo gražioje religiniuose motyvuose (Kristaus galva, Skausmingoji Dievo Motina) pasinaudojo senomis graviūromis (ką dail. aiškiai pažymi). Jo meters galva — nuostabiai gražus portretas — parodo, kad Ivanauskas yra originalus ateities dailininkas.

Bendrai suglaudus: 170 dailininkų kūrinių ir per tūkstantį liaudies meno eksponatų, gražiai skoningai išdėstyta didžiulėje galerijos salėje, teikė tokį gausos įspūdį, kad atrodė, jog visa tai tiesiog iš Lietuvos atvežta su didele ministerijų parama.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

LIETUVIŲ ŠEIMA AMERIKOJE

Senieji lietuviai imigrantai, daugiausia jauni atvykę prieš pirmą pasaulinį karą Amerikon, tuoju kūrė šeimas. Iš tikro lietuvių bažnyčių registruose matome, kad daugiausia vedybų buvo tarp 1911 ir 1917 metų. Kaip pavyzdį galime imti šv. Jurgio parapiją Clevelande. Joje jungtuvės pasiekė didžiausią skaičių 1915 m. Paskui jos palengva mažėjo ir iki šių dienų savo pirmybės skaičiaus nepasiekė. Senieji dar gerai prisimena, kad didesnėse lietuvių bažnyčiose tiesiog eilės jaunavedžių stodavo prie altoriaus. Žinoma, Amerikoje sudarytos šeimos, taip pat ir atvažiavusios į šį kraštą susidūrė su visai nauja aplinkuma, kuri turėjo jų gyvenimui labai didelės įtakos. Taigi lietuviai sodietis ir jo šeima, dažnai patekę į Amerikos didmiestį, buvo priversti kurti naują gyvenimą vižai kitose sąlygose.

Pirmas žvilgsnis Amerikos lietuvių šeimoms mums pasakys, kad joje senovinė tėvų pagarba yra sumažėjusi.¹⁾ Vaikai yra įgavę net tam tikros viršijimo dvasios tėvų atžvilgiu, nes iš tikro jie daugelyje dalykų savo tėvus pralenkė. Kai kurie vaikai "belenktyniaudami" jau taip nutolo nuo savo tėvų, kad tėvams sunku su jais susikalbėti, pasitarti; negalima jiems nei pasiguosti. Mat, vaikų kalba yra anglų kalba, tėvų gi — lietuvių (angliškiosios tėvai nepajėgė išmokyti); vaikų tėvynė (jie taip galvoja) yra turtinga Amerika, tėvų — neturtinga Lietuva. Vaikai yra natūraliai suaugę su Amerikos aplinkuma, tėvai yra šiaip taip prie jos pripratę, bet dažnai dar prisimena

Tačiau tikrovė yra ta, kad visa tai yra padaryta kelių pasiaukojusių idealistų užsispyrimu ir visų gerųjų tautiečių broliška talka. Net staklės buvo surastos, verpimo ratelis, drabužiams kočioti įnagiai: visa tai buvo demonstruojama lankytojams!

Parodos surengimas ir didelis jos pasisekimas yra laimėjimas Lietuvos vardui.

Jurgis Normantas

savo Lietuvą ir daug kuo ten gėrisi. Ir taip kai kurie jų vaikai pasidarė jiems daug svetimesni, kaip kiti "krajavi" lietuviai. "Nei pasitarsi su jais, nei pasišnekėsi: "Tačiau vaikai vis vaikai. Lietuviai tėvai juos myli ir jais rūpinasi, nes, girdi, visų čia gimusiųjų vaikai yra tokie.

Tėvo auteritetas lietuvių šeimoje irgi krito. Aplamai lietuvių šeima buvo patriarhalinė, tai yra, šeima, kurioje tėvas turėjo pirmenybę ir vyriausią valdžią. Amerikoje tėvo teisės lietuvių šeimoje po truputį mažėjo ir keitėsi, o motina įgavo vis daugiau valdžios ir privilegijų. Motina pradėjo daugiau net negu tėvas rūpintis šeima, nes tėvas dienos metu dirbo fabrike, o vakare jau buvo pusėtinai pavargęs. Motina dažnai turėjo praktiškai valdyti visą šeimos turtą: ji pirkė reikalingiausių dalykų, jai tėvas "pėdė" (padaryta iš anglų kalbos žodžių *pay day* — mokėjimo diena) įteikdavo. Kitos gi moterys rodydavo daug nepalankumo vyrams ir net pritaikydavo tam tikras sankcijas, jeigu jų vyrai mažai uždirbdavo, arba "pėdės" dalį sau pasilaikydavo. Užaugę vaikai vesdavo ar tekėdavo, dažnai mažai kreipdami dėmesio į tėvų patarimus, nurodymus. Juk "ne 'mamė' ar 'papė' gyvens, bet aš. Kam jiems taip rūpintis?"

Savo studijoje apie lietuvių šeimą Amerikoje kun. Dr. J. Bogušas tvirtina, kad apskritai lietuvių šeima šioje šalyje yra mažesnė už šeimą Lietuvoje.²⁾ Studijavęs 5000 lietuvių šeimų Amerikoje (sukurtų imigrantų ir pirmosios kartos) didumo atžvilgiu, surado, kad lietuvių šeimą sudaro 3.5 nariai. Tuo tarpu Lietuvoje šeima apamai buvo sudaryta iš 5 narių. Atskirose lietuvių apgyventose vietose yra tam tikro įvairumo. Pavyzdžiui, Brooklyn, N. Y. lietuvių šeima turi 3.38 narius, o tuo tarpu kai kuriose Pensilvanijos vietose lietuvių šeima yra kiek didesnė — turi 3.7 narius. Apskritai Amerikos lietuvių šeima yra truputį mažesnė už bendrą Amerikos šeimą, kuri 1940 metais turėjo 3.8 narius.

Amerikos lietuvių šeima yra daugiau biologinio pobūdžio, tai yra, joje randami daugiausia tik tėvai ir jų vaikai. Tačiau pasitaiko dar rasti tokių šeimų, kuriose šalia tėvų dar gyvena išteklėjusi jų dukterė arba vedęs sūnus su savo šeimomis. Sunku pasakyti, koks procentas tokių didesnių šeimų yra. Tas pats Dr. J. Bogušas tvirtina, kad jos gali sudaryti iki 40-60 procentų visų lietuvių šeimų Amerikoje. Naujojoje Anglijoje šis procentas yra kiek mažesnis. Mano manymu, šiais laikais (1952) šis procentas yra sumažėjęs iki kokio 30 ir dar yra tendencijos mažėti, nes lietuviai vis labiau ir labiau prisilima Amerikos dvasią, kad visoki "in-laws" — žmonos ar vyro tėvai — tikrai kenkia geram šeimos sugyvenimui. Tad geriau, kad jie gyventų toliau.

Tautinių požiūrių mišrios vedybos Amerikos lietuvių tarpe pradėjo labai daugėti po 1920 metų; jos augo iki antrojo pasaulinio karo, jų skaičius yra nemažas ir dabar, nors naujieji lietuviai imigrantai gal tą kilmą šiek tiek sumažins. Pavyzdžiui, Waterbury, Conn. pagal šv. Juczapio lietuvių parapijos registrą, 1909 metais tautiškai mišrios moterystės, įvykusios parapijos bažnyčioje, siekė 4%; 1927 metais toje pačioje bažnyčioje šios moterystės pasiekė jau 21.3%; 1934 — 43%; 1941 — 46% ir 1945 metais jau buvo pasiekę 47.8% ten pat įvykusių jungtinių.

Shenandoah, Pa., seniausioje lietuvių kolonijoje Amerikoje, šios mišrios moterystės, įvykusios šv. Jurgio bažnyčioje, turėjo maždaug tokį procentą: 1909 — mišrių jungtinių nerasta; 1927 — tokių jungtinių jau būta 30.7%; 1934 — 45.8% ir 1941 — 52.7%, o 1945 metais tautiškai mišrios jungtuvės čia buvo pasiekusios 71.4.

Chicago, Ill. duoda kiek geresnį vaizdą. Seniausioje lietuvių parapijoje, šv. Jurgio, 1900 metais mišrios moterystės siekė 5.5%; 1910 metais — 4.8%; 1920 jos pasiekė jau 14.7%; 1930 — 15.8% ir 1945 metais tik 25.6% visų jungtinių, įvykusių tos parapijos bažnyčioje. Clevelande ir Custer, Mich. maždaug iš trijų vedybų dvi yra mišrios. Paprastai lietuvės kuria šeimas su lenku, airiu, slovaku, slovėnu ir vokiečių tautybių vyrais. Tautybių pasirinkimas priklauso nuo įvairių veiksnių, bet svarbiausi yra religija ir kaimynystė. Tai patvirtina ir kitos panašios studijos.³⁾

Reikia dar pridurti, kad lietuvės mergaitės yra daugiau palinkusios kurti tautiškai mišrią šeimą, kaip

kad lietuviai vyrai.⁹⁾ Dažnai galima nugirsti, kad, girdi, lietuviai vyrai neįdomūs, o lietuviai vyrai kaltina lietuvius mergaites, kad jos per daug užsikirtusios, pasipūtusios.

Religinių atžvilgiu mišrių moterų lietuvių tarpe pasitaiko apie 20%, tai yra, mažiau negu apskritai Amerikos katalikų tarpe. Mišrios moterystės religiniu atžvilgiu Amerikos katalikų tarpe siekia 30% visų vedybų, įvykusių katalikų bažnyčiose. Apie 15% lietuvių vedybų vyksta ne bažnyčiose, bet kur nors valdžios įstaigose. Mažiausia vedybų pasitaiko pas protestantų dvasininkus — jos sudaro tik apie 5%¹⁰⁾

Perskyros lietuvių tarpe buvo gana retos, sulyginus su perskyromis apskritai visoje Amerikoje. Iš 1000 vedybų tik 38.4 perskyros tenka lietuviams, o (1930—1940) apskritai Amerikoje perskyrų buvo penkis kartus daugiau.¹¹⁾ Šiuo metu, atrodo, perskyros ir tarp lietuvių yra žymiai padidėjusios.

“Pabėgimų” (desertion) nuo savo šeimos Chicagos lietuvių tarpe rasta gana didelis procentas. Tačiau sunku pasakyti, ar ir visos Amerikos lietuvių tarpe būtų toks aukštas procentas, nes studija buvo atlikta tik Chicagos skerdyklų rajone, kur gyvena gana didelis neturtingų lietuvių procentas. Antroje kartoje šių pabėgimų procentas yra žymiai mažesnis.¹²⁾

Amerika jau nuo seniai yra pavadinama “melting pot” — tirpstantis katilas. Iš tikro, čia tirpsta visos tautybės, net religijos ir rasės. Kai kurie sociologai sako, kad mažiausia 1/3 Amerikos negrų yra maišyti su baltaisiais kraujo. Gana daug negrų kilmės amerikiečių kasmet pereina į baltosios rasės amerikiečius.¹³⁾ Tautiniu atžvilgiu mišrių vedybų procentas lietuvių tarpe paskutiniu laiku aiškiai liudija, kad lietuvių tautybės amerikiečiai irgi labai tirpsta. Žinoma, paduotos statistikos tikrumu galima šiek tiek abejoti, nes tautiškai mišrios moterystės parapijų registruose buvo laikomos tos, kur viena susituokiančio pavarde buvo nelietuviška. Galima iš anksto sakyti, kad buvo ne kartą suklusta, jas skirstant į lietuviškasias ir nelietuviškasias, nes paskutiniu laiku ne vienas lietuvis yra pakeitęs savo pavardę nelietuviška. Tačiau atsižvelgiant į kitą panašią studiją, atliktą Dr. J. Bogušo, galima tvirtinti, kad tautiškai mišrių moterų skaičius šiaip ar taip yra labai didelis. Štai Dr. J. Bogušo studijos daviniai:¹⁴⁾

Metai	Jungtuvės	Taut. mišrios jungtuvės	Procentas—%
1900	246	4	1.6
1910	241	8	3.3
1920	334	38	11.3
1930	272	118	43.2
1940	374	212	57.2
1945	367	290	80.1

Taigi, kaip matyti, mano rastas tautiškai mišrių moterų procentas aukščiausiai pažymėtoje vietoje yra dar kiek mažesnis, negu Dr. J. Bogušo paduotasis. Šiaip ar taip, lietuvių tautybei išnykti Amerikoje pavojus yra labai didelis. Gal tremtiniai šį pavojų šiek tiek atitolins, bet dabar labai sunku pasakyti, nes ir jų dalis jau kuria tautiškai mišrias šeimas. Atrodo, kad Chicagoje lietuvių tautybė laikysis ilgiausiai, nes ten, dėl lietuvių daugumo, tautiškai mišrių jungtinių yra mažiausia.

Tas tirpimas vyksta ir religine plotme, bet ne taip sparčiai. Religinis tirpimas priklauso nuo šių veiksnių: 1) katalikų grupės didumas, 2) tautinių mažumų tvirtumas, 3) ekonominis katalikų pajėgumas. Prieita išvados, kad tose vietose, kur yra maža katalikų, religiniu atžvilgiu mišrių moterų skaičius yra labai daug, net iki 76.3%, o ten, kur katalikų yra daug, šis procentas krinta iki 8.4. Be to, rasta, kad kur tautinės mažumos labai tvirtos, ten religiniu atžvilgiu mišrių moterų skaičius yra labai mažas, pvz. San Antonio. Be to, ekonomiškai pranašesni katalikai kuria daugiau religiniu atžvilgiu mišrių šeimų, kaip ne taip pasiturintys.¹⁵⁾

Ir religiniu ir tautiniu atžvilgiu mišrių vedybų skaičius, ypač antros ir trečios kartos lietuvių tarpe, turi tendencijos dar pakilti, nes lietuviai skirstosi ir turtingėja.

¹⁾ Bogušas, J., *The Lithuanian Family in the United States*. Nespausdinta disertacija daktaro laipsniui Fordham Universitete, New York, 1942, p. 75.

²⁾ *Ibidem*, p. 98.

³⁾ *Ibidem*, p. 70.

⁴⁾ Bossard, J., “Nationality and Nativity as Factors in Marriage”, *American Sociological Review*, 4: 792-798.

⁵⁾ Bogušas, op. cit., p. 123.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 123, 64.

⁷⁾ *Ibidem*, p. p. 134-135. Autorius sako, kad suvalkiečiai yra labiau palinkę prie šeimos perskyrų, kaip kiti lietuviai.

⁸⁾ Mover, Ernest, *Family Disorganization* (New York, 1927), p. 95.

⁹⁾ Gillette, John and James Reinhardt, *Problems of Changing Social Order* (New York, etc., 1942), p. p. 537-508.

¹⁰⁾ Bogušas, op. cit., p. 121. Skaičiai imti iš penkių lietuvių apgyventų vietų.

¹¹⁾ Thomas, John, “The Factor of Religion in the Selection of Marriage Mates”, *American Sociological Review*, 16:491 (August 1951).

Apskritai Amerikos lietuvių šeima vis labiau ir labiau darosi panašesnė į bendrą Amerikos šeimą, prisiimdama ir jos ydas ir trūkumus. Išvada nėra optimistiška, bet faktų juk negalima paslėpti. Reikėtų dėmesys nukreipti bent į lietuvių likučius, kurie, giliai tautiškai išsamoninti, galėtų dar gana ilgai laikytis, kaip tautinis vienetas. Visa viltis — tvirti lietuviai inteligentai Amerikoje ir kiti sąmoningi lietuviai, kurių, tiesa, nėra labai daug. Tačiau ir jų labai daug eina su bendra amerikizmo srove. Tai gal natūralu, bet lietuvių tautai yra didelis nuostolis.

Kun. Dr. K. Širvaitis

* * *

— “Aidų” grožinės literatūros premija balandžio 20 dieną buvo paskirta Jonui Aisčiui už jo lyrikos knygą “Sesuo Buitis”.

Iškilmingas premijos įteikimas įvyko balandžio 27 dieną dainos ir literatūros vakare New Yorke. Ta proga A. Vaičiulaitis, premijos komisijos pirmininkas, apibūdino laureato kūrybą, komisijos sekretorius Bern. Brazdžionis perskaitė paskyrimo aktą ir Rašytojų Draugijos pirm. B. Babrausko sveikinimą. Premiją įteikė T. Justinas Vaškys, Lietuvos pranciškonų provincijolas. Po to kalbą pasakė Jonas Aistis.

Koncertinėje dalyje dalyvavo solistai Juzė Augaitytė ir Stasys Baranauskas. Savo kūrybos skaitė Mykolas Vaitkus, Vladas Pročiūnaitis, Kazys Bradūnas, Henrikas Nagys ir Jonas Aistis.

* * *

Iš pravesto AIDŲ FONDO vajaus AIDŲ skaitytojų tarpe šiemet sausio mėnesį gauta pelno \$203.95. Iš AIDŲ Fondo yra skiriama pamečių AIDŲ premija už grožinės literatūros bei mokslo veikalą.

AIDŲ Fondo pirmą premiją: \$75.00 laimėjo: Liūdas Mikalionis, Brooklyn, N. Y.; antrą premiją: \$50.00 — J. Reinys, Chicago, Ill.; trečią premiją: \$25.00 — Z. Jonynas, Chicago, Ill.; ketvirtą premiją: \$25.00 — S. Augulis, Paterson, N. J.; penktą premiją: \$25.00 — J. Draugelis, Cedar Lake, Ind.

Visiems AIDŲ FONDO RĖMĖJAMS leidėjai taria nuoširdų ačiū.

* * *

Aidų komplektui sudaryti trūksta Vokietijoje leistų AIDŲ Nr. 1, 2, 12. Jei kas turi šių numerių, prašome siųsti adresu:

A I D A I

Kennebunk Port, Maine.

Už prisiųstus numerius bus atlyginta.

JAU IŠSPAUDINTA IR PARDUODAMA
POEZIJOS ANTOLOGIJA

Ž E M Ė

Ž E M Ė J E sudėta brandžiausia kūryba: Juozo KĖKŠ-
TO, Kazio BRADŪNO, Alfonso NYKOS NILIŪNO,
Vytauto MAČERNIO ir Henriko NAGIO.

Antologiją redagavo KAZYS BRADŪNAS, o studijini
įvadą parašė JUOZAS GIRNIUS.

Ž E M Ė išleido "LIETUVIŲ DIENOS" — 9204 South
Broadway, Los Angeles 3, Calif. Knyga turi 200
pusl., iliustruota ir išspausdinta dviem spalvomis.

Kaina \$4.00. Ją galima įsigyti pas visus "L.D." atstovus.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis • Meninė priežiūra — Telesforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos adresas: Ant. Vaičiulaitis, 85-64 144th St., Jamaica 2, N. Y.
Dailininko adresas: Tel. Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada
Administracijos adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine

